

บทที่ 4

ผลการวิจัย และวิจารณ์

ในการศึกษาปัญหาพิเศษเรื่อง การเตรียมความพร้อมวิद्यุชุมชนของภาคประชาชน กรณีเครือข่ายองค์กรวิद्यุชุมชนเชียงใหม่ครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา

1. การก่อตั้ง และพัฒนาการของเครือข่ายองค์กรวิद्यุชุมชนเชียงใหม่
2. การเตรียมความพร้อมวิद्यุชุมชนของภาคประชาชน ในเรื่อง 1) การเผยแพร่และรณรงค์สิทธิในการสื่อสารของประชาชน 2) การฝึกอบรมวิद्यุชุมชนในด้านการบริหารจัดการ และการผลิตรายการวิद्यุชุมชน 3) การทดลองฝึกปฏิบัติจัดการรายการวิद्यุชุมชนภายใต้คลื่นของรัฐ และ 4) การทดลองจัดตั้ง และดำเนินงานวิद्यุชุมชนโดยชุมชน
3. ปัจจัยสนับสนุนและปัญหาอุปสรรคต่อการเตรียมความพร้อมวิद्यุชุมชนของภาคประชาชนทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม

เพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ทั้ง 3 ข้อดังกล่าว ผู้วิจัยจึงได้สำรวจรายชื่อบุคลากรของเครือข่ายองค์กรวิद्यุชุมชนเชียงใหม่ ตั้งแต่ ปี 2543 - 2546 จากเอกสารต่าง ๆ ขององค์กร ปรากฏว่ามีสมาชิกประเภทองค์กรจำนวน 45 องค์กร และสมาชิกประเภทบุคคลจำนวน 29 คน ซึ่งเป็นทั้งผู้มีส่วนร่วมในการก่อตั้งองค์กร คณะกรรมการบริหาร คณะทำงาน และเป็นผู้เคยได้รับการเตรียมความพร้อมวิद्यุชุมชนจากเครือข่ายองค์กรวิद्यุชุมชนเชียงใหม่ ดังนั้น เพื่อให้ได้บุคคลที่รู้ข้อมูลดีที่สุดขององค์กร จึงได้กำหนดคุณสมบัติของกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ศึกษา ว่าควรมีคุณสมบัติอย่างน้อย 4 ข้อในจำนวนทั้งหมด 5 ข้อ ดังต่อไปนี้

1. ต้องเป็นบุคคลที่มีส่วนร่วมในการก่อตั้งองค์กร
 2. ต้องเคยดำรงตำแหน่งเป็นกรรมการบริหาร หรือ กรรมการดำเนินงาน หรือ สมาชิกขององค์กรในระหว่าง ปี 2543 – 2546
 3. ต้องมีส่วนร่วมในการทำงานกับเครือข่ายมาโดยสม่ำเสมอ
 4. ต้องมีบทบาทในการผลักดันวิद्यุชุมชน และการปฏิรูปสื่อมาโดยตลอด
 5. ต้องเคยได้รับการเตรียมความพร้อมวิद्यุชุมชนของเครือข่ายอย่างน้อย 3 ด้าน
- จากคุณสมบัติดังกล่าว สามารถแบ่งกลุ่มตัวอย่างได้ 2 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่ 1 คือ ผู้ที่มีคุณสมบัติตั้งแต่ข้อ 1 - 4 หมายถึง ผู้ที่มีส่วนร่วมในการก่อตั้งองค์กรใน ปี 2543 เคยดำรงตำแหน่งเป็นกรรมการบริหารระหว่าง ปี 2543 - 2546 มีส่วนร่วมใน

การทำงานกับเครือข่ายมาโดยสม่ำเสมอ และมีบทบาทในการผลักดันวิद्यุชุมชน และการปฏิรูปสื่อ ซึ่งมีรายชื่อ ดังต่อไปนี้

ดร.จิรพร	วิทยศักดิ์พันธุ์	คณะกรรมการรณรงค์เพื่อการปฏิรูปสื่อ (คปส.)
รศ. ดร.วิทยา	ดำรงเกียรติศักดิ์	สาขาวิชานิเทศศาสตร์ คณะสารสนเทศและการสื่อสาร มหาวิทยาลัยแม่โจ้
พระมหา ดร. บุญช่วย	สิรินทร โร	เครือข่ายพระนักพัฒนาภาคเหนือ
นายชัชวาลย์	ทองดีเลิศ	โองเขียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา
นางพัชรินทร์	สุกัญศีล	ชมรมเพื่อเชียงใหม่
นางสุภาวรัตน์	สุธีพรวิโรจน์	ชมรมคุ้มครองผู้บริโภคเชียงใหม่

กลุ่มที่ 2 คือ ผู้ที่มีคุณสมบัติตั้งแต่ข้อ 2 – 5 หมายถึง ผู้ที่เป็นสมาชิกของเครือข่ายองค์กรวิद्यุชุมชนเชียงใหม่ ระหว่าง ปี 2543 - 2546 มีส่วนร่วมในการทำงานกับเครือข่ายมาโดยตลอด มีบทบาทในการผลักดันวิद्यุชุมชน และการปฏิรูปสื่อ และได้รับการเตรียมความพร้อมวิद्यุชุมชนอย่างน้อย 3 ด้าน ซึ่งมีรายชื่อดังต่อไปนี้

พระดี	จิตตโสภโณ	เครือข่ายพระนักพัฒนาภาคเหนือ
นายประเสริฐ	เดชะบุญ	เครือข่ายผู้ติดเชื้อจังหวัดเชียงใหม่
นางพวงทอง	จินาจันทร์	ชมรมผู้ผลิตพืชผักเพื่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อมจังหวัดเชียงใหม่
นายทอง	สุวรรณ์	เครือข่ายหมอพื้นบ้านล้านนา
นายมนตรี	บัวลอย	กลุ่มปฏิรูปที่ดินเพื่อคนจน อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่
นายมนูญ	ไทรนุรักษ์	เครือข่ายชุมชนเมืองเชียงใหม่
นายแสงเมือง	มังกร	มูลนิธิเพื่อสุขภาพและการเรียนรู้ของแรงงานกลุ่มชาติพันธุ์
นายสิทธิชัย	ทงสะป็น	เครือข่ายเด็กและเยาวชนภาคเหนือตอนบน
นายอนุชา	คิดหา	กลุ่มปฏิรูปที่ดินเพื่อคนจน จังหวัดลำพูน
นายอินทอง	ไชยลังกา	กลุ่มเกษตรกรผู้ใช้น้ำภายใต้แนวร่วมเกษตรกรภาคเหนือ

ดังนั้น ในการวิจัยครั้งนี้ จึงมีกลุ่มตัวอย่างที่ผู้วิจัยได้ไปสัมภาษณ์มาแล้ว จำนวนทั้งสิ้น 16 คน

นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังได้แบ่งเนื้อหารายละเอียดผลการวิจัยออกเป็น 3 ส่วน ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย มีดังนี้

ส่วนที่ 1 กำเนิด และพัฒนาการของเครือข่ายองค์กรวิทย์ชุมชนเชียงใหม่ ตั้งแต่ปี 2543 – 2546

ส่วนที่ 2 การเตรียมความพร้อมวิทย์ชุมชนของภาคประชาชนในเรื่อง 1) การเผยแพร่ และรณรงค์สิทธิในการสื่อสารของประชาชน 2) การฝึกอบรมวิทย์ชุมชนของภาคประชาชน 3) การฝึกปฏิบัติจัดการวิทย์ชุมชนภายใต้กลิ่นความถี่ของรัฐ 4) การทดลองจัดตั้งและดำเนินงานวิทย์ชุมชนโดยชุมชน

ส่วนที่ 3 ปัจจัยสนับสนุนและปัญหาอุปสรรคต่อการเตรียมความพร้อมวิทย์ชุมชนของภาคประชาชนทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม

ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดความเข้าใจในการนำเสนอผลการวิจัยทั้ง 3 ส่วน ผู้วิจัยจึงได้เขียนผังโครงสร้างจำลองผลการวิจัย และอภิปรายผลตามโครงสร้าง ดังนี้

ผังอภิปรายผลการวิจัย

ภาพ 2 ผังอภิปรายผลการวิจัย

การก่อตั้ง และพัฒนาการของเครือข่ายองค์กรวิद्यุชุมชนเชียงใหม่
ตั้งแต่ปี 2543-2546

ปัจจัยที่ทำให้เกิดการรวมกลุ่มของภาคประชาชน

ผลจากการศึกษาวิจัยเอกสารขององค์กร และการสัมภาษณ์ผู้ร่วมก่อตั้งองค์กร ผู้บริหาร และผู้ติดตามผลักดันการปฏิรูปสื่ออย่างต่อเนื่อง พบว่าปัจจัยที่ทำให้เกิดการรวมกลุ่มของภาคประชาชนในการเตรียมความพร้อมวิद्यุชุมชน สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ระดับ คือ

ปัจจัยระดับชาติ

1. การประกาศใช้รัฐธรรมนูญมาตรา 40 ที่ให้สิทธิในการใช้สื่อแก่ประชาชน ด้วยการระบุให้คลื่นความถี่เป็นทรัพยากรของชาติ ซึ่งประชาชนทุกคนมีสิทธิเข้าถึง และการใช้คลื่นความถี่นั้น ต้องเป็นไปเพื่อประโยชน์สูงสุดของประชาชนทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น นอกจากนี้ มาตรา 26 วรรค 4 ของพระราชบัญญัติองค์กรจัดสรรคลื่นความถี่และกำกับการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ ประจำปีพุทธศักราช 2543 ยังได้ระบุให้ประชาชนมีสิทธิได้ใช้คลื่นความถี่ไม่น้อยกว่าร้อยละ 20 ของสัดส่วนคลื่นความถี่ทั้งหมด

ด้วยเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญที่ให้สิทธิแก่ประชาชนในการใช้สื่อดังกล่าว จึงเป็นปัจจัยที่สำคัญที่ทำให้ประชาชนมารวมตัวกันในการเตรียมความพร้อมวิद्यุชุมชน

2. หลังจากที่ประกาศใช้รัฐธรรมนูญมาตรา 40 ทางมูลนิธิอาสาสมัครเพื่อสังคม (มอศ.) ก็ได้สนับสนุนให้มีการตั้งคณะทำงานติดตามมาตรา 40 ขึ้นมา ซึ่งภายหลังเปลี่ยนเป็นคณะกรรมการณรงค์เพื่อการปฏิรูปสื่อ (คปส.) ประกอบไปด้วยกลุ่มนักวิชาการ ได้แก่ รองศาสตราจารย์ ดร. อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์ ดร.จิรพร วิทยศักดิ์พันธุ์ ผศ.ดร.เอื้อจิต วิโรจน์ไตรรัตน์ ฯลฯ และองค์กรพัฒนาเอกชน ได้แก่ มูลนิธิอาสาสมัครเพื่อสังคม คณะกรรมการณรงค์เพื่อประชาธิปไตย (กรป.) สมาคมสิทธิเสรีภาพของประชาชน (สสส.) กลุ่มเพื่อนประชาชน ฯลฯ เพื่อทำหน้าที่ติดตามผลักดันกฎหมายที่เกี่ยวกับการปฏิรูปสื่อ และเผยแพร่ณรงค์สิทธิในการสื่อสารของประชาชน

ทั้งนี้ คณะทำงานติดตามมาตรา 40 ได้มีการจัดเวทีสัมมนาเตรียมความพร้อมการปฏิรูปสื่อให้แก่ภาคประชาชน จัดทำแผ่นพับ สื่อขัณธ์ณรงค์ เผยแพร่สิทธิเสรีภาพการสื่อสารผ่านสื่อและองค์กรภาคประชาชนต่าง ๆ ไปทั่วประเทศ จนกลายเป็นการสร้างกระแสการปฏิรูปสื่อที่เข้มแข็ง

3. พระราชบัญญัติองค์กรจัดสรรคลื่นความถี่และกำกับการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคม พ.ศ. 2543 ได้บัญญัติไว้ว่า “ในกรณีที่ภาคประชาชนยังไม่มี ความพร้อม ให้ กสช. ให้การสนับสนุน เพื่อให้ภาคประชาชนมีโอกาสใช้คลื่นความถี่ในสัดส่วน ตามที่กำหนด แต่ด้วยกระบวนการสรรหาและคัดเลือก กสช. ยังไม่แล้วเสร็จ จึงให้หน่วยงาน ภาครัฐที่กำกับดูแลกิจการวิทยุกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์ ต้องเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชน ให้แก่ประชาชนไปก่อนจนกว่าจะมี กสช.”

ดังนั้น เพื่อตอบสนองเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญมาตรา 40 กรมประชาสัมพันธ์ จึงมีนโยบายให้สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย (สวท.) และองค์การสื่อสารมวลชนแห่ง ประเทศไทย (อสมท.) ทั่วประเทศ จัดสรรเวลาให้แก่ภาคประชาชนเข้ามามีรายการในสถานีวิทยุ ของรัฐ

ปัจจัยในท้องถิ่น

1. ปัญหาการถูกละเมิดสิทธิและเสรีภาพของภาคประชาชนในท้องถิ่น เช่น สิทธิในที่ดินทำกินของเกษตรกร สิทธิที่จะได้รับสัญชาติไทยอย่างถูกต้องตามกฎหมาย สิทธิใน การเข้าถึงทรัพยากรน้ำอย่างเท่าเทียมกัน สิทธิของผู้ดัดเชื้อที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม เป็นต้น ทำให้ภาคประชาชนต้องแสวงหาช่องทางในการสื่อสาร เพื่อสร้างความเข้าใจและทวงสิทธิ ดังคำให้ สัมภาษณ์ตัวแทนขององค์กรภาคประชาชน ดังนี้

...ในสหพันธ์เกษตรกรภาคเหนือคุยกันว่า ต้องการสื่อให้ สังคมรับรู้ว่า ทำไมชาวบ้านจึงต้องยึดที่ดินเหล่านั้น เดิมเป็นของ ชาวบ้านมาก่อน แต่ภาครัฐกับเอกชนร่วมมือกัน เข้าไปยึดที่ดินมา จากชาวบ้าน ชาวบ้านจึงต้องการทำความเข้าใจกับสังคม...(มนตรี บัวลอย, 2548)

...เกษตรกรชาวหาดงต้องกินและใช้น้ำแม่แดง น้ำเกิดไม่ ไหล ชาวบ้านสงสัยว่าเพราะอะไร จึงชักชวนกันหลายครอบครัวเดิน จากอำเภอหาดงไปอำเภอแม่แดง เป็นระยะทาง 70 กิโลเมตร เพื่อตามหา น้ำ ปรากฏว่าน้ำถูกผันไปใช้ในรีสอร์ท สนามกอล์ฟ ให้คนในเมือง ชาวบ้านจึงร้องขอให้ทางกรมชลประทาน ช่วยผันน้ำเข้าไร่นาของ เกษตรกรบ้าง เรียกร้องอยู่หลายครั้ง คนที่ไม่ใช่เกษตรกรไม่เข้าใจ ว่าเป็นพวกหัวรูดแรง ชอบก่อความวุ่นวายให้บ้านเมือง

เกษตรกรชาวหางดงจึงต้องออกมาบอกให้สังคมเข้าใจ และทวงน้ำ
คืน... (อินทอง ไชยลังกา, 2548)

2. มีนักวิชาการและนักวิชาชีพ ซึ่งเป็นผู้จัดรายการอิสระ ที่สังกัดองค์กรภาครัฐ
ภาคเอกชน และภาคประชาชนต้องการทำรายการสาระความรู้ เพื่อประโยชน์ของประชาชน ดังคำ
ให้สัมภาษณ์ของผู้จัดรายการอิสระที่สังกัดองค์กรภาคต่าง ๆ ดังนี้

...เมื่อก่อนชอบจัดรายการเพลง ต่อมาเมื่อมีโอกาสได้มาจัด
รายการ อสมท. เพื่อชุมชน ทางอสมท.เชียงใหม่ เอฟเอ็ม 100.75
เมกะเฮิรตซ์ทุกวันจันทร์ถึงวันศุกร์ เวลา 13.00-14.00 น. ซึ่งเป็น
รายการเกี่ยวกับสถานการณ์บ้านเมืองในปัจจุบัน ก็รู้สึกชอบ ผู้ฟังทาง
บ้านโทรศัพท์เข้ามาแสดงความคิดเห็นกันมาก แต่ถ้าให้ดียิ่งขึ้น
อยากให้นำไปสู่การแก้ไขปัญหามากกว่ามาบอกเล่า แลกเปลี่ยนกัน
อย่างเดียว... (กริ่งกาญจน์ เจริญกุล, 2549)

...ผมอยากให้คนเชียงใหม่ช่วยกันทำเมืองเชียงใหม่ให้น่าอยู่
มากกว่านี้ผมจึงมาจัดรายการเชียงใหม่คนละไม้คนละมือ ตั้งแต่ปี
2543 ทาง สวท. เชียงใหม่ เอฟเอ็ม 93.25 เมกะเฮิรตซ์ ทุกวันเสาร์
และอาทิตย์ เวลา 14.00 - 15.00 น. จนกระทั่งปี 2545 ทางสถานีมา
บอกว่ารัฐจะขอเวลารายการของผมคืน ซึ่งผมก็รู้ว่าสาเหตุที่สถานี
ไม่ให้ผมจัด เพราะจะไปวิพากษ์วิจารณ์การทำงานของรัฐบาล...
(ศักดิ์ ศิลประสิทธิ์, 2549)

...จัดรายการเพื่อนผู้บริโภค มาตั้งแต่ ปี 2542 ทางสวท.
เชียงใหม่ เอฟเอ็ม 93.25 เมกะเฮิรตซ์ เป็นรายการอัด ออกอากาศ
ทุกวันอังคาร ตั้งแต่เวลา 20.30 - 21.00 น. อยากให้ผู้บริโภคมีความรู้
และรู้เท่าทันการบริโภค ไม่อยากให้ถูกเอารัดเอาเปรียบ...(สุภฎารัตน์
สุธีพรวิโรจน์, 2547)

นอกจากนี้ ยังมีนักวิชาการ ซึ่งเป็นผู้จัดรายการอิสระที่มีความต้องการอยากจัดทำ
รายการวิทยุที่มีสาระความรู้ เป็นประโยชน์แก่ประชาชน ดังกรณีตัวอย่าง ดร.จิรพร วิทยศักดิ์พันธุ์

ซึ่งเป็นอาจารย์ประจำภาควิชาการสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ได้จัดทำรายการเวทีประชาสังคม ทางสถานีวิทยุของภาครัฐ มาตั้งแต่ปี 2542 โดยให้เหตุผลว่า

...สื่อวิทยุมีศักยภาพที่จะให้การศึกษาแก่ประชาชน สามารถกระจายข้อมูลข่าวสารให้ประชาชนได้รับรู้และเกิดการเรียนรู้ได้อย่างรวดเร็วแต่สื่อที่ผ่านมา อยู่ภายใต้การจัดการและครอบงำโดยกลุ่มธุรกิจ และการเมือง สื่อจึงถูกใช้ไปเพื่อมอมเมาประชาชนให้บริโภคสินค้าตามความต้องการของผู้ประกอบการ โดยไม่ได้ทำหน้าที่ให้การศึกษาแก่ประชาชน เมื่อมีการปฏิรูปสื่อ แต่ประชาชนยังไม่เข้าใจรัฐธรรมนูญมาตรา 40 ดังนั้น เพื่อให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสิทธิของประชาชน และเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการรณรงค์ให้ได้มา ซึ่งสิทธิตามกฎหมาย มาตรา 40 จึงเข้ามาจัดรายการวิทยุ...

จากคำให้สัมภาษณ์ของผู้จัดรายการอิสระที่สังกัดองค์กรภาคต่าง ๆ ในสังคมดังกล่าวข้างต้น จะเห็นว่ากลุ่มผู้จัดรายการอิสระมีความต้องการและได้จัดทำรายการวิทยุที่มีสาระเพื่อประโยชน์ของประชาชน มาตั้งแต่ปี 2542 แล้ว ยิ่งเมื่อรู้ว่าสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยจังหวัดเชียงใหม่ได้จัดสรรเวลาให้แก่ภาคประชาชนเข้ามาทดลองจัดทำรายการวิทยุชุมชนในสถานีของรัฐ ในปี 2543 จึงมีความสนใจและมาเข้าร่วมโครงการ

3. เกิดเครือข่ายความร่วมมือระหว่างนักวิชาการ และองค์กรพัฒนาเอกชนในการติดตามผลักดันการปฏิรูปสื่อ และเผยแพร่รณรงค์สิทธิในการสื่อสารของประชาชนในระดับท้องถิ่น มาตั้งแต่ ปี 2541 ซึ่งมีกลุ่มนักวิชาการ ได้แก่ อาจารย์สมชาย ปรีชาศิลป์กุล อาจารย์ชัยพันธ์ ประภาสวดี อาจารย์จิรพร วิทวัสศักดิ์พันธุ์ ฯลฯ และกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชน ได้แก่ สมาคมสิทธิเสรีภาพของประชาชนภาคเหนือ มูลนิธิพัฒนาภาคเหนือ โครงการพัฒนาเครือข่ายผู้ผลิตผู้บริโภคเกษตรกรรมทางเลือกฯ สมัชชาชนเผ่า ฯลฯ โดยเครือข่ายความร่วมมือของกลุ่มนักวิชาการและองค์กรพัฒนาเอกชนในระดับท้องถิ่น ได้ร่วมมือกับคณะทำงานติดตามมาตรา 40 ดำเนินการติดตามผลักดันกระบวนการปฏิรูปสื่อ เช่น การร่วมยื่นหนังสือถึงคณะกรรมการวิสามัญพิจารณาร่าง พรบ. องค์กรจัดสรรคลื่นความถี่ฯ เรื่องขอให้กระบวนการร่าง พรบ. องค์กรจัดสรรคลื่นความถี่ฯ มีความโปร่งใส และขอให้เนื้อหาในร่าง พรบ. ดังกล่าว มีความสอดคล้องกับเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญมาตรา 40 เมื่อวันที่ 25 มิถุนายน 2542 ณ จังหวัดเชียงใหม่ เป็นต้น และได้ร่วมกัน

จัดเวทีสัมมนาเตรียมความพร้อมให้แก่ภาคประชาชนมาโดยตลอด เช่น การจัดเวทีสัมมนาเรื่อง กฎหมายการจัดสรรคลื่นความถี่ : มาตรา 40 รัฐธรรมนูญไทย เมื่อวันที่ 10 สิงหาคม 2541 ณ สำนักบริการวิชาการ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เป็นต้น ตลอดทั้ง ได้มีการเผยแพร่ และรณรงค์ให้ ประชาชนได้รับรู้สิทธิในการสื่อสารของประชาชนผ่านทางรายการวิทยุกระแสหลักด้วย

จากการเผยแพร่และรณรงค์สิทธิในการสื่อสารของประชาชนดังกล่าว ทำให้ภาค ประชาชนได้รับรู้สถานการณ์การปฏิรูปสื่อมาโดยตลอด และเกิดความตื่นตัวต่อสิทธิในการสื่อสาร จึงมาเข้าร่วมเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชน

4. เนื่องจากวิทยุชุมชน เป็นเรื่องใหม่สำหรับสังคมไทยที่ต้องเรียนรู้ ประกอบกับ ความต้องการของภาคประชาชนที่อยากจัดตั้งวิทยุชุมชน จึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ภาคประชาชนมา รวมกลุ่มกันเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชน ดังคำให้สัมภาษณ์ของตัวแทนจากองค์กรภาค ประชาชน ดังนี้

...เป็นเรื่องใหม่อยู่ ไม่เคยมีวิทยุชุมชนในบ้านระแหงนั้น มาก่อนซึ่งเครือข่ายกลุ่มปฏิรูปที่ดินต้องการจัดตั้ง และดำเนินการ วิทยุชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพได้ผล อยากให้นักจัดรายการทุกคน ได้รับการอบรม เพื่อที่จะได้มีความเข้าใจในวิทยุชุมชนที่ตรงกัน... (อนุชา คิดหา, 2548)

...ชาวบ้านไม่รู้เลยว่าสื่อคืออะไร วิทยุชุมชนคืออะไร ดังนั้นจำเป็นต้องมีการอบรมให้ประชาชนรู้ว่าวิทยุชุมชนคืออะไร สิทธิในการสื่อสารคืออะไร ให้ความรู้ก่อน... (แสงเมือง มังกร, 2548)

เมื่อมีปัจจัยหนุนจากระดับชาติ คือรัฐธรรมนูญมาตรา 40 ได้ให้สิทธิแก่ประชาชน ในการเป็นเจ้าของคลื่นความถี่ มีการเผยแพร่และรณรงค์สิทธิในการสื่อสารของภาคประชาชนไปทั่ว ประเทศโดยกลุ่มนักวิชาการและองค์กรพัฒนาเอกชน และภาครัฐได้จัดสรรเวลาให้แก่ภาค ประชาชนเข้ามาจัดรายการในสถานีของรัฐ ผสานกับปัจจัยในท้องถิ่น คือ ประชาชนถูกละเมิดสิทธิ ต้องการช่องทางในการสื่อสาร และกลุ่มนักจัดรายการอิสระต้องการจัดทำรายการที่มีสาระ เป็น ประโยชน์แก่ประชาชน

ปัจจัยทั้งหมดเหล่านี้ จึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้กลุ่มนักวิชาการ นักจัดรายการอิสระ และองค์กรภาคประชาชนได้มารวมตัวกัน จัดตั้งโครงการนำร่องวิทยุชุมชนเชียงใหม่ขึ้นในปี 2543

กำเนิดโครงการนำร่องวิทยุชุมชนเชียงใหม่

เดือนมิถุนายน ปี พ.ศ. 2543 นายวิเชียร กิริติกันต์ชัย ผู้อำนวยการสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยจังหวัดเชียงใหม่ (สวท.) ได้รับมอบหมายนโยบายจากกรมประชาสัมพันธ์ให้จัดสรรเวลาให้แก่ภาคประชาชนเข้ามาจัดรายการวิทยุในสถานีของรัฐ เพื่อตอบสนองเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญมาตรา 40

ดังนั้น เมื่อวันที่ 11 กรกฎาคม 2543 สวท. เชียงใหม่ จึงได้เชิญกลุ่มนักวิชาการ นักจัดรายการอิสระ และองค์กรภาคประชาชน ได้แก่ สถาบันสื่อภาคประชาชน โครงการพัฒนาเครือข่ายผู้ผลิตผู้บริโภคเกษตรกรรมทางเลือกภาคเหนือตอนบน และชมรมคุ้มครองผู้บริโภคเชียงใหม่ ซึ่งมีความต้องการช่องทางในการสื่อสารและต้องการจัดทำรายการที่เป็นประโยชน์แก่ประชาชน มาประชุมปรึกษาหารือร่วมกัน เรื่องแนวทางในการดำเนินงานวิทยุชุมชน และการก่อตั้งโครงการวิทยุชุมชนเชียงใหม่ ซึ่งที่ประชุมมีความเห็นร่วมกันว่าการดำเนินโครงการวิทยุชุมชนเชียงใหม่ จำเป็นต้องก่อตั้งและดำเนินงานในรูปของคณะกรรมการ ซึ่งคณะกรรมการต้องมาจากหลากหลายสาขาวิชาชีพเป็นตัวแทนขององค์กรภาคประชาชน และควรมีจำนวนของคณะกรรมการที่มากกว่านี้ ดังนั้น ที่ประชุมจึงได้ร่วมกันเสนอชื่อและเชิญชวนกลุ่มนักวิชาการ นักจัดรายการอิสระ และองค์กรภาคประชาชน มาร่วมก่อตั้ง และเป็นคณะกรรมการบริหารโครงการวิทยุชุมชนเชียงใหม่เพิ่มขึ้น ทำให้มีจำนวนผู้ก่อตั้งหรือคณะกรรมการบริหารโครงการฯ ในช่วงแรกนี้ รวมจำนวนทั้งสิ้น 14 องค์กร และ 13 คน ดังรายละเอียดในภาคผนวก ข (โครงการนำร่องวิทยุชุมชนเชียงใหม่, 2545: 1 - 3)

จากนั้น วันที่ 19 กรกฎาคม 2543 บุคคลที่ถูกเสนอชื่อให้มาร่วมกันก่อตั้งและเป็นคณะกรรมการบริหารโครงการวิทยุชุมชนเชียงใหม่นี้ได้มาประชุมร่วมกัน เพื่อกำหนดเป้าหมาย ภารกิจ และ ธรรมนูญของโครงการ ซึ่งคณะกรรมการบริหารโครงการดังกล่าวได้กำหนดให้โครงการนี้ เป็นโครงการเตรียมความพร้อมภาคประชาชน และเป็นโครงการนำร่องที่คณะกรรมการบริหาร จะมีบทบาทเป็นผู้ริเริ่มและพัฒนาในช่วงแรก จากนั้นเมื่อประชาชนเกิดความเข้มแข็ง การบริหารจัดการควรมีสัดส่วนของภาคประชาชนมากขึ้น

ทั้งนี้ ที่ประชุมได้คัดเลือกและแต่งตั้งให้ ทันตแพทย์อุทัยวรรณ กาญจนกมล จากสถาบันเสริมสร้างพลังชุมชน เป็นประธานกรรมการบริหารโครงการ และแต่งตั้งนางอาภาภรณ์ นาควัชร จาก สวท. เชียงใหม่ เป็นเลขานุการกรรมการ และนางสุภาวรัตน์ สุทธิพรวิโรจน์ จาก ชมรมคุ้มครองผู้บริโภคเชียงใหม่ เป็นผู้ช่วยเลขานุการกรรมการ (โครงการนำร่องวิทยุชุมชน เชียงใหม่, 2544: 1 - 7)

วันที่ 26 กรกฎาคม 2543 คณะกรรมการบริหารโครงการฯ ได้มาประชุมร่วมกันอีกครั้ง เพื่อพิจารณาธรรมนูญของโครงการวิทยุชุมชนเชียงใหม่ โดยได้เปลี่ยนชื่อจาก โครงการวิทยุชุมชนเชียงใหม่ เป็นโครงการนำร่องวิทยุชุมชนเชียงใหม่ และกำหนดเป้าหมายของโครงการไว้ร่วมกันว่าต้องผลักดันให้เกิดวิทยุชุมชนเชียงใหม่ที่เป็นของชุมชน ดำเนินการโดยชุมชน และเพื่อประโยชน์ของชุมชน (โครงการนำร่องวิทยุชุมชนเชียงใหม่, 2544: 1 - 7)

จากเป้าหมายของโครงการดังกล่าว แผนงานของโครงการที่ได้ดำเนินงานร่วมกัน จึงมีดังนี้

1. ผลิตรายการวิทยุชุมชน
2. ศึกษาวิจัยแม่แบบวิทยุชุมชนที่เหมาะสมกับท้องถิ่น
3. ฝึกอบรมวิทยุชุมชนให้แก่ภาคประชาชน
4. ติดตาม ประเมินผล
5. ติดตาม และผลักดันการปฏิรูปสื่อ

นอกจากนี้ ได้เปลี่ยนชื่อจาก คณะกรรมการบริหารโครงการวิทยุชุมชนเชียงใหม่ ซึ่งมีจำนวนทั้งสิ้น 27 คน มาเป็น คณะกรรมการอำนวยการโครงการนำร่องวิทยุชุมชนเชียงใหม่ และเพื่อให้เกิดความคล่องตัวในการบริหารจัดการ ให้คณะกรรมการอำนวยการคัดเลือกกันเองให้เหลือ 9 คน มาเป็นคณะกรรมการบริหารโครงการนำร่องวิทยุชุมชนเชียงใหม่ เพื่อทำหน้าที่บริหารโครงการและแต่งตั้งคณะทำงาน ซึ่งที่ประชุมได้ร่วมกันกำหนดคุณสมบัติของผู้ที่จะมาเป็นคณะกรรมการบริหาร ไว้ดังนี้

1. เข้าใจแนวคิดวิทยุชุมชน และการปฏิรูปสื่อ
2. มีเวลาพร้อมที่จะทำงาน
3. มีประสบการณ์ในการทำงานภาคประชาชน
4. รับฟังนโยบายจากคณะกรรมการอำนวยการ
5. สำนึกในความเป็นประชาธิปไตยทั้งอารมณ์ ความคิดและจิตใจ

ทั้งนี้ ที่ประชุมได้คัดเลือกและแต่งตั้งให้ นายคำรณ คุณะดิลก จากสถาบันสื่อภาคประชาชน เป็นประธานกรรมการบริหารโครงการนำร่องวิทยุชุมชนเชียงใหม่ ระหว่าง ปี 2543 -2544

(รายชื่อคณะกรรมการบริหารโครงการนำร่องวิทยุชุมชนเชียงใหม่ ระหว่างปี 2543-2544 อยู่ในภาคผนวก ข)

หลังจากโครงการนำร่องวิทยุชุมชนเชียงใหม่มีธรรมนูญ มีคณะกรรมการต่างๆที่ชัดเจนแล้ว คณะกรรมการบริหารโครงการนำร่องวิทยุชุมชนเชียงใหม่ก็ได้ร่วมกันตั้งชื่อรายการวิทยุชุมชนทาง สวท. เชียงใหม่ว่า เสียงบ้านล้านนา ซึ่งหมายถึง เสียงจากคนท้องถิ่นที่ต้องการสื่อสารเรื่องราวสะท้อนปัญหา และเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยออกอากาศเป็นประจำทุกวันจันทร์ถึงวันศุกร์ เวลา 15.10 - 16.00 น. ทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยจังหวัดเชียงใหม่ เอฟเอ็ม 93.25 เมกะเฮิรตซ์

ทั้งนี้ รายการเสียงบ้านล้านนาได้เริ่มออกอากาศเป็นครั้งแรก เมื่อวันจันทร์ที่ 21 สิงหาคม 2543 ซึ่งเนื้อหาในการจัดรายการครั้งนี้ ได้กล่าวถึงสิทธิในการสื่อสารของประชาชนตามกฎหมายรัฐธรรมนูญมาตรา 40 และกล่าวถึง ความเป็นมาของโครงการนำร่องวิทยุชุมชนเชียงใหม่ (โครงการนำร่องวิทยุชุมชนเชียงใหม่, 2544: 1 - 7)

ตั้งแต่เดือนสิงหาคม 2543 จนกระทั่งถึงเดือนพฤศจิกายน 2544 การดำเนินงานของโครงการนำร่องวิทยุชุมชนเชียงใหม่ได้มุ่งเน้นไปที่การบริหารจัดการองค์กรให้เป็นระบบ และมีความชัดเจนมากขึ้น และการผลิตรายการวิทยุชุมชน “เสียงบ้านล้านนา” ให้เป็นสื่อสองทาง ที่สะท้อนปัญหาและ ความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง ซึ่งตลอดระยะเวลากว่า 1 ปีของการดำเนินงานนี้ โครงการนำร่องฯ ได้ประสบปัญหาที่สำคัญคือ ขาดแคลนคนทำงาน และงบประมาณในการดำเนินงาน

ดังนั้น ในเดือนพฤศจิกายน 2544 คณะกรรมการบริหารโครงการนำร่องวิทยุชุมชนเชียงใหม่ จึงได้ประชุมหารือร่วมกันที่จะปรับกระบวนการทำงานของโครงการ โดยเน้นให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการผลิตรายการและบริหารจัดการองค์กรมากขึ้น ด้วยการเปิดรับสมัครสมาชิกจากองค์กรชุมชนเป็นครั้งแรก ที่โฮงเฮียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา เมื่อวันที่ 22 ธันวาคม 2544 ซึ่งมีองค์กรชุมชนสนใจสมัครเป็นสมาชิกจำนวนถึง 26 องค์กร

วันที่ 8 มีนาคม 2545 คณะกรรมการบริหาร ได้เสนอต่อคณะกรรมการอำนวยการให้มีการแก้ไขธรรมนูญและปรับเปลี่ยนโครงสร้างขององค์กรให้มีขนาดใหญ่ขึ้น เพื่อให้สอดคล้องรองรับกับการขยายการมีส่วนร่วมจากชุมชน และเพิ่มบุคลากรในการทำงาน ซึ่งคณะกรรมการอำนวยการได้พิจารณาแล้ว มีมติเห็นชอบให้มีการปรับเปลี่ยนโครงสร้างขององค์กรใหม่ โดยเปลี่ยนจากโครงการนำร่องวิทยุชุมชนเชียงใหม่ เป็นเครือข่ายองค์กรวิทยุชุมชนเชียงใหม่ ตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา (เครือข่ายองค์กรวิทยุชุมชนเชียงใหม่, 2546: 1 - 10)

จากกำเนิดของโครงการนำร่องวิทยุชุมชนเชียงใหม่ดังกล่าวข้างต้น พอสรุปได้ว่าโครงการนำร่องวิทยุชุมชนเชียงใหม่เกิดจาก สวท. เชียงใหม่ต้องการจัดสรรเวลาให้แก่ภาคประชาชนเข้ามาจัดรายการวิทยุในสถานีของรัฐ ตามนโยบายของกรมประชาสัมพันธ์ ซึ่งมีความสอดคล้องกับความต้องการขององค์กรภาคประชาชน ที่ต้องการช่องทางในการสื่อสารกับสังคม และนักจัดรายการอิสระต้องการทำรายการที่เป็นประโยชน์แก่ประชาชน จึงได้มาร่วมกันก่อตั้งโครงการนำร่องวิทยุชุมชนเชียงใหม่ขึ้น ในวันที่ 26 กรกฎาคม 2543 ซึ่งคณะผู้ก่อตั้งโครงการประกอบด้วยเจ้าหน้าที่จาก สวท. เชียงใหม่ นักวิชาการ นักจัดรายการอิสระ รวม 13 คน และองค์กรภาคประชาชน รวม 14 องค์กร ได้มาร่วมกันก่อตั้งและเป็นคณะกรรมการบริหาร โดยได้กำหนดวัตถุประสงค์ของการก่อตั้งโครงการไว้ว่า เพื่อให้เป็นโครงการนำร่องและเตรียมความพร้อมภาคประชาชน ให้สามารถจัดตั้งวิทยุชุมชนเชียงใหม่ที่เป็นของชุมชน ดำเนินการโดยชุมชน และเพื่อประโยชน์ของชุมชนได้

นอกจากนี้ การก่อตั้งโครงการในช่วงแรก โครงการนำร่องฯ ได้ดำเนินงานและบริหารจัดการในรูปของคณะกรรมการ ซึ่งประกอบด้วยคณะกรรมการอำนวยการ จำนวนไม่เกิน 30 คน มีหน้าที่คอยกำหนดนโยบายขององค์กร และคณะกรรมการบริหาร มีจำนวนทั้งสิ้น 9 คน มาจากการคัดเลือกกันเองของคณะกรรมการอำนวยการ มีบทบาทหน้าที่ในการบริหารจัดการโครงการให้เป็นไปตามนโยบายของคณะกรรมการอำนวยการ ทั้งนี้ คณะกรรมการบริหารได้ร่วมกันตั้งชื่อรายการวิทยุทาง สวท. เชียงใหม่ว่า เสียงบ้านล้านนา ออกอากาศเป็นประจำทุกวันจันทร์ถึงวันศุกร์ เวลา 15.10-16.00 น. ทาง สวท. เชียงใหม่ เอฟเอ็ม 93.25 เมกกะเฮิร์ตซ์ โดยได้เริ่มออกอากาศครั้งแรกเมื่อวันที่ 21 สิงหาคม 2543

การดำเนินงานในระยะเวลา 1 ปีแรกของการก่อตั้งโครงการ กลุ่มองค์กรภาคประชาชนยังเข้าร่วมดำเนินการวิทยุชุมชนจำนวนไม่มากทำให้ขาดแคลนคนทำงานและงบประมาณ คณะกรรมการบริหารโครงการ ระหว่าง ปี 2543 - 2544 จึงได้เสนอต่อคณะกรรมการอำนวยการให้มีการปรับเปลี่ยนการทำงานขององค์กรใหม่ โดยขยายให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานมากขึ้น ด้วยการเปิดรับสมัครสมาชิกประเภทองค์กรชุมชน และปรับเปลี่ยนโครงสร้างขององค์กรให้มีขนาดใหญ่ ซึ่งคณะกรรมการอำนวยการได้พิจารณาแล้ว มีมติเห็นชอบให้ปรับเปลี่ยนโครงสร้างและการทำงานใหม่ โดยเปลี่ยนจากโครงการนำร่องวิทยุชุมชนเชียงใหม่มาเป็นเครือข่ายองค์กรวิทยุชุมชนเชียงใหม่ ตั้งแต่ปี 2545 เป็นต้นมา

วัตถุประสงค์ของโครงการนำร่องวิทยุชุมชนเชียงใหม่

ผลจากการศึกษาวิจัยกำหนดของ โครงการนำร่องวิทยุชุมชนเชียงใหม่พบว่า คณะกรรมการของโครงการต้องการให้โครงการนี้เป็นโครงการเตรียมความพร้อมภาคประชาชน โดยมีเป้าหมายต้องการให้เกิดวิทยุชุมชนเชียงใหม่ที่เป็นของชุมชน ดำเนินการ โดยชุมชน และเพื่อประโยชน์ของชุมชน ดังนั้น วัตถุประสงค์ในการดำเนินงานของโครงการตลอดระยะเวลา 3 ปี ที่ผ่านมา (ปี 2543 - 2546) จึงมีดังนี้ (เครือข่ายองค์กรวิทยุชุมชนเชียงใหม่, 2544: 2 ; 2545: 2 ; 2546ก:

2)

1. เตรียมความพร้อม และสนับสนุนให้มีวิทยุชุมชนเชียงใหม่ที่เป็นของชุมชน โดยชุมชน เพื่อชุมชน สะท้อนความจำเป็น และความต้องการที่แท้จริงของชุมชน
2. วิจัย และพัฒนารูปแบบรายการ และการบริหารจัดการเครือข่ายแบบมีส่วนร่วมให้สามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน และเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านวิทยุชุมชนแก่ชุมชนอื่น
3. เผยแพร่ความรู้ ความเข้าใจวิทยุชุมชนให้สาธารณชนเข้ามามีส่วนร่วมในการผลักดันวิทยุชุมชน
4. เสริมสร้าง และเชื่อมประสานให้เกิดเครือข่ายวิทยุชุมชน

วัตถุประสงค์ดังกล่าว ได้สะท้อนถึงความต้องการของภาคประชาชนที่ต้องการมีวิทยุชุมชนที่เป็นของชุมชน ดำเนินการโดยชุมชน และเพื่อผลประโยชน์ของชุมชน เกิดขึ้นในจังหวัดเชียงใหม่ เพื่อสนองเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญที่ได้ให้สิทธิแก่ประชาชนในการใช้สื่อเพื่อประโยชน์สาธารณะ

พัฒนาการด้านโครงสร้าง และการบริหารจัดการของเครือข่าย ตั้งแต่ปี 2543 -2546

ผลจากการศึกษาเอกสารของเครือข่ายองค์กรวิद्यุชุมชนเชียงใหม่ ตั้งแต่ปี 2543-2546 สามารถแบ่งพัฒนาการด้านโครงสร้าง และการบริหารจัดการของเครือข่ายเป็น 3 ช่วง ได้ดังนี้

ภาพ 3 ผังโครงสร้างขององค์กรระหว่างปี 2543 - 2544

ที่มา : เครือข่ายองค์กรวิद्यุชุมชนเชียงใหม่ (2543: 12)

โครงสร้างขององค์กรในช่วงแรก แสดงให้เห็นถึงการรวมตัวกันของนักวิชาการ ภาครัฐ และภาคประชาชน ซึ่งสามารถอธิบายได้ดังนี้ (เครือข่ายองค์กรวิद्यุชุมชนเชียงใหม่, 2543: 12)

สมาชิก

ธรรมนูญของโครงการนำร่องวิद्यุชุมชนเชียงใหม่ ปี 2543 ได้ระบุให้โครงการนำร่องวิद्यุชุมชนเชียงใหม่ควรประกอบไปด้วยองค์กรสมาชิกเป็นหลัก ที่มาจากองค์กรชุมชน องค์กรพัฒนาเอกชน และองค์กรวิชาการ โดยบทบาทหน้าที่ของสมาชิก คือ ต้องเข้าร่วมประชุมใหญ่ เพื่อคัดเลือก และแต่งตั้งคณะกรรมการอำนวยการ และส่งเสริมสนับสนุนกิจการวิद्यุชุมชน

แต่ในช่วงแรกของการก่อตั้งโครงการ องค์กรยังไม่พร้อมที่จะเปิดรับสมัครสมาชิก เนื่องจากกำลังอยู่ในช่วงจัดปรับระบบขององค์กรให้มีความชัดเจน และเห็นระบบ และมุ่งเน้นการ

ผลิตรายการวิทยุชุมชน เสียงบ้านล้านนา ทาง สวท. เชียงใหม่ เป็นหลัก จึงยังไม่เปิดรับสมัครสมาชิก

คณะกรรมการที่ปรึกษา

คณะกรรมการที่ปรึกษาของโครงการนำร่องฯ ระหว่างปี 2543 - 2544 มีจำนวนทั้งสิ้น 5 คน ซึ่งมาจากการเสนอชื่อโดยคณะกรรมการอำนวยการเมื่อวันที่ 26 กรกฎาคม 2543 ซึ่งในธรรมนูญของโครงการนำร่องฯ ได้ระบุคุณสมบัติของกรรมการที่ปรึกษาว่าควรเป็นผู้เชี่ยวชาญเฉพาะทาง หรือเป็นหัวหน้าสถานีวิจัย หรือเป็นพลเมืองอาวุโส

คณะกรรมการอำนวยการ

วันที่ 11 กรกฎาคม 2543 เจ้าหน้าที่ของ สวท.เชียงใหม่ นักวิชาการ นักจัดรายการอิสระ และตัวแทนจากองค์กรภาคประชาชน รวมจำนวน 13 คน ได้มาปรึกษารื้อกันที่จะก่อตั้งโครงการวิทยุชุมชนเชียงใหม่เป็นครั้งแรก ซึ่งในที่ประชุมครั้งนั้นมีความเห็นร่วมกันว่าการก่อตั้งและดำเนินงานวิทยุชุมชนควรประกอบไปด้วยคณะกรรมการที่มาจากหลากหลายสาขาวิชาชีพและมาจากองค์กรภาคประชาชนที่มีจำนวนมากกว่านี้ ดังนั้นในที่ประชุมจึงได้เสนอชื่อและเชิญชวนกลุ่มนักวิชาการ นักจัดรายการอิสระ และองค์กรภาคประชาชน รวมทั้งสิ้น 27 คน มาเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการบริหารโครงการวิทยุชุมชนเชียงใหม่

วันที่ 26 กรกฎาคม 2543 บุคคลที่ถูกเสนอชื่อเป็นคณะกรรมการบริหารจำนวนทั้งสิ้น 27 คน ได้มาประชุมร่วมกัน เพื่อพิจารณาร่างธรรมนูญ ซึ่งในที่ประชุมมีความเห็นร่วมกันว่า เพื่อให้เกิดความคล่องตัวในการบริหารจัดการ โครงการ ควรมีการคัดเลือกกันเองในที่ประชุมครั้งนี้ ให้เหลือกรรมการบริหารจำนวน 9 คน จากจำนวนทั้งหมด 27 คน และให้คณะกรรมการที่เหลืออีกจำนวน 18 คน เป็นคณะกรรมการอำนวยการโครงการนำร่องวิทยุชุมชนเชียงใหม่โดยตำแหน่ง โดยมีทันตแพทย์อุทัยวรรณ กาญจนกมล จากสถาบันเสริมสร้างพลังชุมชน เป็นประธานกรรมการอำนวยการ นางอภาภรณ์ นาควัชร เจ้าหน้าที่ สวท. เชียงใหม่ เป็นเลขานุการกรรมการอำนวยการ และนางสุภาวรัตน์ สุทธิพรวิโรจน์ จากชมรมคุ้มครองผู้บริโภคเชียงใหม่ เป็นผู้ช่วยเลขานุการกรรมการ

วันที่ 29 มกราคม 2544 คณะกรรมการอำนวยการโครงการฯ ได้มาประชุมร่วมกันเพื่อรับรองธรรมนูญโครงการนำร่องวิทยุชุมชนเชียงใหม่ โดยธรรมนูญของโครงการนำร่องฯ ได้ระบุให้กรรมการอำนวยการต้องมาจากองค์กรสมาชิก มีจำนวนไม่เกิน 30 คน และมีวาระในการทำงาน 3 ปี และเพื่อให้เกิดความต่อเนื่องในการทำงาน จึงกำหนดให้กรรมการอำนวยการเวียนกันออก 1 ใน 3 ของทุกปี โดยการจับฉลากในที่ประชุมใหญ่สามัญประจำปี

ทั้งนี้ บทบาทหน้าที่ของกรรมการอำนวยการ มีดังนี้

1. กำหนดนโยบายการดำเนินงานวิฑูรุษชุมชน
2. ส่งเสริมสนับสนุนการดำเนินงานของคณะทำงานฝ่ายต่าง ๆ
3. กำกับดูแลการดำเนินงานให้เป็นไปตามนโยบาย
4. จัดประชุมใหญ่สามัญประจำปี เพื่อเลือกตั้งคณะกรรมการบริหารและ

ปรับปรุงกฎระเบียบ

5. มีการประชุมคณะกรรมการอำนวยการเป็นประจำทุก 3 เดือน

คณะกรรมการบริหาร

คณะกรรมการบริหารมีจำนวนทั้งสิ้น 9 คน มาจากการคัดเลือกกันเองของคณะกรรมการอำนวยการ มีวาระการทำงาน 1 ปี มีนายคำรณ คุณะฉิลก จากสถาบันสื่อภาคประชาชนเป็นประธานกรรมการบริหาร ระหว่างปี 2543 - 2544 โดยมีบทบาทหน้าที่ดังนี้

1. รับนโยบายจากคณะกรรมการอำนวยการมาปฏิบัติ
2. วางแผนและประสานความร่วมมือให้เป็นไปตามนโยบาย
3. กำกับดูแลให้คณะทำงานดำเนินงานตามแผน
4. แต่งตั้งและถอดถอนคณะทำงานฝ่ายต่าง ๆ ได้
5. มีการประชุมคณะกรรมการบริหารงานอย่างน้อยเดือนละ 1 ครั้ง และต้องมี

จำนวนผู้เข้าประชุมเกินครึ่งหนึ่ง จึงถือว่าครบองค์ประชุม

6. รายงานผลการดำเนินงานให้คณะกรรมการอำนวยการทราบทุก 3 เดือน

กองเลขา

มีจำนวนทั้งสิ้น 5 คน มาจากเลขานุการของคณะทำงานฝ่ายต่าง ๆ จำนวน 5 ฝ่าย

คณะทำงาน

คณะทำงานของโครงการฯ ระหว่าง ปี 2543 - 2544 มาจากการกำหนดและแต่งตั้งโดยคณะกรรมการบริหาร ซึ่งคณะกรรมการบริหารได้กำหนดให้มีจำนวนทั้งสิ้น 5 ฝ่ายตามแผนงานที่ระบุไว้ในธรรมนูญของโครงการฯ ปี 2543 ดังนี้

1. คณะทำงานฝ่ายผลิตรายการ รับผิดชอบผลิตรายการวิฑูรุษชุมชน ชื่อรายการเสียงบ้านล้านนา ออกอากาศทุกวันจันทร์ถึงวันศุกร์ เวลา 15.10 - 16.00 น. ทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยจังหวัดเชียงใหม่ คลื่น FM 93.25 เมกกะเฮิรตซ์ เริ่มออกอากาศครั้งแรกเมื่อวันจันทร์ที่ 21 สิงหาคม 2543

2. คณะทำงานฝ่ายฝึกอบรม รับผิดชอบการฝึกอบรมในด้านการเป็นนักจัดรายการและการบริหารจัดการวิฑูรุษชุมชนให้แก่ภาคประชาชนที่สนใจ

3. คณะทำงานฝ่ายผลักดันกฎหมาย มีหน้าที่ติดตามและผลักดันการปฏิรูปสื่อ ตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญมาตรา 40

4. คณะทำงานฝ่ายวิจัยและติดตามประเมินผล รับผิดชอบการศึกษาวิจัยเรื่องวิทยุชุมชน เพื่อนำผลการวิจัยมาสนับสนุนการผลักดันวิทยุชุมชน และทำหน้าที่ติดตามประเมินผล รายการ เสียงบ้านล้านนา

5. คณะทำงานฝ่ายทะเบียน สมาชิกสัมพันธ์ และจัดหารายได้ รับผิดชอบจัดหา สมาชิก และระดมทุนมาสนับสนุนการทำงานขององค์กร

การดำเนินงานของโครงการนำร่องวิทยุชุมชนเชียงใหม่ในระยะเวลา 1 ปี (เดือน มิถุนายน 2543 ถึงเดือนมิถุนายน 2544) ได้มุ่งเน้นงาน 2 อย่าง คือ

1. การบริหารจัดการขององค์กร โดยเฉพาะการกำหนดกฎกติกาต่างๆ ในการทำงานร่วมกัน เนื่องจากองค์กรประกอบไปด้วยกลุ่มคนที่หลากหลาย ดังนั้น การกำหนดกฎระเบียบ หรือ การร่างธรรมนูญขององค์กร จึงมีความสำคัญ

2. การผลิตรายการวิทยุชุมชน เสียงบ้านล้านนา ทาง สวท. เชียงใหม่ ให้เป็น รายการที่เอื้อประโยชน์ต่อชุมชน เป็นสื่อสองทาง และชุมชนมีส่วนร่วมมากที่สุดนั้น จำเป็นต้องตั้ง คณะทำงานที่มาจากองค์กรชุมชนที่หลากหลาย เพื่อมารับผิดชอบจัดรายการ และพัฒนารายการให้ เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

อย่างไรก็ตาม ขณะที่โครงการนำร่องวิทยุชุมชนเชียงใหม่กำลังดำเนินงานใน ระยะเวลา 1 ปี ก็ได้ประสบปัญหาที่สำคัญคือ 1) ขาดแคลนคนทำงาน มีคณะกรรมการบริหารและ คณะทำงานรวมจำนวน 9 คน ซึ่งคณะกรรมการและคณะทำงานโดยส่วนใหญ่ก็มีการะงานประจำที่ ต้องรับผิดชอบ ทำให้ไม่สามารถทุ่มเทเวลาให้กับการทำงานได้อย่างเต็มที่ และ 2) ขาดแคลน งบประมาณในการดำเนินงาน (โครงการนำร่องวิทยุชุมชนเชียงใหม่, 2544: 14)

ดังนั้น เมื่อวันที่ 23 มิถุนายน 2544 คณะกรรมการบริหารได้มาประชุมร่วมกัน เพื่อ หาแนวทางในการแก้ไขปัญา ซึ่งที่ประชุมมีความคิดเห็นร่วมกันว่า โครงการนำร่องวิทยุชุมชน เชียงใหม่ควรปรับทิศทางการทำงานใหม่ จากโครงการมาเป็นลักษณะเครือข่าย โดยเปิดรับสมัคร สมาชิกประเภทองค์กรชุมชน เพื่อให้ชุมชนเข้ามาร่วมแรงร่วมทุนกันมากขึ้น

เดือนธันวาคม 2544 คณะกรรมการบริหารโครงการได้เปิดรับสมัครสมาชิก ประเภทองค์กรชุมชนเป็นครั้งแรก ที่โฮงเฮินสืบสานภูมิปัญญาล้านนา มีองค์กรชุมชนให้ความสนใจและสมัครเป็นสมาชิกจำนวนถึง 26 องค์กร ในการเข้าร่วมดำเนินงานและบริหารจัดการ วิทยุชุมชน

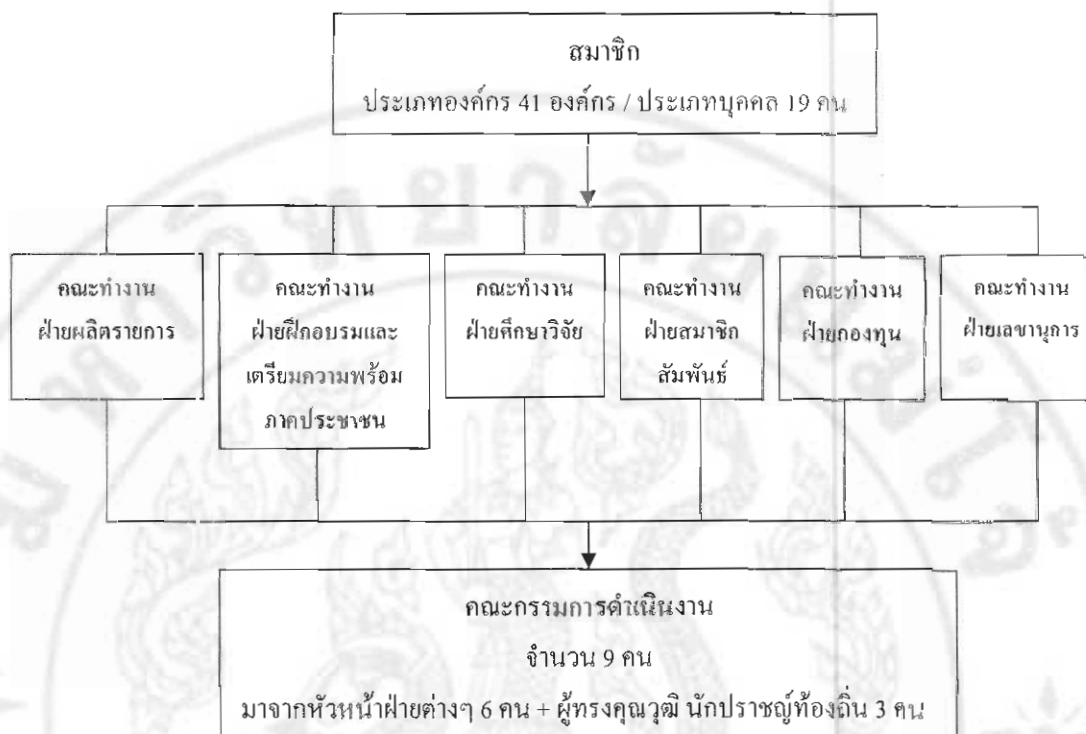
วันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2545 ประชุมสามัญประจำปีของโครงการนำร่องวิทยุชุมชน เชียงใหม่ คณะกรรมการบริหารได้รายงานผลการดำเนินงานให้คณะกรรมการอำนวยการทราบ ว่า ตลอดระยะเวลา 1 ปีที่ผ่านมา โครงการนำร่องวิทยุชุมชนเชียงใหม่ได้มุ่งเน้นการผลิตรายการวิทยุชุมชนเสียงบ้านอ่านนา ทาง สวท. เชียงใหม่ และการบริหารจัดการองค์กรเป็นหลัก แต่ชุมชนยังเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานไม่มากพอ ทำให้ขาดแคลนคนทำงาน และงบประมาณในการดำเนินงาน ดังนั้น ในเดือนธันวาคม 2544 คณะกรรมการบริหารโครงการฯ จึงได้เปิดรับสมัคร สมาชิกประเภทองค์กรชุมชนเป็นครั้งแรก ผลปรากฏว่ามีองค์กรชุมชนให้ความสนใจและสมัคร เป็นสมาชิกจำนวนถึง 26 องค์กร เพื่อเข้ามาร่วมจัดรายการและบริหารจัดการวิทยุชุมชน (เครือข่าย องค์กรวิทยุชุมชนเชียงใหม่, 2545: 1 - 10)

ดังนั้น เพื่อเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานวิทยุชุมชนมากขึ้น คณะกรรมการบริหารจึงได้เสนอคณะกรรมการอำนวยการให้มีการแก้ไขธรรมนูญ และปรับ โครงสร้างขององค์กรให้มีขนาดใหญ่ขึ้น ซึ่งคณะกรรมการอำนวยการได้พิจารณาแล้ว มีมติ เห็นชอบให้แก้ไขธรรมนูญ และปรับโครงสร้างขององค์กร โดยให้คณะกรรมการบริหารไปร่าง รายละเอียดข้อบังคับ และโครงสร้างขององค์กรมาเสนอในการประชุมครั้งต่อไป (เครือข่ายองค์กร วิทยุชุมชนเชียงใหม่, 2545: 1 - 10)

ช่วงที่ 2 การขยายการมีส่วนร่วมขององค์กรไปยังชุมชน (ปี 2544 - 2545)

วันที่ 8 มีนาคม 2545 คณะกรรมการบริหารได้นำเสนอร่างข้อบังคับและ โครงสร้างขององค์กรตามที่ได้รับมอบหมายจากที่ประชุมสามัญประจำปีของโครงการนำร่องวิทยุ ชุมชนเชียงใหม่ ให้คณะกรรมการอำนวยการพิจารณา ซึ่งคณะกรรมการอำนวยการได้พิจารณาแล้ว มี มติรับรองโครงสร้างใหม่ และข้อบังคับของเครือข่ายองค์กรวิทยุชุมชนเชียงใหม่ ประจำปี 2545 ซึ่ง มีรายละเอียดดังนี้

โครงสร้างองค์กรครั้งที่ 2 (8 มีนาคม 2545 - 9 พฤษภาคม 2546) มีดังนี้

ภาพ 4 พังโครงสร้างเครือข่าย ประจำปี 2545

ที่มา : เครือข่ายองค์กรวิद्यุชุมชนเชิงใหม่ (2545: 12)

โครงสร้างขององค์กรในช่วงที่ 2 ได้สนับสนุนให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานวิद्यุชุมชนมากขึ้น สามารถอธิบายตามข้อบังคับของเครือข่ายองค์กรวิद्यุชุมชนเชิงใหม่ ประจำปี 2545 ได้ดังนี้

สมาชิกแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ สมาชิกประเภทบุคคล และสมาชิกประเภทองค์กร มีวาระในการเป็นสมาชิก 1 ปี โดยมีบทบาทหน้าที่ ดังนี้

1. ต้องเข้าร่วมประชุมสามัญประจำปีของเครือข่าย เพื่อออกเสียงเลือกตั้งคณะกรรมการดำเนินงาน
2. ติดตาม และสนับสนุนการดำเนินงานของเครือข่าย และ
3. ร่วมติดตามผลักดันการปฏิรูปสื่อ

ทั้งนี้ เครือข่ายฯ ได้เริ่มเปิดรับสมัครสมาชิก ประจำปี 2545 ตั้งแต่เดือนธันวาคม 2544 จนกระทั่งถึงเดือนมีนาคม 2545 มีองค์กรชุมชน และบุคคลสนใจสมัครเป็นสมาชิกประจำปี 2545 จำนวนทั้งสิ้น 41 องค์กร และ 19 คน

คณะกรรมการของเครือข่ายองค์กรวิทย์ชุมชนเชียงใหม่ ประจำปี 2545 มีจำนวนทั้งสิ้น 6 ฝ่าย แบ่งตามวัตถุประสงค์ของเครือข่าย โดยคณะกรรมการแต่ละฝ่ายมาจากความสมัครใจของสมาชิกประเภทองค์กรและสมาชิกประเภทบุคคล ที่อาสาสมัครเข้าร่วมทำงานในฝ่ายงานต่าง ๆ

บทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการในแต่ละฝ่าย มีดังนี้

1. คณะทำงานฝ่ายผลิตรายการ มีหน้าที่ผลิตรายการวิทยุชุมชนให้เป็นไปตามนโยบายของเครือข่าย พัฒนารายการให้มีคุณภาพและเป็นที่ยอมรับของชุมชน ตลอดจนประเมินผลรายการวิทยุอย่างสม่ำเสมอ

2. คณะทำงานฝ่ายฝึกอบรมและเตรียมความพร้อมภาคประชาชน มีหน้าที่จัดฝึกอบรมวิทยุชุมชนแก่สมาชิกและกลุ่มเป้าหมายของชุมชน มีการพัฒนาหลักสูตรการฝึกอบรมอย่างสม่ำเสมอ และติดตามประเมินผลหลังการฝึกอบรม

3. คณะทำงานฝ่ายศึกษาวิจัย มีหน้าที่ดำเนินการศึกษาวิจัยวิทยุชุมชน ตลอดจนประเด็นวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำผลการวิจัยมาปรับปรุงการดำเนินงานของเครือข่าย

4. คณะทำงานฝ่ายกองทุน มีหน้าที่หาแหล่งทุน และระดมความร่วมมือทรัพยากร ทุนจากชุมชนในจังหวัดเชียงใหม่มาสนับสนุนการดำเนินงานของเครือข่าย

5. คณะทำงานฝ่ายสมาชิกสัมพันธ์ มีหน้าที่ประชาสัมพันธ์เพื่อรับสมัครสมาชิก ติดต่อประสานงาน และจัดกิจกรรมชุมชนสัมพันธ์กับสมาชิกอย่างต่อเนื่อง

6. คณะทำงานฝ่ายเลขานุการ มีหน้าที่ประสานงานเครือข่าย จัดทำฐานข้อมูลของเครือข่าย รับผิดชอบงานธุรการ บัญชี และเป็นเลขานุการคณะกรรมการดำเนินงาน

ส่วนหัวหน้าคณะกรรมการแต่ละฝ่ายนั้น มาจากการคัดเลือกกันเองของคณะกรรมการในแต่ละฝ่าย ซึ่งหัวหน้าคณะกรรมการทุกฝ่ายจะเป็นกรรมการดำเนินงานโดยตำแหน่ง มีบทบาทหน้าที่ดำเนินงานและควบคุมงานของฝ่ายให้เป็นไปตามนโยบายของเครือข่ายฯ

คณะกรรมการดำเนินงาน มีจำนวนทั้งสิ้น 9 คน ประกอบด้วยหัวหน้าคณะกรรมการแต่ละฝ่าย จำนวน 6 คน และมีนักวิชาการ ผู้ทรงคุณวุฒิ หรือนักปราชญ์ท้องถิ่น รวมจำนวน 3 คน ซึ่งได้มาจากการเสนอชื่อและคัดเลือกโดยองค์กรสมาชิกในที่ประชุมสามัญประจำปี มีวาระการทำงาน 1 ปี โดยมี ดร.จิรพร วิทวัสดีพันธ์ เป็นประธานกรรมการดำเนินงานประจำปี 2545

อำนาจและหน้าที่ของคณะกรรมการดำเนินงาน มีดังนี้

1. ปฏิบัติงานให้เป็นไปตามนโยบายของเครือข่าย
2. จัดประชุมสามัญประจำปี
3. รายงานผลการดำเนินงานให้สมาชิกทราบอย่างต่อเนื่อง
4. ออกระเบียบ คำสั่ง หรือประกาศของเครือข่าย เพื่อให้การดำเนินงานบรรลุตามวัตถุประสงค์
5. ร่วมผลักดันกฎหมายตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญมาตรา 40

นอกจากนี้ เพื่อให้สอดคล้องกับการปรับเปลี่ยนโครงสร้าง และลักษณะการบริหารจัดการที่เอื้อให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่การเป็นสมาชิก คณะทำงาน และคณะกรรมการดำเนินงานวิทยุชุมชน จนกลายเป็นลักษณะเครือข่ายขององค์กรชุมชนที่มาร่วมคิดร่วมดำเนินการวิทยุชุมชน คณะกรรมการอำนวยการจึงมีมติให้เปลี่ยนชื่อองค์กรจาก โครงการนำร่องวิทยุชุมชนเชิงใหม่ มาเป็น เครือข่ายองค์กรวิทยุชุมชนเชิงใหม่ ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา (เครือข่ายองค์กรวิทยุชุมชนเชิงใหม่, 2545: 1 - 10)

หลังจากปรับเปลี่ยนโครงสร้างขององค์กรแล้ว คณะกรรมการดำเนินงานของเครือข่ายองค์กรวิทยุชุมชนเชิงใหม่ ก็ได้ดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ และนโยบายของเครือข่ายฯ ซึ่งมีดังนี้ (เครือข่ายองค์กรวิทยุชุมชนเชิงใหม่, 2546: 1 - 14)

1. ได้มีการขยายจำนวนสมาชิกของเครือข่ายองค์กรวิทยุชุมชนเชิงใหม่ จนในปัจจุบันมีสมาชิกประเภทองค์กร 41 องค์กร และสมาชิกประเภทบุคคลจำนวน 19 คน มีสมาชิกร่วมจัดรายการวิทยุชุมชนมากขึ้น ส่วนการบริหารจัดการนั้น ภาคประชาชนยังเข้ามามีส่วนร่วมน้อย เพราะการทำงานยังเป็นในรูปของการส่งตัวแทนขององค์กรเข้าร่วมทำงาน
2. เครือข่ายฯ ได้เตรียมความพร้อมภาคประชาชนในด้านการจัดรายการวิทยุชุมชน โดยจัดฝึกอบรมจำนวน 3 ครั้ง มีผู้ผ่านการฝึกอบรมจำนวนทั้งสิ้น 66 คน
3. เครือข่ายฯ ได้ให้ความร่วมมือกับกลุ่มต่าง ๆ ที่ประสงค์จะจัดตั้งสถานีวิทยุชุมชนในท้องถิ่น โดยการเชิญมาเข้ารับการอบรมของเครือข่าย หรือไปเป็นวิทยากรให้ข้อคิดเห็นและคำแนะนำตามแต่โอกาส
4. เครือข่ายฯ ได้ร่วมมือกับองค์กรพันธมิตร จัดเวทีณรงค์และร่วมผลักดันกรณีกระบวนการสรรหา กสช. ที่ผิดกฎหมายปกครอง และมีสภาพความไม่เป็นกลางอย่างร้ายแรง จำนวน 2 ครั้ง

ขณะที่เครือข่ายองค์กรวิฑูชุมชนเชียงใหม่กำลังดำเนินงานในช่วงนี้ ได้พบว่า คณะกรรมการดำเนินงานและคณะทำงานที่เป็นตัวแทนขององค์กรชุมชนต่าง ๆ มีงานประจำที่ต้องรับผิดชอบ ได้เสียสละเวลามาทำงานให้กับเครือข่ายในรูปของอาสาสมัคร ทำให้ไม่สามารถทุ่มเทเวลาให้กับการทำงานของเครือข่ายได้อย่างเต็มที่ จึงทำให้การดำเนินงานของเครือข่ายมีความล่าช้า และแผนงานบาง อย่างยังไม่ได้ดำเนินการตามที่วางแผนไว้ ประกอบกับโครงสร้างขององค์กรมีขนาดใหญ่ ทำให้การบริหารจัดการและการประสานงานไม่คล่องตัว (เครือข่ายองค์กรวิฑูชุมชนเชียงใหม่, 2546: ๖ - 10)

ดังนั้น เมื่อวันที่ 9 พฤษภาคม 2546 คณะกรรมการดำเนินงาน ประจำปี 2545 จึงได้เสนอแนวทางในการแก้ไขปัญหาในที่ประชุมสามัญประจำปี 2546 ของเครือข่ายองค์กรวิฑูชุมชนเชียงใหม่ ไว้ดังนี้

1. กรรมการดำเนินงานและคณะทำงานฝ่ายต่างๆ ควรจัดสรรเวลาให้กับงานของเครือข่ายมากขึ้น เพื่อจะได้ผลักดันงานให้ขับเคลื่อนไปตามเป้าหมาย
2. องค์กรสมาชิกควรมีบทบาทมากขึ้น ในการส่งผู้แทนที่มีความพร้อมมาร่วมทำงาน และมีบทบาทในการช่วยระดมทุน
3. ควรมีการปรับเปลี่ยนโครงสร้าง และระเบียบข้อบังคับของเครือข่าย เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ และเพื่อให้งานมีประสิทธิภาพ

ช่วงที่ 3 ปรับขนาดขององค์กรให้เล็กลง (ปี 2545 - 2546)

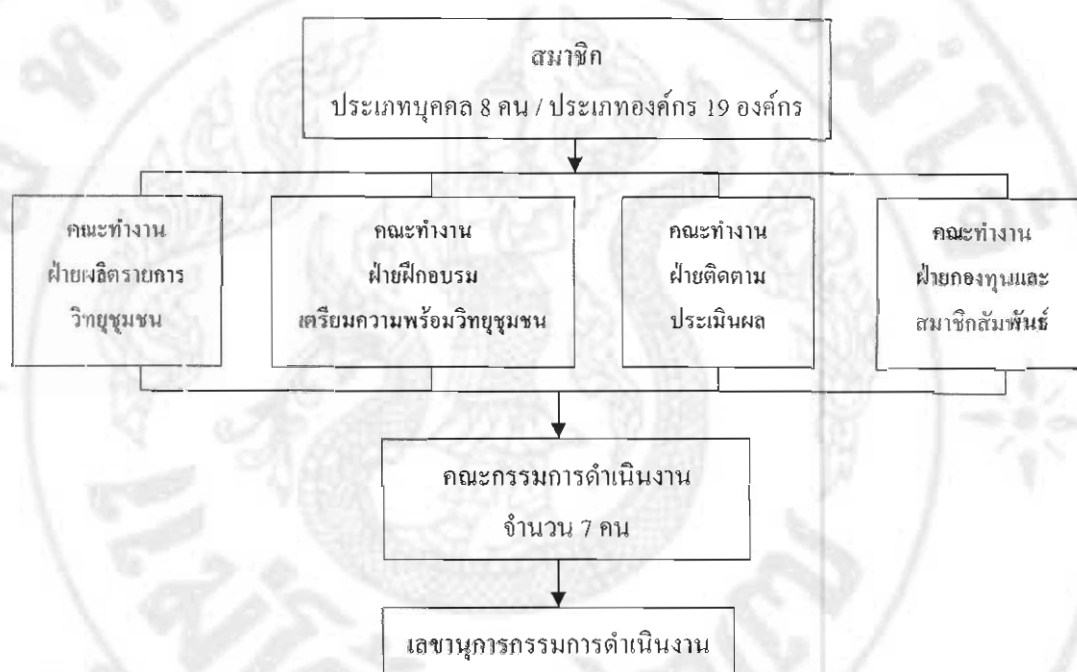
แม้ว่าโครงการนำร่องวิฑูชุมชนเชียงใหม่จะปรับเปลี่ยนโครงสร้างขององค์กรให้มีขนาดใหญ่ขึ้น เป็นเครือข่ายองค์กรวิฑูชุมชนเชียงใหม่ เพื่อให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการและบริหารจัดการวิฑูชุมชนมากขึ้น แต่ก็ไม่สามารถช่วยแก้ไขปัญหาคาดแคลนครุทำงาน และงบประมาณในการดำเนินงานได้ เนื่องจากคณะกรรมการและคณะทำงานโดยส่วนใหญ่มีงานประจำที่ต้องรับผิดชอบ ไม่สามารถทุ่มเทเวลาให้กับงานของเครือข่ายได้อย่างเต็มที่ ทำให้งานของเครือข่ายเกิดความล่าช้า และไม่บรรลุผลสำเร็จเท่าที่ควร นอกจากนี้ ขนาดขององค์กรที่มีขนาดใหญ่ประกอบด้วยคณะทำงานหลายฝ่าย ทำให้การบริหารจัดการและการประสานงานเกิดความไม่คล่องตัว

ดังนั้น คณะกรรมการดำเนินงาน ประจำปี 2545 จึงเสนอแนวทางในการแก้ไขปัญหาต่อสมาชิกของเครือข่ายฯ ในที่ประชุมสามัญประจำปี 2546 ด้วยการเสนอให้ปรับเปลี่ยนโครงสร้างขององค์กรให้มีขนาดเล็กลง ลดจำนวนคณะทำงานฝ่ายต่าง ๆ จากจำนวนทั้งหมด 6 ฝ่าย

ให้เหลือแค่จำนวน 4 ฝ่าย และขอให้สมาชิกทุกองค์กรทุกคนทุ่มเทให้กับการทำงานของเครือข่ายมากขึ้น

ทั้งนี้ ที่ประชุมสามัญประจำปี 2546 ของเครือข่ายฯ ได้รับทราบปัญหา และพิจารณาแนวทางในการแก้ไขปัญหาแล้ว มีมติให้ปรับโครงสร้างขององค์กรอีกครั้งตามข้อเสนอของคณะกรรมการดำเนินงาน ประจำปี 2545 และได้รับรองข้อบังคับและโครงสร้างของเครือข่ายฯ ประจำปี 2546 ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

โครงสร้างองค์กรช่วงที่ 3 (9 พฤษภาคม 2546 – 9 พฤษภาคม 2547) มีดังนี้

ภาพ 5 พังโครงสร้างของเครือข่าย ประจำปี 2546

ที่มา : เครือข่ายองค์กรวิทยุชุมชนเชียงใหม่ ประจำปี (2546: 12)

การปรับโครงสร้างขององค์กรให้มีขนาดเล็กลงดังกล่าวข้างต้น เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์การทำงานและงบประมาณ สามารถอธิบายได้ดังนี้ (เครือข่ายองค์กรวิทยุชุมชนเชียงใหม่, 2546: 12)

ในการประชุมสามัญประจำปี 2546 ของเครือข่ายองค์กรวิทยุชุมชนเชียงใหม่ มีองค์กรชุมชนสนใจสมัครเป็นสมาชิกของเครือข่ายฯ ประจำปี 2546 จำนวน 19 องค์กร และมีบุคคลสนใจสมัครเป็นสมาชิกประเภทบุคคลจำนวน 8 คน ทั้งนี้ สาเหตุที่สมาชิกมีจำนวนลดลง เนื่องจากองค์กรชุมชนบางองค์กรได้ยกเลิกการดำเนินงานไปแล้ว และบางองค์กรได้ลาออกไปจัดตั้งวิทยุชุมชนในท้องถิ่นของตนเอง (เครือข่ายองค์กรวิทยุชุมชนเชียงใหม่, 2547: 10)

คณะกรรมการของเครือข่ายฯ จากเดิมมีจำนวนทั้งสิ้น 6 ฝ่าย แต่เพื่อให้เกิดความคล่องตัวในการบริหารจัดการและการประสานงาน คณะทำงานประจำปี 2546 จึงลดลงเหลือจำนวนทั้งสิ้น 4 ฝ่าย ได้แก่

1. คณะทำงานฝ่ายผลิตรายการวิทยุชุมชน มีหน้าที่ผลิตรายการวิทยุชุมชนให้เป็นไปตามนโยบายของเครือข่าย พัฒนารายการให้มีคุณภาพ และเป็นที่ยอมรับของชุมชน
2. คณะทำงานฝ่ายฝึกอบรม เตรียมความพร้อมวิทยุชุมชน มีหน้าที่จัดการฝึกอบรมให้แก่สมาชิกและกลุ่มเป้าหมายของชุมชน พัฒนาหลักสูตรการฝึกอบรมอย่างสม่ำเสมอ และติดตามประเมินผลหลังการฝึกอบรม
3. คณะทำงานฝ่ายติดตามประเมินผล มีหน้าที่ติดตามประเมินผลการผลิตรายการวิทยุชุมชน โดยการสำรวจความคิดเห็นของผู้ฟัง เพื่อนำมาพัฒนาองค์กรและรูปแบบรายการ
4. คณะทำงานฝ่ายกองทุนและสมาชิกสัมพันธ์ มีหน้าที่จัดหาแหล่งทุน ระดมความร่วมมือ ทรัพยากร ทุนจากชุมชนในจังหวัดเชียงใหม่ มาสนับสนุนการดำเนินงานของเครือข่ายประชาสัมพันธ์เพื่อรับสมัครสมาชิก และจัดกิจกรรมชุมชนสัมพันธ์กับสมาชิก

ทั้งนี้ คณะทำงานแต่ละฝ่ายมาจากสมาชิกของเครือข่ายฯ ที่อาสาสมัครเข้ามาเป็นคณะทำงาน เพื่อร่วมดำเนินงานวิทยุชุมชน โดยมีวาระในการทำงาน 1 ปี และหัวหน้าฝ่ายมาจากการคัดเลือกกันเองของคณะทำงานในฝ่ายนั้น ๆ มีหน้าที่ปฏิบัติงานและควบคุมงานของฝ่ายให้เป็นไปตามนโยบายของคณะกรรมการดำเนินงาน

คณะกรรมการดำเนินงานมีจำนวนทั้งสิ้น 7 คน ประกอบด้วยหัวหน้าคณะทำงานแต่ละฝ่าย จำนวน 4 คน และมีนักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญ หรือนักปราชญ์ท้องถิ่น จำนวน 3 คน ได้มาจากการเสนอชื่อและคัดเลือกโดยองค์กรสมาชิกจากที่ประชุมสามัญประจำปี มีวาระในการดำรงตำแหน่ง 1 ปี ซึ่งมีบทบาทหน้าที่ ดังนี้

1. ปฏิบัติงานให้เป็นไปตามนโยบายของเครือข่าย
 2. จัดประชุมสามัญประจำปี
 3. รายงานผลการดำเนินงานให้สมาชิกทราบอย่างต่อเนื่อง
 4. ออกระเบียบ คำสั่ง หรือประกาศของเครือข่าย เพื่อให้การดำเนินงานบรรลุตามวัตถุประสงค์
 5. ร่วมผลักดันกฎหมายตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญมาตรา 40
- ทั้งนี้ ที่ประชุมได้เสนอและแต่งตั้งให้ ดร.จิรพร วิทาศักดิ์พันธุ์ เป็นประธานกรรมการดำเนินงานประจำปี 2546 ของเครือข่ายองค์กรวิทยุชุมชนเชียงใหม่ต่อไป

เลขานุการกรรมการดำเนินงานมีจำนวน 1 คน มาจากการคัดเลือกของ คณะกรรมการดำเนินงาน มีหน้าที่ประสานงานเครือข่าย รับผิดชอบงานธุรการ บัญชี และเป็น เลขานุการคณะกรรมการดำเนินงาน

หลังจากเครือข่ายองค์กรวิद्यุชุมชนเชียงใหม่ได้ปรับโครงสร้างขององค์กรให้มี ขนาดเล็กลงตามมติของที่ประชุมแล้ว คณะกรรมการ และคณะทำงานประจำปี 2546 ก็ได้ ดำเนินงานตามวัตถุประสงค์และนโยบายของเครือข่าย มีดังนี้ (เครือข่ายองค์กรวิद्यุชุมชนเชียงใหม่, 2547: 1 - 14)

1. ได้เตรียมความพร้อมวิद्यุชุมชนให้แก่ภาคประชาชนด้วยการจัดเวที แลกเปลี่ยนประสบการณ์วิद्यุชุมชนระหว่างไทยกับอเมริกา เมื่อวันที่ 17 - 18 กรกฎาคม 2546 มี ผู้เข้าร่วมเวทีที่ม จากองค์กรสมาชิกของเครือข่ายฯ และสมาพันธ์วิद्यุชุมชนภาคเหนือ 15 จังหวัด รวมจำนวนทั้งสิ้น 40 คน
2. ได้จัดโครงการประกวดคำขวัญวิद्यุชุมชนขึ้น ระหว่างเดือนสิงหาคม 2546 ถึง เดือนมกราคม 2547 มีนักเรียน นักศึกษาและประชาชนทั่วไปสนใจเข้าร่วมโครงการกว่า 1,000 คน ทั้งนี้ ผลจากการดำเนินโครงการ ทำให้นักเรียน นักศึกษาและประชาชนทั่วไปได้รับความรู้ ความ เข้าใจเกี่ยวกับกฎหมายรัฐธรรมนูญมาตรา 40 และร่วมรณรงค์วิद्यุชุมชน ด้วยการส่งคำขวัญเข้าร่วม ประกวด
3. ได้ร่วมกับเครือข่ายสื่อภาคประชาชนภาคเหนือผลักดัน และหนุนเสริมขบวน สื่อภาคประชาชนให้เกิดความเข้มแข็ง
4. ได้ดำเนินการประสานไปยังองค์กรสมาชิกของเครือข่ายฯ ที่ยังไม่มีช่องทาง ในการจัดรายการวิทยุ จำนวนทั้งสิ้น 5 องค์กร มาร่วมวางแผนและผลิตรายการวิद्यุชุมชนชื่อว่า ผลาชุมชน ทางสถานีวิทยุเสียงสื่อสารมวลชน เอฟเอ็ม 100 เมกกะเฮิรตซ์ ออกอากาศทุกวันเสาร์ถึง วันอาทิตย์ เวลา 15.10-16.00 น. โดยได้เริ่มออกอากาศเป็นครั้งแรกเมื่อวันที่ 1 ตุลาคม 2546 ที่ผ่าน มา
5. ได้จัดเวทีสรุปบทเรียนการทำงาน 3 ปีของเครือข่ายองค์กรวิद्यุชุมชน เชียงใหม่ เพื่อให้ได้องค์ความรู้มาพัฒนาการทำงาน เมื่อวันที่ 13 กุมภาพันธ์ 2547

ทั้งนี้ การดำเนินงานตลอดระยะเวลา 1 ปีที่ผ่านมา เครือข่ายฯ ได้ประสบปัญหา เช่นเดิม คือ สมาชิกของเครือข่ายเห็นความสำคัญในการเตรียมความพร้อมวิद्यุชุมชน ได้ อาสาสมัครเข้ามาเป็นคณะทำงาน และคณะกรรมการของเครือข่าย แต่เนื่องจากติดภารกิจประจำ ของตนเอง จึงไม่สามารถทุ่มเทเวลาให้กับงานของเครือข่ายได้อย่างเต็มที่ ประกอบกับงบประมาณ

ของเครือข่ายไม่มีอย่างต่อเนื่อง จึงทำให้งานบางอย่างของเครือข่ายยังไม่ได้ดำเนินงานตามแผนงานที่กำหนดไว้ (เครือข่ายองค์กรวิद्यุชุมชนเชียงใหม่, 2547: 1 - 14)

อย่างไรก็ดี เมื่อวันที่ 13 กุมภาพันธ์ 2547 สมาชิกของเครือข่ายองค์กรวิद्यุชุมชนเชียงใหม่ได้มาร่วมกันสรุปบทเรียนการทำงานตลอดระยะเวลา 3 ปี ที่ผ่านมา คือตั้งแต่ปี 2543 - 2546 เพื่อทบทวนการทำงาน ปัญหาอุปสรรค และแนวทางในการทำงานของปี 2547 ต่อไป ซึ่งที่ประชุมเวทีสรุปบทเรียนการทำงานของเครือข่ายองค์กรวิद्यุชุมชนเชียงใหม่ในครั้งนั้น ได้ร่วมกันเสนอแนวทางในการแก้ไขปัญหา เรื่องการขาดแคลนคนทำงาน และงบประมาณอย่างต่อเนื่อง ด้วยการเสนอให้มีการปรับเปลี่ยนโครงสร้างการทำงาน และบทบาทหน้าที่ของเครือข่ายฯ เพื่อเอื้อให้เกิดการทำงานได้จริง ดังนี้ (เครือข่ายองค์กรวิद्यุชุมชนเชียงใหม่, 2547: 1 - 14)

1. โครงสร้างขององค์กรควรมีขนาดเล็กลง เพื่อความคล่องตัวในการปฏิบัติงาน
2. แก้ไขข้อบกพร่องขององค์กรประจำปี 2546 ให้สอดคล้องกับความเป็นจริง
3. ปรับเปลี่ยนสมาชิกของเครือข่ายฯ เป็น 2 ประเภท คือ 1) สมาชิกประเภทสามัญ ได้แก่ องค์กรและเครือข่ายที่ดำเนินการสถานีวิद्यุชุมชน 2) สมาชิกประเภทวิสามัญ ได้แก่ สมาชิกประเภทบุคคลและองค์กรที่ยังไม่ได้จัดตั้งสถานีวิद्यุชุมชน แต่มีความสนใจ
4. คณะกรรมการเครือข่ายองค์กรวิद्यุชุมชนเชียงใหม่ ควรเป็นผู้มีอุดมการณ์ และติดตาม ทำงานด้านวิद्यุชุมชนมาโดยตลอดอย่างต่อเนื่อง
5. ลดงานด้านผลิตรายการ แต่หนุนเสริมสนับสนุนการผลิตรายการวิद्यุชุมชน ภายใต้คลื่นของรัฐ และผลักดันสนับสนุนความเข้มแข็งของสถานีวิद्यุชุมชนคลื่นกำลังส่งต่ำ
6. เครือข่ายองค์กรวิद्यุชุมชนเชียงใหม่ควรทำหน้าที่สนับสนุนด้านทรัพยากร ได้แก่ ข้อมูล งบประมาณ การฝึกอบรม เพื่อหนุนเสริมกลุ่มที่สนใจจัดตั้งวิद्यุชุมชน
7. ยังคงบทบาทการรณรงค์ ติดตาม ตรวจสอบความก้าวหน้าเกี่ยวกับมาตรา 40 และเชื่อมโยงข้อมูล มาตรา 40 กับเครือข่ายภาคประชาชน

จากพัฒนาการด้านโครงสร้าง และการบริหารจัดการของเครือข่ายองค์กรวิद्यุชุมชนเชียงใหม่ ตั้งแต่ปี 2543 - 2546 พอสรุปได้ว่าพัฒนาการด้านโครงสร้างและการบริหารจัดการของเครือข่ายฯ สามารถแบ่งได้เป็น 3 ช่วง คือ

ช่วงที่ 1 ช่วงก่อตั้งโครงการนำร่องวิद्यุชุมชนเชียงใหม่ ระหว่าง ปี 2543 - 2544 เป็นช่วงที่เน้นการจัดระบบภายในขององค์กรให้มีความชัดเจน มีการกำหนดธรรมนูญ คณะกรรมการ และคณะทำงานในฝ่ายงานต่างๆ และเน้นการผลิตรายการวิद्यุชุมชนเสียงบ้าน ผ่านนาเป็นหลัก

ช่วงที่ 2 ตั้งแต่ปี 2545 - 2546 เป็นช่วงขยายองค์กรให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานวิद्यุชุมชนมากขึ้น ด้วยการเปิดรับสมัครสมาชิกประเภทองค์กรชุมชน เพื่อให้ชุมชนอาสาสมัครเข้ามาเป็นกรรมการดำเนินงานและ คณะทำงานในฝ่ายงานต่างๆ โดยการดำเนินงานในช่วงนี้ เน้นการเตรียมความพร้อมวิद्यุชุมชนให้แก่ภาคประชาชน

ช่วงที่ 3 ตั้งแต่ปี 2546 - 2547 ช่วงปรับขนาดขององค์กรให้เล็กลง ลดฝ่ายงานจาก 6 ฝ่ายให้เหลือเฉพาะฝ่ายงานที่สำคัญเพียง 4 ฝ่าย เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่มีคนทำงานและงบประมาณอย่างจำกัด ซึ่งการดำเนินงานในช่วงนี้ได้เน้นการเตรียมความพร้อมวิद्यุชุมชนให้แก่ภาคประชาชน และการทำงานหนุนเสริม เชื่อมโยงกับขบวนสื่อภาคประชาชนอื่น ๆ

ส่วนการบริหารจัดการตลอดระยะเวลา 3 ปีที่ผ่านมา นั้น เครือข่ายมีการบริหารจัดการในรูปของอาสาสมัครและเน้นการมีส่วนร่วมจากชุมชน ตั้งแต่การเป็นเจ้าขององค์กรร่วมกัน ด้วยการสมัครเป็นสมาชิก การอาสาสมัครเข้ามาเป็นคณะทำงานในฝ่ายงานต่าง ๆ และการบริหารจัดการองค์กรด้วยการเลือกตั้งตัวแทนเข้าไปเป็นคณะกรรมการดำเนินงาน นอกจากนี้ การบริหารจัดการยังใช้การประชุมเป็นเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ แสดงความคิดเห็น และนำไปสู่การกำหนดนโยบาย วางแผนการทำงาน และติดตามประเมินผลการทำงานร่วมกันด้วย

ทั้งนี้ ผลจากการศึกษาพัฒนาการด้านโครงสร้างและ การบริหารจัดการของเครือข่ายองค์กรวิद्यุชุมชนเชียงใหม่ ตั้งแต่ปี 2543-2546 ดังกล่าวข้างต้น สามารถวิเคราะห์ตามหลักการดำเนินงานวิद्यุชุมชนที่เป็นระดับรายการของ (กาญจนา แก้วเทพ, 2546: 20 - 40) ได้ดังนี้

1. โครงสร้างขององค์กร จะเห็นว่าตั้งแต่ ปี 2543 - 2546 โครงสร้างขององค์กรจะประกอบไปด้วย

1.1 สมาชิก มีทั้งสมาชิกประเภทองค์กร และสมาชิกประเภทบุคคล ซึ่งมาจากหลากหลายสาขาวิชาชีพและหลากหลายกลุ่มในชุมชน มีบทบาทหน้าที่ให้การสนับสนุนการดำเนินงานวิद्यุชุมชน ด้วยการเข้าร่วมประชุมสามัญประจำปี เพื่อรับทราบผลการดำเนินงานขององค์กร อาสาสมัครเข้ามาเป็นคณะทำงานในฝ่ายงานต่าง ๆ และเลือกตั้งคณะกรรมการดำเนินงาน

1.2 คณะกรรมการ โดยส่วนใหญ่จะมีจำนวนไม่เกิน 9 คน เพื่อให้เกิดความคล่องตัวในการบริหารจัดการและการประสานงาน โดยสมาชิกในที่ประชุมสามัญประจำปีจะคัดเลือกตัวแทนจากองค์กรชุมชน นักวิชาการ ผู้ทรงคุณวุฒิ และนักปราชญ์ท้องถิ่น มาร่วมเป็นคณะกรรมการ เพื่อทำหน้าที่ในการกำหนดนโยบาย และภูมิทิศทาง

1.3 คณะทำงานแต่ละฝ่ายจะไม่จำกัดจำนวนคน ขึ้นอยู่กับอาสาสมัครของสมาชิกที่จะอาสาเข้ามาเตรียมความพร้อมวิद्यุชุมชน อย่างไรก็ดีตาม ด้วยสมาชิกมีงานประจำที่ต้อง

รับผิดชอบ ไม่สามารถทุ่มเทเวลาให้กับการทำงานขององค์กรได้อย่างเต็มที่ จึงทำให้การทำงานขององค์กรมีควาเมล่าช้า และงานบางอย่างยังไม่ได้ดำเนินการตามที่กำหนดไว้

ทั้งนี้ ส่วนประกอบของโครงสร้าง ขอบเขตหน้าที่ของคณะกรรมการ คณะทำงาน ตลอดจนวาระในการดำรงตำแหน่งต่าง ๆ จะถูกระบุไว้อย่างชัดเจนในระเบียบข้อบังคับขององค์กร เพื่อให้เกิดความชัดเจนในการทำงานร่วมกัน

นอกจากนี้ การจะตั้งกฎระเบียบหรือข้อบังคับขององค์กรได้นั้น ต้องมาจากสมาชิกขององค์กรเป็นผู้กำหนด และการจะปรับเปลี่ยนข้อบังคับขององค์กรได้ ก็ต้องได้รับความเห็นชอบจากสมาชิกเสียงส่วนใหญ่ในที่ประชุมสามัญประจำปีขององค์กรก่อนทุกครั้ง ดังเช่นการปรับเปลี่ยนโครงสร้างและข้อบังคับขององค์กรในปี 2545 และปี 2546 และการจะปรับเปลี่ยนโครงสร้างขององค์กรให้มีขนาดเล็ก หรือขนาดใหญ่ หรือมีจำนวนฝ่ายงานมากน้อยขนาดไหนนั้น ก็ต้องขึ้นอยู่กับศักยภาพ และความพร้อมขององค์กรที่จะทำได้ด้วย

2. การบริหารจัดการ จะเห็นว่าการบริหารจัดการของเครือข่ายองค์กรวิฑูชุมชนเชิงใหม่ ตลอดระยะเวลา 3 ปีที่ผ่านมา เป็นไปตามหลักการประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม ดังนี้

2.1 เน้นการมีส่วนร่วมจากชุมชน ตั้งแต่การเป็นเจ้าขององค์กรร่วมกันโดยผ่านระบบการเป็นสมาชิก กระบวนการร่วมคิดร่วมทำโดยการอาสาสมัครเข้ามาเป็นคณะกรรมการ คณะทำงาน และการติดตามประเมินผลการทำงานร่วมกัน เพื่อให้เป็นไปตามความต้องการของชุมชนโดยการเข้าร่วมประชุมสามัญประจำปี

2.2 มีการบริหารจัดการในรูปของคณะกรรมการ ซึ่งคณะกรรมการมาจากการเลือกตั้งโดยสมาชิกในที่ประชุมสามัญประจำปี มีหน้าที่บริหารจัดการองค์กรให้เป็นไปตามนโยบายของสมาชิก และต้องรายงานผลการดำเนินงานให้สมาชิกทราบอย่างต่อเนื่อง

2.3 ใช้การประชุมของคณะกรรมการ คณะทำงาน และการประชุมสามัญประจำปีเป็นเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ปรีกษาหารือร่วมกันในการกำหนดนโยบาย วางแผนติดตามงาน และการแก้ไขปัญหาในองค์กร มากกว่าการสั่งการจากเบื้องบนลงมาล่าง ดังกรณีการปรับเปลี่ยนโครงสร้าง และการแก้ไขข้อบังคับขององค์กร ในปี 2545 และปี 2546 ที่ต้องผ่านมติเสียงส่วนใหญ่ของสมาชิกในที่ประชุมสามัญประจำปีก่อน จึงจะสามารถแก้ไขข้อบังคับขององค์กรได้

2.4 ใช้ระบบอาสาสมัครในการดำเนินงาน ตั้งแต่การสมัครเป็นสมาชิกของเครือข่าย การเป็นคณะทำงาน และคณะกรรมการ โดยไม่มีค่าตอบแทนใด ๆ

2.5 มีการบริหารจัดการแบบโปร่งใส สามารถตรวจสอบได้ โดยคณะกรรมการตั้งรายงานการบริหารจัดการ สถานการณ์การเงิน และบัญชีให้สมาชิกในที่ประชุมสามัญประจำปีทราบทุกครั้ง

ปัญหาอุปสรรคและการแก้ไขปัญหของเครือข่ายองค์กรวิฑูชุมชนเชียงใหม่ (เฉพาะด้านการบริหารจัดการภายในองค์กร) จากการศึกษาพัฒนาการด้านโครงสร้างและการบริหารจัดการขงเครือข่ายองค์กรวิฑูชุมชนเชียงใหม่ ตลอดระยะเวลา 3 ปีที่ผ่านมา พบว่าสาเหตุสำคัญที่ทำให้เครือข่ายฯ ต้องปรับเปลี่ยนโครงสร้าง และทิศทางการทำงานของเครือข่ายมาโดยตลอด คือ ปัญหาการขาดแคลนคนทำงาน และงบประมาณในการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้ (เครือข่ายองค์กรวิฑูชุมชนเชียงใหม่, 2547: 1 - 14)

3. คนทำงาน เนื่องจากองค์กรสมาชิกเห็นความสำคัญของการเตรียมความพร้อมวิฑูชุมชน และการติดตามผลักดันกฎหมายมาตรา 40 จึงได้ส่งตัวแทนขององค์กรเข้ามาเป็นคณะกรรมการ หรือคณะทำงานในแต่ละฝ่าย แต่ด้วยตัวแทนขององค์กรที่อาสาสมัครเข้ามาทำงานโดยส่วนใหญ่เป็นผู้นำขององค์กร ซึ่งมีงานประจำ และมีการกิจล้นมือ ทำให้ไม่สามารถทุ่มเทเวลาให้กับการทำงานของเครือข่ายได้อย่างเต็มที่ จึงทำให้งานบางอย่างของเครือข่ายยังไม่ได้ดำเนินการตามที่วางแผนไว้

นอกจากนี้ สมาชิกบางองค์กรมีการปรับเปลี่ยนตัวแทนในการเข้ามาเป็นคณะทำงานอยู่เป็นประจำ และไม่ได้มีการมอบหมายงานของเครือข่ายให้กับตัวแทนที่จะเข้ามาทำงานใหม่ จึงทำให้ตัวแทนขององค์กรสมาชิกที่เข้ามาทำงานใหม่ไม่รู้เรื่อง และไม่เข้าใจในระบบการทำงานของเครือข่าย ส่งผลให้การทำงานของเครือข่ายเกิดความล่าช้าและไม่ต่อเนื่อง

4. งบประมาณ ที่ผ่านมา งบประมาณของเครือข่ายองค์กรวิฑูชุมชนเชียงใหม่ ได้มาจากการบริจาคขององค์กรสมาชิกต่าง ๆ ที่เห็นความสำคัญ และจากการเขียนโครงการในนามเครือข่ายฯ เพื่อขอรับการสนับสนุนจากแหล่งทุนสาธารณะกุศล โดยงบประมาณที่ใช้ในการจัดกิจกรรมของเครือข่ายเป็นส่วนใหญ่ ได้แก่ การจัดฝึกอบรมวิฑูชุมชนให้แก่ภาคประชาชน การติดตามผลักดันกฎหมายมาตรา 40 การทดลองจัดรายการวิฑูชุมชน ฯลฯ ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้จำเป็นต้องใช้งบประมาณ เช่น การจัดฝึกอบรมวิฑูชุมชนให้แก่ชาวบ้าน บางครั้งจำเป็นต้องช่วยค่าอาหาร และค่าเดินทางให้แก่ชาวบ้านที่อยู่ไกล เป็นต้น และแม้ว่าเครือข่ายองค์กรวิฑูชุมชนเชียงใหม่จะมีคณะทำงานฝ่ายระดมทุนก็ตาม แต่ด้วยคณะทำงานเหล่านี้มีงานประจำที่ต้องรับผิดชอบ ไม่สามารถทุ่มเทเวลาให้กับการระดมทุนได้อย่างเต็มที่ จึงทำให้บางครั้งเครือข่ายฯ มีงบประมาณไม่เพียงพอ และไม่ต่อเนื่อง

ด้วยปัญหาอุปสรรคดังกล่าว เครือข่ายองค์กรวิทย์ชุมชนเชียงใหม่ได้พยายามแก้ไขปัญหาดังนี้

1. ปรับเปลี่ยนโครงสร้างและภาระงานขององค์กรให้เหมาะสมกับศักยภาพขององค์กรที่จะสามารถทำได้
2. อาสาสมัครที่จะเข้ามาเป็นคณะกรรมการ หรือคณะทำงานต้องมีเวลาที่จะทุ่มเทให้กับงานของเครือข่ายฯ ได้จริง
3. ควรมีการสนับสนุนงบประมาณอย่างต่อเนื่อง และจริงจัง

ผลจากการศึกษาปัญหาและแนวทางในการแก้ไขปัญหามาภายในเครือข่ายองค์กรวิทย์ชุมชนเชียงใหม่ ตั้งแต่ปี 2543 - 2546 สรุปได้ว่า เครือข่ายองค์กรวิทย์ชุมชนเชียงใหม่ได้ประสบปัญหาการขาดแคลนคนทำงาน และงบประมาณในการดำเนินงาน ตลอดระยะเวลา 3 ปีที่ผ่านมา ซึ่งเครือข่ายฯ ได้พยายามแก้ไขปัญหาดังกล่าวด้วยการปรับเปลี่ยนโครงสร้างขององค์กรและปรับลดภาระงานขององค์กรให้สอดคล้อง เหมาะสมกับสภาพของคนทำงานและงบประมาณที่มีอยู่อย่างจำกัด และให้ผู้อาสาสมัครเข้ามาเป็นคณะทำงาน คณะกรรมการพยายามจัดสรรเวลาให้กับงานของเครือข่ายฯ มากขึ้น รวมทั้งพยายามหางบประมาณมาสนับสนุนการดำเนินงานของเครือข่ายฯ อย่างสม่ำเสมอ

ทั้งนี้ ผลการศึกษาปัญหาและแนวทางในการแก้ไขปัญหามาภายในเครือข่ายฯ ดังกล่าวข้างต้น มีความสอดคล้องกับ กาญจนา แก้วเทพ (2546: 20 - 40) ที่ได้กล่าวถึงหลักการดำเนินงานที่ดีของวิทย์ชุมชนไว้ว่า

1. วิทย์ชุมชนจำเป็นต้องมีการร่างข้อบังคับกฎกติกาในการทำงานร่วมกันขึ้นมา เพื่อช่วยให้เกิดความชัดเจนในการทำงานร่วมกัน และกฎกติกาที่ร่างขึ้นมานี้ ก็ต้องสามารถยืดหยุ่นปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ขององค์กรได้ เพื่อเอื้อให้เกิดการทำงานได้จริง

2. คนที่จะเข้ามาเป็นคณะกรรมการ หรือคณะทำงานควรมีคุณสมบัติดังนี้

2.1 ควรมีความกระตือรือร้น เพราะงานวิทย์ ต้องการความคิดริเริ่ม สร้างสรรค์แปลกใหม่อยู่ตลอดเวลา

2.2 เป็นผู้ที่รัก และพร้อมจะอุทิศตนเพื่อชุมชน เพราะงานวิทย์ชุมชนเป็นงานเพื่อส่วนรวมมิใช่ธุรกิจ ควรเป็นผู้ที่มีเวลาว่างพอสมควรที่จะทำงานให้กับส่วนรวมภายในช่วงเวลาที่ดำรงตำแหน่งได้

2.3 มีความบริสุทธิ์ใจในการเข้ามาทำงาน ไม่มีเป้าหมายเพื่อหวังผลประโยชน์แอบแฝงอยู่เบื้องหลัง

2.4 ไม่จำเป็นต้องเป็นผู้นำของชุมชน แต่ขอให้เป็นผู้ที่มีใจรัก และสนใจในงานวิทยุชุมชนก็พอ

3. วิทยุชุมชนควรได้รับการสนับสนุนงบประมาณอย่างจริงจัง และเพียงพอ

การเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชนของภาคประชาชน

ความจำเป็นที่ต้องเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชน

ผลจากการศึกษาวิจัยพบว่า ความจำเป็นที่ภาคประชาชนต้องเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชนก่อนจัดตั้ง และดำเนินการวิทยุชุมชน ตามสิทธิที่กฎหมายรัฐธรรมนูญมาตรา 40 ระบุไว้นั้น มีเหตุผลด้วยกัน 3 ข้อดังนี้

1. วิทยุชุมชนเป็นเรื่องใหม่ ที่สังคมไทยยังไม่รู้จักว่าวิทยุชุมชนคืออะไร มีการบริหารจัดการอย่างไร ดังคำให้สัมภาษณ์ของตัวแทนชาวบ้านจากกลุ่มปฏิรูปที่ดินเพื่อคนจนจังหวัดลำพูน ซึ่งได้มารับการเตรียมความพร้อม และได้ไปจัดตั้งจุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชนคอยหลังลำที่อำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูนแล้ว ซึ่งกล่าวไว้ว่า

...เป็นเรื่องใหม่อยู่ ไม่เคยมีวิทยุชุมชนในบ้านระแหงนั้นมาก่อนซึ่งเครือข่ายกลุ่มปฏิรูปที่ดินต้องการจัดตั้ง และดำเนินการวิทยุชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ ได้ผล อยากให้นักจัดการรายการทุกคนได้รับการอบรม เพื่อที่จะได้มีความเข้าใจในวิทยุชุมชนที่ตรงกัน... (อนุชา กิตติหา, 2548)

...จำเป็นต้องเตรียมความพร้อม เพราะชาวบ้านไม่รู้เลยว่าสื่อคืออะไร วิทยุชุมชนคืออะไร ดังนั้นจำเป็นต้องมีการอบรมให้ประชาชนรู้ว่า วิทยุชุมชนคืออะไร สิทธิในการสื่อสาร คืออะไร ให้ความรู้ก่อน... (แสงเมือง มังกร, 2548)

2. ประชาชนไม่รู้ว่ากฎหมายให้สิทธิแก่ประชาชนในด้านการสื่อสาร และหากรู้ว่ากฎหมายรัฐธรรมนูญให้สิทธิแก่ประชาชน แต่ก็ไม่รู้รายละเอียดว่ากฎหมายให้สิทธิแก่ประชาชนในเรื่องอะไรบ้าง แค่นี้ ไหน อย่างไร ซึ่งหากประชาชนรู้ ประชาชนจะได้ปฏิบัติตามสิทธิที่กฎหมาย

ให้ได้อย่างถูกต้อง เพื่อรักษาผลประโยชน์ของประชาชน ดังคำให้สัมภาษณ์ของพระสงฆ์จากเครือข่ายพระนักพัฒนาภาคเหนือที่เข้าร่วมเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชนว่า

...จำเป็นต้องรู้รายละเอียดของกฎหมายจะได้รู้สิ่งที่เราจะทำ เป็นสิ่งที่ชุมชนควรทำตามสิทธิที่กฎหมายให้เมื่อชุมชนรู้สิทธิจะได้ กระจ่หรือร้น รักษาผลประโยชน์ เพราะที่ผ่านมาชุมชนไม่เคยรู้ ... (พระดี จิตตโสภโณ, 2548)

...ต้องการรู้กฎหมายมาตรา 40 เปิดโอกาสให้ชาวบ้าน ขนาดไหนชาวบ้านจะใช้สิทธิตรงนี้ ให้เป็นประโยชน์เต็มที่ได้อย่างไร ซึ่งที่ผ่านมาเขียนกฎหมายไว้สวยหรู แต่นำมาใช้ประโยชน์ไม่ได้ ดังนั้น จึงอยากรู้รายละเอียด และนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง และสังคมมากที่สุด... (มณูญ ไทยนุรักษ์, 2548)

3. ประชาชนไม่มีทักษะในการสื่อสาร ในการจัดรายการวิทยุมาก่อน เนื่องจากที่ผ่านมา ประชาชนเป็นเพียงแค่ผู้รับสาร และเมื่อกฎหมายให้สิทธิแก่ประชาชน ประชาชนจึงจำเป็นต้องเรียนรู้ทักษะการเป็นผู้สื่อสาร ดังคำให้สัมภาษณ์ของชาวบ้านที่มาเข้าร่วมเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชนกับเครือข่ายฯ ดังนี้

...ที่ผ่านมาภาคประชาชนคุ้นเคยกับการฟัง การรับมาตลอด เราถูกครอบงำมาตลอดชีวิตของเรา เราไม่เคยเป็นผู้จัดการกับสื่อ และหากจะเตรียมความพร้อม ไม่ใช่เตรียมความพร้อมแก่จัดรายการวิทยุให้เป็นเท่านั้น แต่จะอย่างไรให้ผู้คิดเชื้อเอาเรื่องราวของตนเองไปถ่ายทอดให้คนอื่นรับรู้ เข้าใจได้ ดังนั้น ต้องเสริมกระบวนการเรียนรู้ให้แก่ภาคประชาชน... (ประเสริฐ เดชะบุญ, 2548)

... เมื่อชาวบ้านได้ใช้สิทธิในการใช้สื่อจริงๆ กลับพบว่ามีปัญหา เพราะชาวบ้านไม่มีประสบการณ์ความรู้ในการใช้สื่อจริงๆ จะให้ชาวบ้านไปพูดแบบมีอาชีพคงไม่ได้ ชาวบ้านมีความรู้ภูมิ

ปัญญาท้องถิ่นมีเรื่องราวที่อยากจะบอก แต่ไม่มีความรู้ที่จะพูด จึงไป
อบรมการจัดรายการวิทยุ... (พวงทอง จินาจันทร์, 2548)

นอกจากทำให้สัมภาษณ์ของชาวบ้านที่ต้องการให้มีการเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชนให้แก่ประชาชนแล้ว ยังมีความคิดเห็นของ ดร.จิรพร วิทยศักดิ์พันธุ์ นักวิชาการด้านสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ที่มาเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชนให้แก่ประชาชน ซึ่งมีความคิดเห็นสอดคล้องตรงกันว่า

...ประชาชนไม่เคยได้เป็นผู้ใช้สื่อ ประชาชนก็ยอมขาดทักษะ ขาดความเข้าใจ ขาดความรู้ที่จะไปใช้อย่างมีประสิทธิภาพ และภาครัฐเองก็เคยปฏิเสธไม่ให้ประชาชนใช้สื่อ โดยให้เหตุผลว่าประชาชนไม่มีความรู้ความสามารถ ถ้ารู้ๆ กฎหมายเปิดปั๊บ แล้วประชาชนไปขอก็อาจจะถูกอ้างเหตุว่าประชาชนไม่มีความรู้ ไม่มี ความเข้าใจ ไม่มีความสามารถ อ้างเหตุนี้มาปฏิเสธสิทธิอันพึงมีพึงได้ ฉะนั้นจึงมีความจำเป็นที่องค์กรภาคประชาชนจะต้องเตรียมความพร้อม ให้ประชาชนสามารถใช้สิทธิเมื่อกฎหมายเปิดช่อง... (จิรพร วิทยศักดิ์พันธุ์, 2548)

กระบวนการเข้ามามีส่วนร่วมของภาคประชาชนในการเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชน

จากการศึกษาวิจัยกระบวนการเข้ามามีส่วนร่วมของภาคประชาชนในเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชนนี้ พบว่า องค์กรชุมชนโดยส่วนใหญ่จะทราบว่าการเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชน จากเครือข่ายองค์กรวิทยุชุมชนเชียงใหม่ ซึ่งเครือข่ายฯ ได้ประสานงานมายังองค์กรต่าง ๆ ทั้งที่เป็นสมาชิก และยังไม่ได้เป็นสมาชิก เมื่อมีการจัดเวที หรือมีการฝึกอบรมวิทยุชุมชนทุกครั้ง ดังนั้น เมื่อองค์กรชุมชนเหล่านี้ทราบข่าว ซึ่งมีความสนใจ และมีความต้องการช่องทางในการสื่อสารอยู่แล้ว จึงมาเข้าร่วมเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชน ด้วยการส่งตัวแทนขององค์กรอย่างน้อย 2-3 คน มาเข้าร่วม ซึ่งตัวแทนขององค์กร โดยส่วนใหญ่จะเป็นผู้นำกลุ่มหรือองค์กร มีความกล้าแสดงออก กล้าพูดในที่สาธารณะ มีความเข้าใจในประเด็นที่ตนกำลังทำอยู่ หรือเป็นผู้มีประสบการณ์ในเรื่องที่จะพูดโดยตรง รวมทั้งมีความสนใจเรื่องวิทยุชุมชน ดังคำให้สัมภาษณ์ของตัวแทนจากองค์กรต่าง ๆ ที่มีโอกาสได้มาเข้าร่วมเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชนกับเครือข่ายฯ ดังนี้

...เนื่องจากตนเป็นหมอพื้นบ้านที่รักษาโรคด้วยสมุนไพร และเป็นประธานเครือข่ายหมอพื้นบ้านล้านนา เมื่อมีโครงการอบรม มาทางเครือข่ายหมอพื้นบ้านก็เลยส่งมาเข้ารับการอบรม เพื่อ แสพความรู้เกี่ยวกับหมอพื้นบ้านทางสื่อวิทยุ... (ทอง สุจริตน์, 2548)

...เคยใช้หอกระจายข่าวในหมู่บ้านตอนทำกิจกรรมชมรมคน หนุ่มสาว ต่อมา มาเข้าร่วมทำงานกับเครือข่ายเด็กและเยาวชน จึงได้ มีโอกาสไปเข้าร่วมเวทีสื่อภาคประชาชนที่กรุงเทพฯ ทำให้รู้เรื่อง กฎหมายให้สิทธิแก่ประชาชนอะไรบ้างเริ่มรู้จักวิทยุชุมชนกลั่นกำลัง ส่งคำ เริ่มคิดว่าเด็กและเยาวชนน่าจะมีช่องทางการสื่อสารบ้าง เพราะ สังคมมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อเยาวชน จึงต้องการเข้ามาฝึกอบรม และจัด ฝึกอบรมให้เพื่อน ๆ ได้รู้ทักษะการจัดรายการวิทยุ... (สิทธิชัย ทองสะป็น, 2548)

...เริ่มจากการที่เป็นอาสาสมัครขององค์กรชาวบ้าน ประเด็น ที่อยู่อาศัย และเป็นประธานชมรมชาวอำเภอจังหวัดเชียงใหม่ แต่ไม่ สามารถสื่อออกไปได้ สื่อกระแสหลักไม่เคยนำเสนอเรื่องราว กิจกรรมของชาวบ้าน และชาวบ้านก็ต้องการช่องทาง หรือพื้นที่ที่จะ สื่อสารกันเองของชุมชนในเขตเมืองด้วย และเมื่อกฎหมายได้ให้สิทธิ การสื่อสารไว้แล้ว จึงคิดจะจัดตั้งวิทยุชุมชนขึ้น จึงอาสาเข้ามาเป็น อาสาสมัครของเครือข่าย เพื่อเข้ามาหาความรู้ เข้าร่วมฝึกอบรมวิทยุ ชุมชน อยากได้แนวทาง ความรู้เกี่ยวกับวิทยุชุมชน... (มนูญ ไทยนุรักษ์, 2548)

เมื่อตัวแทนจากองค์กรชุมชนต่าง ๆ เหล่านี้ได้เข้ามารับการเตรียมความพร้อมวิทยุ ชุมชน แล้วเห็นความสำคัญในการเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชน ก็อาสาสมัครเข้ามาเป็นคณะทำงาน ให้แก่เครือข่ายฯ เหนามขององค์กรต่อ เพื่อช่วยเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชนให้แก่กลุ่มอื่น ๆ ต่อไป ดังเช่นกรณีของ นายประเสริฐ เดชะบุญ จากเครือข่ายผู้ติดเชื้อจังหวัดเชียงใหม่ ได้กล่าวไว้ว่า

...ช่วงแรกคิดว่าวิทยุชุมชนเป็นที่ฝึกฝนจัดรายการวิทยุ ให้เวลาเราเข้าไปฝึกจัดรายการวิทยุชุมชน ต่อมาเมื่อเราเข้าไปฝึกฝนจัดรายการ ทำให้เข้าใจว่าวิทยุชุมชน ไม่ใช่แค่ฝึกฝน แต่เป็นคลื่นของประชาชนเข้าใจสิทธิมากขึ้น เป็นการต่อสู้ วิทยุชุมชน คือกระบวนการของภาคประชาชน ที่ต้องต่อสู้เพื่อให้ได้มา ซึ่งสิทธิคลื่นของเรา เราเห็นว่าสังคมถูกครอบงำจากสื่อกระแสหลักวิทยุชุมชนคือชีวิตของเรา ที่ต้องพูด บอกกับสังคมว่าพวกเราเป็นอย่างไร ชีวิตของเราเป็นอย่างไร ไม่สามารถบอกจากสื่อกระแสหลักได้เลย เราต้องหาที่ยืนทางสังคม ดังนั้น จำเป็นต้องเข้าร่วมเป็นคณะทำงานด้วย... (ประเสริฐ เคะบุญ, 2548)

ตัวแทนขององค์กรบางคน หากไม่ได้อาสาสมัครมาเป็นคณะทำงานช่วยเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชนให้ ก็นำความรู้ แนวคิด ทักษะไปขยายต่อในกลุ่มหรือชุมชนของตนเองต่อไป ซึ่งจะกล่าวรายละเอียดในบทต่อไป

กระบวนการเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชนของภาคประชาชน

ส่วนกระบวนการเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชนของภาคประชาชนนั้น จากการศึกษา สามารถอธิบายผลได้ดังนี้

การณรงคสิทธิในการสื่อสารของประชาชน

การรับรู้เรื่องสิทธิการสื่อสารของประชาชน ก่อนเข้าร่วมเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชน ผลจากการศึกษาวิจัย พบว่าตัวแทนขององค์กรสมาชิกโดยส่วนใหญ่ยังไม่รู้ว่ากฎหมายมาตรา 40 ให้สิทธิแก่ภาคประชาชนในการเป็นเจ้าของคลื่นความถี่ และมีสิทธิใช้สื่อวิทยุ โทรทัศน์ได้ ซึ่งรู้แต่งาน ประเด็นปัญหาที่ตนเองกำลังทำอยู่เท่านั้น เช่น ปัญหาของเกษตรกร ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับการรักษาโรค การปฏิบัติตัวของผู้ติดเชื้อ เป็นต้น และเพิ่งมารู้ว่าประชาชนมีสิทธิในการสื่อสารตามกฎหมาย เมื่อมาเข้าร่วมเวทีสัมมนาสื่อภาคประชาชน และมาเข้าร่วมฝึกอบรมวิทยุชุมชนกับเครือข่ายองค์กรวิทยุชุมชนเชียงใหม่

นอกจากนี้ มีสมาชิกจำนวนน้อยที่รู้ว่ากฎหมายมาตรา 40 ให้สิทธิในการสื่อสารแก่ประชาชนแล้ว แต่ไม่ทราบรายละเอียดว่ากฎหมายให้สิทธิแก่ประชาชนขนาดไหน อย่างไร และตัวเองจะเข้าไปใช้สิทธิให้เกิดประโยชน์ได้อย่างไร

ส่วนการรู้จักว่า วิทยุชุมชน คืออะไร เป็นอย่างไร จากการสอบถาม พบว่า ตัวแทนขององค์กรสมาชิกทั้งหมดไม่รู้ว่ วิทยุชุมชนคืออะไร เป็นอย่างไร จะมีการบริหารจัดการอย่างไร ไม่เคยรู้มาก่อน ดังคำให้สัมภาษณ์ของตัวแทนองค์กรสมาชิกต่าง ๆ ดังนี้

...ยังไม่รู้ ไม่ได้สนใจเลย ไม่คิดว่าจะมีสิทธิพูด เคยแต่ฟังเมื่อก่อนใครว่าฟังก็ฟัง และเมื่อฟังแล้ว ทำได้ก็ทำ ไม่ได้สนใจเนื้อหาที่เขาพูดมากนักว่าถูกหรือผิด ใครพูดอะไรก็เฉย ๆ เมื่อก่อนไม่เคยสนใจเรื่องสื่อเลย ไม่กล้าพูดต่อหน้าสาธารณะด้วยซ้ำ...(พวงทอง จินาจันทร์, 2548)

...รู้เรื่องเกี่ยวกับกฎหมายมาตรา 40 มาก่อนแล้ว แต่ไม่รู้รายละเอียดว่ากฎหมายให้สิทธิแก่ประชาชนอะไรบ้าง ซึ่งตัวเองก็มีแนวความคิดจิตใจอยากจะมีสื่อเป็นของตนเองมานานแล้ว ต้องการพื้นที่สื่อบ้าง... (มณูญ ไทยนุรักษ์, 2548)

...ก่อนที่จะเข้าร่วมเป็นคณะทำงานฝ่ายฝึกอบรมกับเครือข่ายฯ ได้รู้ เรื่องกฎหมายมาตรา 40 ว่าให้สิทธิในการสื่อสารแก่ภาคประชาชน ในเวทีสัมมนาสื่อภาคประชาชนที่วัดป่าดาราภิรมย์ เมื่อปี 2544 แต่ยังไม่รู้จักวิทยุชุมชนว่าเป็นอย่างไร ซึ่งเมื่อรู้สิทธิทำให้เรารู้ว่าจะมีช่องทางการสื่อสารเพิ่มขึ้น และจะใช้ช่องทางการสื่อสารได้อย่างไรกับกลุ่มผู้ใช้แรงงาน... (แสงเมือง มังกร, 2548)

จากผลการวิจัยดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่าองค์กรสมาชิกโดยส่วนใหญ่ยังไม่รู้ว่ กฎหมายมาตรา 40 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ปีพุทธศักราช 2540 ได้ให้สิทธิแก่ประชาชนในการเป็นเจ้าของคลื่นความถี่ และมีสิทธิใช้สื่อวิทยุ เพื่อประโยชน์ของชุมชน ซึ่งมีองค์กรสมาชิกส่วนน้อยเท่านั้นที่รู้ว่ กฎหมายมาตรา 40 ได้ให้สิทธิแก่ประชาชน แต่ก็ไม่รู้รายละเอียดว่ากฎหมายได้ให้สิทธิแก่ประชาชนมากน้อยขนาดไหน และตนเองจะเข้าไปใช้สิทธิให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชนได้ย่ ่างไร และนอกจากองค์กรสมาชิกจะไม่รู้ว่ ตนเองมีสิทธิในการสื่อสารแล้ว องค์กรสมาชิกทั้งหมดก็ยังไม่รู้จักว่ วิทยุชุมชนคืออะไร เป็นอย่างไร เนื่องจากไม่เคยมีวิทยุชุมชนในชุมชนมาก่อน

ทั้งนี้ ผลการวิจัยดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า กฎหมายรัฐธรรมนูญมาตรา 40 แห่งราชอาณาจักรไทย ปีพุทธศักราช 2540 ได้ประกาศให้สิทธิในการสื่อสารแก่ประชาชนมาตั้งแต่ปี 2540 จนกระทั่งปี 2543 เป็นเวลา 3 ปีแล้ว ประชาชนก็ยังไม่รู้ว่ากฎหมายได้ให้สิทธิในการสื่อสารแก่ประชาชน ได้มีการปฏิรูปสื่อทั้งระบบ เปลี่ยนจากทรัพยากรการสื่อสารของรัฐ มาเป็นของทุกคน ด้วยสภาวะการณ์ของการไม่รู้สิทธิในการสื่อสารของประชาชนมากขนาดนี้ อาจเป็นปัญหาในการปฏิรูปสื่อให้เกิดขึ้นจริงตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญได้ และด้วยเหตุผลที่ประชาชนไม่ทราบเลยว่ามีการปฏิรูปสื่อ และประชาชนมีสิทธิ จากการสอบถามทราบว่าเนื่องจากหน่วยงานภาครัฐไม่ได้มีการบอกกับประชาชน และในสื่อกระแสหลักก็ไม่ได้มีการรณรงค์ พูดเกี่ยวกับเรื่องนี้ด้วย และด้วยเหตุนี้เครือข่ายองค์กรวิฑูชนชนเชียงใหม่ ซึ่งเป็นองค์กรภาคประชาชน จึงต้องทำหน้าที่เผยแพร่และรณรงค์ให้ประชาชนรู้ และตระหนักในสิทธิการสื่อสารของภาคประชาชนต่อไป

ความจำเป็นในการรับรู้สิทธิในการสื่อสารของประชาชน จากการศึกษาวิจัยพบว่าการรับรู้เรื่องสิทธิในการสื่อสารของประชาชนมีความจำเป็น และมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อประชาชน โดยเฉพาะประชาชนที่ถูกละเมิดสิทธิ และต้องการช่องทางในการสื่อสารกับสังคม ดังคำให้สัมภาษณ์ของตัวแทนจากองค์กรสมาชิกต่าง ๆ ที่มาร่วมเตรียมความพร้อมวิฑูชนชน ดังนี้

....ต้องรู้ว่ากฎหมายให้ประโยชน์ ให้สิทธิแก่ประชาชนอะไรบ้าง และเมื่อเรารู้สิทธิ เราจะได้รู้ว่าจะมีและ ใช้ช่องทางการสื่อสารได้อย่างไรให้เกิดประโยชน์แก่กลุ่มแรงงานชายขอบ ซึ่งเราต้องการจะสื่อให้คนในเมืองรับรู้ และเข้าใจว่าแรงงานเหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทย ซึ่งมาจากความต้องการของกลุ่มนายทุนนั่นเอง ดังนั้น อย่างมองข้ามปัญหาของพวกเขา ต้องช่วยกัน
(แสงเมือง มังกร, 2548)

...จำเป็นต้องรู้ ไม่งั้นจะเสียสิทธิ ซึ่งมันมีผลประโยชน์มหาศาล ชาวบ้านอย่างเราจะเอาเงินที่ไหนไปซื้อรายการ เรามีสิทธิตามรัฐธรรมนูญแล้ว ซึ่งบอกว่าสื่อเป็นของสาธารณะ จะนำไปใช้ส่วนตัวไม่ได้ ดังนั้น เราจะใช้ประโยชน์ตรงนี้ตามกฎหมายไปขอจัดรายการวิทยุ บอกเล่าประสบการณ์ให้เกษตรกรคนอื่น ๆ รู้ว่าการทำ

เกษตรแบบใช้สารเคมี มันล้มเหลว ยิ่งทำยิ่งมีหนี้... (พวงทอง
จินาจันทร์, 2548)

...เพราะเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของคนทั่วไป ที่ต้องรู้เรื่อง
กฎหมายในการจัดตั้งวิสาหชุมชน ทำให้เกิดความมั่นใจในการจัดตั้ง
เมื่อมีคนมาถามว่า กลุ่มปฏิรูปที่ดินเพื่อคนจนจัดตั้งได้หรือ ไม่กลัว
ถูกจับหรือก็บอกว่า ใช้สิทธิตามกฎหมาย ต้องการสื่อสารให้คนอื่น
เข้าใจว่า ทำไมชาวบ้านต้องเข้าไปยึดที่ดินที่ว่างเปล่าของนายทุน
มาเป็นของหมู่บ้าน... (อนุชา คิดหา. 2548)

จากผลการวิจัยดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า การรับรู้เรื่องสิทธิในการสื่อสารของ
ประชาชนมีความจำเป็นอย่างยิ่งต่อประชาชน โดยเฉพาะประชาชนที่ถูกละเมิดสิทธิ หรือกำลัง
ประสบปัญหาในชุมชน เพราะมีเหตุผล คือ

1. ประชาชนที่ถูกละเมิดสิทธิ หรือกำลังประสบปัญหาในชุมชน ต้องการจะ
สื่อสารกับสังคม เพื่อให้สังคมรับรู้ปัญหา เกิดความเข้าใจ และนำไปสู่การแก้ไขปัญหาร่วมกันของ
คนทั้งสังคมมากขึ้น

2. เนื่องจากเวลาในการออกอากาศของสถานีวิทยุมีราคาแพง ชาวบ้านไม่มีเงินที่
จะไปซื้อเวลาได้ ดังนั้น หากชาวบ้านรู้กฎหมายได้ให้สิทธิในการสื่อสารแก่ประชาชนแล้ว
ชาวบ้านก็สามารถใช้สิทธินี้ในการจัดตั้งวิสาหชุมชนเป็นของชุมชน หรือไปจัดการการวิทยุในสถานี
ของรัฐได้ โดยไม่ต้องหาเงินมาซื้อเวลาในการออกอากาศ ดังนั้นการรับรู้สิทธิในการสื่อสาร จึงมี
ความจำเป็นและเป็นประโยชน์ต่อการเข้าถึงสื่อของชาวบ้านเป็นอย่างมาก

3. การรับรู้เรื่องกฎหมายที่ให้สิทธิในการสื่อสารแก่ประชาชน จะทำให้ชาวบ้าน
เกิดความมั่นใจมากขึ้นในการใช้สิทธิจัดตั้งวิสาหชุมชนเป็นของชุมชนเอง และแสวงหาช่องทางใน
การสื่อสารอื่นๆ เพื่อประโยชน์สูงสุดของตนเองและชุมชน

หากวิเคราะห์สาเหตุการรับรู้เรื่องสิทธิในการสื่อสาร มีความจำเป็นต่อภาค
ประชาชนที่ถูกละเมิดสิทธิเป็นอย่างมาก โดยใช้แนวคิดเรื่องสิทธิและเสรีภาพในการสื่อสารของ
อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์ (2544: 339) มาวิเคราะห์ จะพบว่าที่ผ่านมาประชาชนไม่เคยมีสิทธิและเสรีภาพ
ในการสื่อสารเลย รัฐคิดเสมอว่าสิทธิในการสื่อสารเป็นของรัฐ ไม่ใช่เป็นของประชาชน ดังนั้น รัฐ
จึงใช้สื่อเพื่อนำเสนอนโยบายของรัฐ และเปิดให้เอกชนเข้ามาร่วมใช้ ด้วยการให้สัมปทานและเช่า
เหมาเวลา ส่งผลให้เวลามีราคาแพงและโฆษณาสินค้าซ้ำๆ กัน เมื่อสื่อถูกใช้ไปเพื่อผลประโยชน์

ของรัฐและเอกชน โดยไม่ได้คำนึงถึงผลประโยชน์ของประชาชนคนส่วนใหญ่ ปัญหาของประชาชนที่ถูกละเมิดสิทธิ จึงไม่ได้ถูกนำเสนอผ่านสื่อ สังคมไม่ได้รับรู้ และไม่ได้เกิดการแก้ไขปัญหาร่วมกัน ดังนั้นการรับรู้สิทธิในการสื่อสารของประชาชนจึงมีความจำเป็น และเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อภาคประชาชนในการเข้าถึงสื่อ และใช้สื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ประชาชนตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญมาตรา 40

การเผยแพร่ และรณรงค์สิทธิในการสื่อสารของประชาชน จากการศึกษาวิจัยเอกสารของเครือข่ายองค์กรวิทยุชุมชนเชียงใหม่ ตั้งแต่ ปี 2543 - 2546 และจากการสัมภาษณ์ตัวแทนขององค์กรสมาชิกต่าง ๆ ที่เข้าร่วมเตรียมความพร้อม พบว่าเครือข่ายองค์กรวิทยุชุมชนเชียงใหม่ไม่ได้ทำการเผยแพร่ และรณรงค์สิทธิในการสื่อสารของประชาชน เฉพาะช่วง ปี 2543 - 2546 เท่านั้น แต่ได้มีการเผยแพร่ และรณรงค์เรื่องสิทธิการสื่อสารของภาคประชาชน นับตั้งแต่รัฐธรรมนูญประกาศใช้ โดยกลุ่มองค์กรชุมชน องค์กรพัฒนาเอกชน และนักวิชาการ ซึ่งเป็นกลุ่มภาคประชาชนที่มารวมตัวกันเป็นเครือข่ายองค์กรวิทยุชุมชนเชียงใหม่ในภายหลัง ด้วยการจัดเวทีเสวนา ยื่นหนังสือแถลงการณ์ จัดประกวดคำขวัญวิทยุชุมชน ฯลฯ เพื่อเผยแพร่ให้ประชาชนชาวเชียงใหม่ได้รับรู้สถานการณ์การปฏิรูปสื่อ และมีส่วนร่วมในการผลักดันการปฏิรูปสื่อให้เป็นจริง ซึ่งมีกิจกรรมที่สำคัญ ๆ ดังนี้

เมื่อวันที่ 16 สิงหาคม 2541 สมาคมสิทธิและเสรีภาพของประชาชน ได้จัดเวทีเสวนาเรื่อง กฎหมายการจัดสรรคลื่นความถี่ : มาตรา 40 รัฐธรรมนูญไทย ที่สำนักบริการวิชาการ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

เมื่อวันที่ 19 สิงหาคม 2541 ได้มีการจัดเวทีเสวนาเรื่อง สื่อจะเป็นของภาคประชาชนได้อย่างไร ที่มูลนิธิพัฒนาภาคเหนือ จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งมีองค์กรภาคประชาชนกว่า 10 องค์กร เข้าร่วมประชุม และได้มีการตั้งคณะทำงานสื่อภาคประชาชนขึ้น หรือคณะทำงานติดตามมาตรา 40 ภาคเหนือ เพื่อทำหน้าที่ในการเผยแพร่ และรณรงค์สิทธิในการสื่อสารของประชาชน

เมื่อวันที่ 14 มิถุนายน 2542 ณ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ โครงการจัดตั้งภาควิชา นิติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และคณะทำงานติดตามมาตรา 40 ภาคเหนือได้ร่วมกันจัดเวทีเสวนาเรื่องกฎหมายจัดสรรคลื่นความถี่ : ปฏิรูปหรือแปรรูปสื่อสารมวลชน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อติดตามความคืบหน้าของการร่าง พรบ. องค์กรจัดสรรคลื่นความถี่ฯ และระดมให้ประชาสังคมในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการร่างกฎหมาย

เมื่อวันที่ 25 มิถุนายน 2542 ที่หอประชุมมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ คณะทำงานติดตามมาตรา 40 ภาคเหนือ ได้ทำจดหมายเปิดผนึกถึงคณะกรรมการวิสามัญพิจารณาร่าง พรบ.

องค์กรจัดสรรกลิ่นความถี่ฯ ให้ทบทวน ตรวจสอบกระบวนการและเนื้อหาว่าง พบ. องค์กรจัดสรรกลิ่นความถี่ด้วย พร้อมทั้งยื่นข้อเสนอของภาคประชาชนประกอบการจัดทำร่าง พบ.

เมื่อวันที่ 25 มกราคม 2543 ที่มูลนิธิพัฒนาภาคเหนือ องค์กรภาคประชาชนได้มีการประชุมหารือกัน เกี่ยวกับเรื่องการเตรียมตัวขององค์กรพัฒนาเอกชนที่จะเข้าไปสู่กระบวนการคัดเลือกกรรมการ สรรหา กสช. เพื่อให้มีตัวแทนของประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการผลักดันการปฏิรูปสื่อ

วันที่ 17 เมษายน 2543 องค์กรพัฒนาเอกชนภาคเหนือต่างๆ พยายามส่งตัวแทนไปคัดเลือกรวมกรรมการ สรรหา กสช. ที่กรุงเทพฯ ด้วยการส่งหลักฐานต่าง ๆ ที่ถูกต้องให้แก่สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี

วันที่ 3 - 4 มิถุนายน 2543 ที่วัดป่าดาราภิรมย์ ได้มีการจัดโครงการร่วมสร้างวิทยุชุมชนให้เป็นภาคประชาชนอย่างแท้จริง เพื่อเผยแพร่ให้ประชาชนรับรู้สิทธิในการสื่อสารของประชาชน โดยการจัดเวทีในครั้งนี้ มีชาวบ้าน เกษตรกร ผู้ติดเชื้อ หมอพื้นบ้าน และเยาวชน จากกลุ่มองค์กรต่าง ๆ เข้าร่วมรับฟัง และแลกเปลี่ยนกันเป็นจำนวนมาก

ในเดือนสิงหาคม 2543 โครงการนำร่องวิทยุชุมชนเชียงใหม่ ได้ยื่นจดหมายเปิดผนึกถึงหน่วยงานภาครัฐที่รับผิดชอบในกระบวนการสรรหา กสช. ทั้ง 17 คนทั่วประเทศว่า รัฐไม่ได้เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการสรรหา ไม่มีการแจ้งข้อมูลข่าวสารให้ประชาชนรับทราบ มีการคัดเลือกแบบรวบรัด รีบเร่ง

วันที่ 19 ตุลาคม 2545 องค์กรสมาชิกของเครือข่ายองค์กรวิทยุชุมชนเชียงใหม่ กว่า 20 องค์กรได้มาแลกเปลี่ยนสถานการณ์ความคืบหน้าของกรรมการสรรหา กสช. ที่ตัวแทนของภาคประชาชนได้ไปฟ้องร้องว่าไม่โปร่งใส ไม่ยุติธรรม และศาลปกครองสูงสุดได้มีมติยืนตามคำพิพากษาของศาลปกครองชั้นต้นว่า กระบวนการสรรหา กสช. ที่ผ่านมา ผิดกฎหมายปกครองตาม พรบ. วิธีปฏิบัติราชการทางปกครอง พ.ศ. 2539 และมีสภาพความไม่เป็นกลางอย่างร้ายแรง อันมีผลทำให้การทำงานของคณะกรรมการสรรหา กสช. เป็นโมฆะ

เมื่อวันที่ 22 มีนาคม 2546 เวลา 13.30 - 15.30 น. ณ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เครือข่ายองค์กรวิทยุชุมชนเชียงใหม่ และกลุ่มองค์กรพันธมิตร ได้จัดเวทีอภิปราย และแถลงการณ์ถึงสังคมไทย กรณีกรรมการสรรหา กสช. เพิกเฉยต่อคำพิพากษาของศาลปกครองสูงสุด โดยองค์กรภาคประชาชน ได้เรียกร้องให้คณะกรรมการสรรหา กสช. ที่เหลืออีก 12 คน ลาออก เพื่อให้มีคณะกรรมการสรรหา กสช. ชุดใหม่ที่เข้ามาดำเนินการด้วยความโปร่งใส มีความเป็นกลาง และมีความเป็นธรรม รวมทั้งขอให้รัฐบาลยุติการบิดเบือนปรัชญาวิทยุชุมชน โดยการให้องค์กรบริหาร

ส่วนตำบล (อบต.) เข้าดำเนินการวิทยุชุมชนแต่เพียงฝ่ายเดียว เพราะหากเป็นเช่นนั้น วิทยุชุมชนจะกลายเป็นเพียงการโฆษณาชวนเชื่อ และเป็นเครื่องมือหาเสียงของพรรคการเมืองในที่สุด

จากนั้น เมื่อวันที่ 28 มีนาคม 2546 เวลา 13.00 - 16.00 น. เครือข่ายองค์กรวิทยุชุมชนเชียงใหม่ร่วมกับเครือข่ายนักวิชาการ และกลุ่มองค์กรพันธมิตร ได้ร่วมกันจัดเวทีเสวนาเรื่องผลประโยชน์ทับซ้อน กรณีศึกษาคณะกรรมการสรรหา กสช. ณ ห้องประชุมศูนย์สตรีศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ทำให้ประชาชนรับรู้ และเข้าใจในสถานการณ์การปฏิรูปสื่อมากยิ่งขึ้น

เดือนตุลาคม 2546 ถึงเดือนมกราคม 2547 เครือข่ายองค์กรวิทยุชุมชนเชียงใหม่ได้จัดกิจกรรมประกวดคำขวัญวิทยุชุมชนขึ้นในเขตภาคเหนือ เพื่อให้นักเรียน นักศึกษา และประชาชนทั่วไปได้รับรู้ และมีส่วนร่วมในการรณรงค์สิทธิในการสื่อสารของภาคประชาชน

การเผยแพร่และรณรงค์สิทธิในการสื่อสารของประชาชนไม่ได้หยุดนิ่งเฉพาะปี 2546 เท่านั้น สมาชิกของเครือข่ายฯ ยังคงเผยแพร่และรณรงค์สิทธิในการสื่อสารของประชาชนอยู่จนกระทั่งถึงปัจจุบัน เช่น การไปร่วมกันคัดค้านการแปรรูป อสมท. ซึ่งเป็นสมบัติของชาติ การจัดเวทีเสวนาเรื่องอำนาจทุนกับการคุกคามสิทธิและเสรีภาพในการสื่อสาร การยื่นหนังสือกับหน่วยงานภาครัฐ เพื่อเสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาวิทยุชุมชน เป็นต้น

นอกจากนี้ เครือข่ายองค์กรวิทยุชุมชนเชียงใหม่ยังได้พยายามเผยแพร่ และรณรงค์ให้องค์กรภาคประชาชนที่ถูกละเมิดสิทธิ และต้องการช่องทางในการสื่อสารได้รับรู้ และตระหนักในสิทธิการสื่อสารของภาคประชาชนมากยิ่งขึ้น ด้วยการจัดฝึกอบรมวิทยุชุมชน ซึ่งในกระบวนการฝึกอบรมวิทยุชุมชนนี้ ได้พยายามสอดแทรกแนวคิด และสถานการณ์ความเคลื่อนไหวของการปฏิรูปสื่อโดยตลอด

อย่างไรก็ดี แม้ว่าเครือข่ายองค์กรวิทยุชุมชนเชียงใหม่จะพยายามเผยแพร่ และรณรงค์สิทธิในการสื่อสารให้ประชาชนรับรู้ แต่ที่ผ่านมา เครือข่ายฯ ก็ไม่สามารถทำการเผยแพร่ และรณรงค์ได้อย่างต่อเนื่อง จะดำเนินการเฉพาะเมื่อเกิดเหตุการณ์สื่อถูกปิดกั้นสิทธิ หรือมีการแทรกแซงสิทธิ เสรีภาพในการสื่อสารของประชาชนเท่านั้น เนื่องจากเครือข่ายฯ มีข้อจำกัดบางอย่าง ซึ่งจะอธิบายรายละเอียดในตอนต่อไป

สรุปได้ว่า การเผยแพร่ และรณรงค์สิทธิในการสื่อสารของประชาชนได้เริ่มทำกันมา ตั้งแต่ปี 2540 แล้ว หรือหลังจากที่มีการปฏิรูปสื่อ จนกระทั่งถึงปัจจุบัน ซึ่งการเผยแพร่และรณรงค์ ได้มีวิธีการต่างๆ ดังต่อไปนี้

1. จัดเวทีเสวนาต่าง ๆ เพื่อให้ประชาชนได้รับรู้สถานการณ์ความเคลื่อนไหว และมีส่วนร่วมในการผลักดันการปฏิรูปสื่อ

2. แลงการณ์ต่อสื่อมวลชน และสังคมไทยให้รับรู้สถานการณ์ และร่วมกันติดตาม ตรวจสอบกระบวนการปฏิรูปสื่อให้เกิดความโปร่งใสและเป็นธรรม

3. จัดประกวดคำขวัญวิทยุชุมชน เพื่อเผยแพร่ และรณรงค์ให้ประชาชน นักศึกษารับรู้ เข้าใจ และมีส่วนร่วมในการรณรงค์สิทธิในการสื่อสารของประชาชน

4. จัดฝึกอบรมวิทยุชุมชนให้แก่องค์กรภาคประชาชนที่ถูกละเมิดสิทธิ และมีความต้องการช่องทางในการสื่อสาร ให้รู้สิทธิในการสื่อสาร และมีความรู้ ทักษะในการใช้สื่อให้เป็นประโยชน์ต่อชุมชนและตนเอง

ทั้งนี้ ด้วยข้อจำกัดของภาคประชาชนหลายอย่าง จึงทำให้การเผยแพร่ และรณรงค์ ไม่มีความต่อเนื่อง

ผลจากการเผยแพร่ และรณรงค์สิทธิในการสื่อสารของประชาชน ผลจากการศึกษาวิจัยพบว่า การที่เครือข่ายองค์กรวิทยุชุมชนเชียงใหม่ได้พยายามเผยแพร่ และรณรงค์สิทธิในการสื่อสารของประชาชนตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา นั้น ได้เกิดผลดังนี้

1. องค์กรภาคประชาชน ซึ่งมีความต้องการช่องทางในการสื่อสารอยู่แล้ว ได้รู้ว่ากฎหมายมาตรา 40 ให้สิทธิแก่ประชาชนในการใช้สื่อ

2. ชาวบ้านเกิดความมั่นใจที่จะพูดในที่สาธารณะ และกล้าที่จะทดลองจัดตั้งวิทยุชุมชนกันมากขึ้น

3. เชิญชวนให้เพื่อน ๆ และคนในชุมชนมาเข้าร่วมฝึกอบรมวิทยุชุมชน

4. อาสาสมัครไปเป็นวิทยากรในเวทีต่าง ๆ และงานฝึกอบรมวิทยุชุมชน เพื่อช่วยอธิบายให้ความรู้เกี่ยวกับสิทธิในการสื่อสารของภาคประชาชน

5. ภาคประชาชนได้ใช้สิทธิตามรัฐธรรมนูญมาตรา 40 ด้วยการไปจัดรายการวิทยุ หรือผลิตสื่อที่ก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่สังคม ทำให้สังคมเกิดความเข้าใจกัน

6. ได้ไปทดลองจัดตั้งวิทยุชุมชนในชุมชนของตนเอง เพื่อขยายแนวคิดสิทธิการสื่อสารของภาคประชาชนให้คนในชุมชนรู้ และเข้าใจ

7. ประชาชนได้ติดตาม และตรวจสอบกระบวนการปฏิรูปสื่อ ให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญมาตรา 40

8. ประชาชนและนักศึกษาได้รับรู้ เข้าใจ และมีส่วนร่วมในการรณรงค์สิทธิในการสื่อสารของประชาชน ด้วยการส่งคำขวัญวิทยุชุมชนเข้าร่วมประกวดกับโครงการ

ทั้งนี้ องค์กรสมาชิกของเครือข่ายองค์กรวิทยุชุมชนเชียงใหม่ ได้กล่าวถึงผลที่ได้รับจากการเผยแพร่ และรณรงค์สิทธิในการสื่อสารของภาคประชาชนจากเครือข่ายฯ ไว้ดังนี้

...นำแนวคิด ความรู้ในการสื่อสาร ไปผลิตสื่อให้เกิดประโยชน์แก่กลุ่มแรงงานชายขอบ และให้คนในเมืองรับรู้ และเข้าใจว่าแรงงานเหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทย ซึ่งเป็นความต้องการของกลุ่มนายทุน... (แสงเมือง มังกร, 2548)

...ไปใช้ที่ชุมชนแม่แฝกใหม่ อำเภอสันทราย เรื่องการจัดตั้งวิทยุชุมชนพยายามแลกเปลี่ยนเรื่องวิทยุชุมชนที่ถูกต้องกับคนในชุมชน ซึ่งต้องกลับไปทำแนวคิดกับคนในชุมชนเยอะมาก การทำวิทยุชุมชนไม่ใช่เรื่องง่าย ไม่ใช่เป็นเรื่องของการหาคลื่น หาเครื่อง แต่เป็นการหาคน... (ประเสริฐ เดชะบุญ, 2548)

...นำความรู้เกี่ยวกับกฎหมายไปพูด ไปอธิบายให้ชาวบ้านในหมู่บ้าน และคนในกลุ่มปฏิรูปที่ดินได้เข้าใจเกี่ยวกับวิทยุชุมชน แล้วใช้สิทธิตามกฎหมายไปจัดตั้งวิทยุชุมชนในหมู่บ้าน และเวลาจัดการวิทยุชุมชน มีคนโทรมาถามว่าจัดตั้งได้อย่างไร ไปขออนุญาตที่ใคร เราก็อธิบายไป บอกให้เขาฟังว่าใช้สิทธิ สามารถทำได้ ให้ความรู้เกี่ยวกับการจัดตั้งไป... (อนุชา กิดหา, 2548)

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าองค์กรสมาชิกโดยส่วนใหญ่ที่เข้ามารับการเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชน จะรู้ และเข้าใจในสิทธิการสื่อสารของประชาชน แล้วไปบอกต่อ ขยายต่อในชุมชน หรือคนรอบข้างของตนเอง แต่คนเหล่านี้ก็จะเกิดความเข้าใจ และเห็นความสำคัญของการสื่อสารของประชาชน ก็ยังอาศัยปัจจัยหลายอย่าง เช่น ไม่มีช่องทางในการสื่อสารกับสังคม การเข้าร่วมเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชนอย่างสม่ำเสมอ เป็นต้น และนอกจากนี้ การเผยแพร่ และณรงค์ที่ผ่านมา แม้ว่าจะเกิดผลที่ดีแก่แกนนำของกลุ่มองค์กรชุมชนมากก็ตาม แต่คนส่วนใหญ่ของสังคมอีกจำนวนมาก ก็ยังไม่รู้ และไม่เข้าใจในสิทธิการสื่อสารของประชาชน

การฝึกอบรมวิทยุชุมชนของภาคประชาชน

การศึกษาเรื่องกระบวนการฝึกอบรมวิทยุชุมชนของภาคประชาชนนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลจากเอกสารของเครือข่ายองค์กรวิทยุชุมชนเชียงใหม่ และได้สัมภาษณ์หาข้อมูลเพิ่มเติมทั้งจากผู้จัดกระบวนการฝึกอบรมหรือวิทยากร และผู้ที่เข้ารับการฝึกอบรมวิทยุชุมชน เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วน รอบด้าน ซึ่งผลจากการศึกษาวิจัย มีดังนี้

วัตถุประสงค์ของการฝึกอบรม

ผลจากการศึกษาเอกสารของฝ่ายฝึกอบรมวิทยุชุมชนของเครือข่ายองค์กรวิทยุชุมชนเชียงใหม่ ตั้งแต่ปี 2543 - 2546 พบว่า เจตนารมณ์หรือความต้องการของเครือข่ายองค์กรวิทยุชุมชนเชียงใหม่ที่ได้ฝึกอบรมวิทยุชุมชนให้แก่ภาคประชาชน คือ ต้องการให้ประชาชนได้รู้สิทธิในการสื่อสารของตนเอง และมีความรู้ ทักษะพอที่จะไปใช้สื่อวิทยุให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนได้ ซึ่งที่ผ่านมาเครือข่ายองค์กรวิทยุชุมชนเชียงใหม่ได้เน้นการฝึกอบรมให้แก่กลุ่มองค์กรภาคประชาชนที่ต้องการช่องทางในการสื่อสาร และไม่มีโอกาสได้รับการฝึกอบรม

ทั้งนี้ วัตถุประสงค์ในการฝึกอบรมวิทยุชุมชนของเครือข่ายฯ ดังกล่าว มีความสอดคล้องกับ กาญจนา แก้วเทพ (2546: 45 - 65) ซึ่งได้กล่าวถึงการฝึกอบรมวิทยุชุมชนให้แก่ภาคประชาชนไว้ว่า เนื่องจากสิทธิในการสื่อสารของประชาชนโดยเฉพาะในฐานะผู้ส่งสาร เป็นเรื่องใหม่สำหรับสังคมไทย การฝึกอบรมจะช่วยให้ประชาชนได้รู้และเข้าใจที่มาของสิทธิในการสื่อสาร ก่อให้เกิดความตระหนักในสิทธิของประชาชน นอกจากนี้การพูดผ่านทางวิทยุชุมชนเป็นการพูดให้คนหมู่มากฟังและมีผลกระทบสูงกว่าการพูดแบบธรรมดาท่ามกลางหมู่ญาติมิตร จึงต้องมีความระมัดระวัง มีการตรวจสอบข้อมูล ดังนั้นการฝึกอบรมจะทำให้ชาวบ้านรู้จักกฎเกณฑ์ และขอบเขตของการพูดในพื้นที่สาธารณะมากขึ้นด้วย

ผู้เข้ารับการอบรมวิทยุชุมชน

จากการสำรวจข้อมูลการฝึกอบรมวิทยุชุมชนของเครือข่ายองค์กรวิทยุชุมชนเชียงใหม่พบว่า ตั้งแต่ปี 2543 - 2546 เครือข่ายองค์กรวิทยุชุมชนเชียงใหม่ได้จัดฝึกอบรมวิทยุชุมชนให้แก่ภาคประชาชนจำนวนทั้งสิ้น 10 ครั้ง รวมผู้เข้ารับการอบรมจำนวนทั้งสิ้น 195 คน ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. ฝึกอบรมการเป็นนักจัดรายการวิทยุชุมชนให้แก่กลุ่มเกษตรกร รุ่นที่ 1 จำนวน 15 คน เมื่อวันที่ 10 - 12 เมษายน 2543 ณ มูลนิธิพัฒนาภาคเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งโดยส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรที่ไม่ใช่สารเคมีในการเกษตร และมาจากหลากหลายอำเภอในจังหวัดเชียงใหม่

2. ฝึกอบรมการเป็นนักจัดรายการวิทยุชุมชนให้แก่กลุ่มผู้ติดเชื้อจังหวัดเชียงใหม่ ครั้งที่ 1 จำนวน 15 คน ในเดือนพฤษภาคม 2543 ณ สถานีวิทยุเสียงสื่อสารมวลชน เอฟเอ็ม 100
3. ฝึกอบรมการเป็นนักจัดรายการวิทยุชุมชนให้แก่กลุ่มเกษตรกร รุ่นที่ 1 ครั้งที่ 2 จำนวน 15 คน เมื่อวันที่ 12 - 13 มีนาคม 2544 ณ มูลนิธิพัฒนาภาคเหนือ
4. ฝึกอบรมการเป็นนักจัดรายการวิทยุชุมชนให้แก่เครือข่ายเด็กและเยาวชน ภาคเหนือตอนบน จำนวน 20 คน เมื่อวันที่ 15 - 16 มีนาคม 2544 ณ สำนักงานอิมเมจเอเชีย
5. ฝึกอบรมการเป็นนักจัดรายการวิทยุชุมชนให้แก่เครือข่ายแม่หญิงล้านนา จำนวน 20 คน ประกอบด้วย กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มผู้หญิงที่ขับเคลื่อนประเด็นผู้หญิงกับการพัฒนาท้องถิ่น เรื่องสิทธิของผู้หญิง เป็นต้น ในเดือนเมษายน 2544 ณ โรงแรมธาริน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่
6. ฝึกอบรมการเป็นนักจัดรายการวิทยุชุมชนให้แก่กลุ่มเกษตรกรรุ่นที่ 2 จากชมรมผู้ผลิตพืชผักเพื่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อม จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 15 คน เมื่อวันที่ 9 - 11 เมษายน 2544 ณ วัดป่าดาราภิรมย์ อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่
7. ฝึกอบรมการเป็นนักจัดรายการวิทยุชุมชนให้แก่ชาวบ้านที่อำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน จำนวน 30 คน ในปี 2544
8. ฝึกอบรมนักจัดรายการวิทยุชุมชนรุ่นที่ 1 ให้แก่องค์กรสมาชิกของเครือข่ายองค์กรวิทยุชุมชนเชียงใหม่ เมื่อวันที่ 14 - 16 มิถุนายน 2545 ณ สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยจังหวัดเชียงใหม่ โดยมีผู้สนใจเข้าร่วมฝึกอบรมจำนวน 25 คน
9. ฝึกอบรมนักจัดรายการวิทยุชุมชนรุ่นที่ 2 ให้แก่องค์กรสมาชิกของเครือข่ายองค์กรวิทยุชุมชนเชียงใหม่ เมื่อวันที่ 20 - 22 ธันวาคม 2545 ณ สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยจังหวัดเชียงใหม่ โดยมีผู้สนใจเข้าร่วมฝึกอบรม จำนวนทั้งสิ้น 20 คน
10. ฝึกอบรมการเป็นนักจัดรายการวิทยุชุมชนให้แก่เครือข่ายเด็กและเยาวชน ภาคเหนือตอนบน จำนวน 20 คน เมื่อวันที่ 18-19 มกราคม 2546 ณ สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยจังหวัดเชียงใหม่

จากข้อมูลดังกล่าว พอสรุปเกี่ยวกับผู้เข้ารับการอบรมวิทยุชุมชน ได้ดังนี้

1. ผู้ที่เข้ารับการอบรมวิทยุชุมชนโดยส่วนใหญ่ จะมาจากองค์กรชุมชนที่ทำงานประเด็นปัญหาของสังคม และมีความต้องการช่องทางในการสื่อสารกับสังคม
2. ผู้เข้ารับการอบรมโดยส่วนใหญ่จะเป็นผู้นำชุมชน หรือเป็นแกนนำชาวบ้าน และมีทักษะในการสื่อสารระดับหนึ่ง

3. มีจำนวนผู้ได้รับการอบรมวิทยุชุมชนจากเครือข่ายองค์กรวิทยุชุมชนเชียงใหม่ ตั้งแต่ปี 2543 - 2546 จำนวนทั้งสิ้น 195 คน

4. กลุ่มที่ได้รับการอบรมวิทยุชุมชนมากที่สุด ได้แก่ กลุ่มเกษตรกรจากชมรม เกษตรอินทรีย์จังหวัดเชียงใหม่ กลุ่มเครือข่ายเด็กและเยาวชนภาคเหนือตอนบน และ กลุ่มเครือข่าย ผู้ติดเชื่อจังหวัดเชียงใหม่ สาเหตุที่มีการอบรมวิทยุชุมชนมากกว่ากลุ่มอื่น เนื่องจากทั้ง 3 กลุ่ม มีความพร้อมในด้านงบประมาณ และบุคลากรในการจัดฝึกอบรม

5. ในการจัดฝึกอบรมวิทยุชุมชนทุกครั้ง จะมีจำนวนผู้เข้ารับการอบรมไม่เกิน 30 คน ต่อการจัดฝึกอบรม 1 ครั้ง

6. ปี 2543 - 2544 ผู้เข้ารับการฝึกอบรมวิทยุชุมชนในแต่ละครั้ง จะมาจากกลุ่ม เครือข่ายเดียวกัน เช่น เกษตรกรทั้ง 15 คน ผู้ติดเชื่อทั้ง 15 คน เด็กและเยาวชนทั้ง 15 คน เป็นต้น จะ ไม่มีผู้เข้าร่วมอบรมจากองค์กรอื่นมาร่วมด้วย สาเหตุเนื่องจากองค์กรที่มีความพร้อม และเห็น ความสำคัญของการฝึกอบรม เป็นผู้จัดฝึกอบรมเอง ซึ่งขณะนั้น เครือข่ายองค์กรวิทยุชุมชน เชียงใหม่ยังไม่ถึงงบประมาณในการจัดฝึกอบรมให้แก่องค์กรต่าง ๆ ดังนั้น การจัดฝึกอบรมวิทยุ ชุมชนให้แก่ภาคประชาชนในขณะนั้น จึงขึ้นอยู่กับความพร้อมขององค์กรสมาชิกเป็นหลัก และ เห็นความสำคัญของการฝึกอบรมวิทยุชุมชน

ส่วนตั้งแต่ปี 2545 - 2546 จะเห็นว่า ผู้เข้ารับการอบรมวิทยุชุมชนทั้ง 20 - 25 คน จะมาจากหลากหลายองค์กร เนื่องจากเครือข่ายองค์กรวิทยุชุมชนเชียงใหม่ได้รับการสนับสนุน งบประมาณในการฝึกอบรม จึงได้จัดฝึกอบรมให้แก่องค์กรสมาชิกต่างๆ โดยเฉพาะองค์กรสมาชิก ที่ไม่มีโอกาสได้รับการฝึกอบรม และมีความต้องการช่องทางในการสื่อสาร

หากวิเคราะห์ผู้เข้ารับการอบรมวิทยุชุมชนของเครือข่ายฯ ตั้งแต่ปี 2543-2546 ดังกล่าวข้างต้น จะพบว่าเครือข่ายฯ ได้ฝึกอบรมวิทยุชุมชนให้แก่องค์กรภาคประชาชน ซึ่งมี คุณสมบัติบางประการที่สอดคล้องกับ กาญจนา แก้วเทพ (2546: 45 - 65) ได้กล่าวไว้ คือ ผู้เข้ารับ การอบรมควรประกอบไปด้วยคนหลายวัย หลายเพศ หลายอาชีพ ทั้งกลุ่มวัยรุ่น กลุ่มแม่บ้าน กลุ่ม พระสงฆ์ กลุ่มเกษตรกร ฯลฯ และเป็นบุคคลที่ชอบทำกิจกรรมเพื่อส่วนร่วม มีจิตใจรักและสนใจ ในงานวิทยุ

นอกจากคุณสมบัติของผู้เข้ารับการอบรมที่ กาญจนา แก้วเทพ ได้กล่าวไว้ เครือข่ายองค์กร วิทยุชุมชนเชียงใหม่ยังให้ความสำคัญกับคุณสมบัติของผู้เข้ารับการอบรมควรมา จากองค์กรภาคประชาชนที่ถูกละเมิดสิทธิ และต้องการช่องทางในการสื่อสาร เพื่อแก้ไขปัญหา ภายในชุมชนด้วย

หลักสูตร/เนื้อหาในการฝึกอบรมวิทยุชุมชน

จากการศึกษาเอกสารของคณะทำงานฝ่ายฝึกอบรมวิทยุชุมชนของเครือข่ายองค์กรวิทยุชุมชนเชียงใหม่ ตั้งแต่ ปี 2543 - 2546 พบว่า กระบวนการฝึกอบรมวิทยุชุมชนของภาคประชาชน ตั้งแต่ปี 2543-2546 จำนวนทั้ง 10 ครั้ง ประกอบด้วยเนื้อหา 2 ส่วน คือ ภาคทฤษฎี และภาคปฏิบัติ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. ภาคทฤษฎี ได้แก่

- 1.1 กฎหมายรัฐธรรมนูญมาตรา 40 กับวิทยุชุมชน
- 1.2 วิทยุชุมชนกับนักจัดรายการวิทยุภาคประชาชน
- 1.3 การผลิตรายการวิทยุ
- 1.4 การเขียนบทวิทยุ
- 1.5 เทคนิคการเป็นผู้ประกาศ และผู้จัดรายการ
- 1.6 เทคนิคการจัดรายการสัมภาษณ์
- 1.7 การผลิตรายการสด
- 1.8 การถ่ายทอดประสบการณ์จากผู้ผ่านการฝึกอบรมไปแล้ว
- 1.9 เติบโตความคิด ความฝัน อุดมการณ์วิทยุชุมชน
- 1.10 การใช้อุปกรณ์ในห้องออกอากาศ และห้องบันทึกเสียง

2. ภาคปฏิบัติ ได้แก่

- 2.1 แบ่งกลุ่มย่อยเพื่อวางแผน และเตรียมการผลิตรายการวิทยุ
- 2.2 แบ่งกลุ่มย่อยอัดเสียงรายการวิทยุ
- 2.3 นำเสนอผลงาน และวิจารณ์

จากข้อมูลที่ได้กล่าวมา พอสรุปเกี่ยวกับเนื้อหา หรือหลักสูตรในการฝึกอบรมวิทยุชุมชนของภาคประชาชน ได้ดังนี้

1. เนื้อหาในการฝึกอบรมวิทยุชุมชนแต่ละครั้งจะไม่เหมือนกัน ขึ้นอยู่กับความต้องการของผู้เข้ารับการอบรม และระยะเวลาในการฝึกอบรม ซึ่งมีระยะเวลาดังแต่ 1 วันจนถึง 3 วัน ซึ่งหากมีระยะเวลาในการฝึกอบรมจำนวนมากเท่าไร ผู้เข้ารับการอบรมก็ยิ่งได้รับความรู้เกี่ยวกับวิทยุชุมชนเพิ่มขึ้นเท่านั้น (ดังรายละเอียดในภาคผนวก)

2. ในการฝึกอบรมวิทยุชุมชนทุกครั้ง จะมีเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่อง ดังต่อไปนี้ บรรยายอยู่ด้วยเสมอ

- 2.1 กฎหมายรัฐธรรมนูญมาตรา 40 สิทธิในการสื่อสาร แนวคิดวิทยุชุมชน

2.2 ความรู้เบื้องต้นในการผลิตรายการ ได้แก่ หลักการผลิตรายการวิทยุ และการเขียนบทวิทยุ

2.3 การใช้อุปกรณ์ในห้องออกอากาศ และห้องบันทึกเสียง

เหตุผลที่ต้องมีเนื้อหาดังกล่าวบรรจุอยู่ในการฝึกอบรมวิทยุชุมชนด้วยทุกครั้ง เนื่องจากเนื้อหาเหล่านี้เป็นข้อมูล ความรู้พื้นฐานในการผลิตรายการวิทยุชุมชนที่ประชาชนควรรู้ เพื่อนำไปใช้ในการผลิตสื่อวิทยุให้เกิดประโยชน์ต่อไป

อย่างไรก็ตาม หลังจาก ปี 2546 เป็นต้นมา เนื้อหาในการฝึกอบรมวิทยุชุมชนให้แก่ ภาคประชาชนเริ่มมีการปรับเปลี่ยน มีการเพิ่มเติมเนื้อหาเกี่ยวกับการบริหารจัดการวิทยุชุมชนมากขึ้น เนื่องจากมีองค์กรชุมชน หรือชุมชนที่มีความพร้อม เริ่มต้องการจัดตั้งวิทยุชุมชนขึ้นเองในชุมชน แล้วขอให้ทางเครือข่ายองค์กรวิทยุชุมชนเชิงใหม่เข้าไปฝึกอบรมให้

ทั้งนี้ ผลการวิจัยดังกล่าว มีความสอดคล้อง คล้ายคลึงกับหลักสูตรการฝึกอบรมวิทยุชุมชนของ องค์การยูเนสโก (คอลิน เฟรเซอร์ และโซเนีย เรสเตร โปเอสตราตา, 2544: 122 - 123) ที่ประกอบไปด้วย 3 ส่วน คือ

1. ด้านเทคนิค ได้แก่ การใช้อุปกรณ์ และการซ่อมแซมง่าย ๆ
2. การผลิตรายการ ได้แก่ การพูดในรายการ การใช้เสียง การเขียนบท เทคนิคการสัมภาษณ์ การหาข่าว ฯลฯ
3. การจัดการ และดำเนินการ ได้แก่ ทักษะการบริหารจัดการ การวางแผนรายการ การตลาด วิธีวิจัยผู้ฟัง กฎหมาย จรรยาบรรณ เป็นต้น

และสอดคล้องกับหลักสูตรการฝึกอบรมวิทยุชุมชนของ กาญจนา แก้วเทพ (2544: 49 - 50) คือ

1. ความรู้ความเข้าใจทั่วไปเกี่ยวกับสถานการณ์การปฏิรูปสื่อ แนวคิดวิทยุชุมชน พัฒนาการวิทยุชุมชนของต่างประเทศและในประเทศไทย ฯลฯ
2. ความรู้ที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการวิทยุชุมชน
3. ความรู้เชิงเทคนิคระดับการผลิตรายการ

นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ความคิดเห็นเพิ่มเติมเกี่ยวกับการกำหนดหลักสูตรในการฝึกอบรมจากวิทยากรและผู้จัดกระบวนการฝึกอบรมที่ฝึกอบรมให้แก่ภาคประชาชนมาตลอดระยะเวลา 4 ปี มีใจความสำคัญดังนี้

...เราเตรียมความพร้อมภาคประชาชน อยากให้ภาคประชาชนมีฐาน เราไม่ได้คาดหวังให้ภาคประชาชน เป็นนักจัดรายการมืออาชีพ เพราะหลักสูตรของคนเป็นมืออาชีพ จะใช้หลักสูตร 4 ปี แต่เรารู้ว่าภาคประชาชนไม่ได้มีความรู้ที่ได้ ไปประกอบอาชีพ เพื่อแสวงหากำไร เพื่อทำรายได้ แต่เรารู้ว่าให้เขารู้หลักการ กฎเกณฑ์ กติกา เพื่อนำมาใช้จัดรายการวิทยุชุมชนในห้องถิ่นของเขาได้ ดังนั้น หลายอย่าง จึงไม่ใช่เกณฑ์วิชาชีพปกติ เช่น เราเน้นให้ใช้ภาษาถิ่น ทั้ง ๆ ที่วิชาชีพเขาบอกว่า ให้ใช้ภาษาภาคกลาง วิชาชีพเขาบอกว่าคุณต้องทำรายการให้สนุก แต่เราเน้นทำรายการให้มีประโยชน์ และน่าสนใจ... (จิพร วิทยศักดิ์พันธุ์, 2548)

วิทยากรในการฝึกอบรม

จากการศึกษาข้อมูลกระบวนการฝึกอบรมวิทยุชุมชนของภาคประชาชน ตั้งแต่ปี 2543-2546 พบว่า วิทยากรที่มาฝึกอบรมวิทยุชุมชนให้แก่ภาคประชาชน ได้แก่

1. นักวิชาการด้านสื่อสารมวลชน จากมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในสื่อวิทยุกระจายเสียง มีประสบการณ์ในการจัดรายการวิทยุ และเป็นอาจารย์ในมหาวิทยาลัย ได้แก่ ผู้ช่วยศาสตราจารย์นาฎยา ตนานนท์ อาจารย์ดร.จิพร วิทยศักดิ์พันธุ์ ฯลฯ
2. นักวิชาชีพที่สังกัดภาครัฐ ซึ่งมีประสบการณ์ในการจัดรายการวิทยุ หรือมีความเชี่ยวชาญในด้านเทคนิคต่าง ๆ ได้แก่ เจ้าหน้าที่ของสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย จังหวัดเชียงใหม่
3. ชาวบ้านที่เคยผ่านการฝึกอบรมวิทยุชุมชนจากเครือข่ายองค์กรวิทยุชุมชนเชียงใหม่ไปแล้ว และได้นำความรู้ ทักษะไปใช้ให้เกิดประโยชน์ได้จริง

นอกจากวิทยากรที่มาฝึกอบรมให้แก่ภาคประชาชนจะเป็นผู้มีความรู้ความชำนาญในเรื่องวิทยุ และมีประสบการณ์ในการจัดรายการวิทยุโดยตรงแล้ว วิทยากรที่มาอบรมให้แก่ชาวบ้านยังต้องเข้าใจในหลักการวิทยุชุมชนที่แท้จริง เข้าใจลักษณะธรรมชาติของชาวบ้าน สามารถสื่อสารได้เป็นอย่างดี รวมทั้งต้องมีอุดมการณ์เพื่อสังคมด้วย เนื่องจากงานฝึกอบรมวิทยุชุมชนให้แก่ภาคประชาชนเป็นงานอาสาสมัครเพื่อสังคม ที่บางครั้งไม่มีค่าตอบแทนให้ หรือมีค่าตอบแทนให้ก็น้อยมาก

จากผลการศึกษาดังกล่าว มีความสอดคล้องกับการให้ข้อมูลของผู้จัดกระบวนการฝึกอบรมวิทยุชุมชนให้แก่ภาคประชาชน ดังนี้

... มีวิทยากรทั้งที่เป็นนักวิชาการและนักวิชาชีพ จะเห็นว่าไม่มีใครเลยที่เชิญมาแล้วไม่เคยจัดรายการ นักวิชาการทุกคนจะสอนเรื่องนี้และจัดรายการด้วย ส่วนนักวิชาชีพก็เป็นคนของ สวท. เชียงใหม่ ทำงานด้านนี้โดยตรง แต่เนื่องจากไม่มีนักวิชาชีพคนไหนเคยทำวิทยุชุมชนมาก่อน ก็ใช้หลักการการจัดวิทยุกระจายเสียงแทน แต่ถ้าเป็นอาจารย์อย่างน้อยที่สุด อาจารย์จะรู้ว่า วิทยุชุมชน คืออะไร นอกจากมีความเชี่ยวชาญ ประสบการณ์แล้ว วิทยากรที่มาอบรมให้ชาวบ้าน ก็ยังมีความเข้าใจในหลักการวิทยุชุมชน มีอุดมการณ์ และมีฐานของเทคนิควิทยุทั่วไปด้วย ซึ่งเป็นการรวมตัวกันของนักวิชาการและนักวิชาชีพที่ไม่เคยมีมาก่อน... (จิรพร วิทยศักดิ์พันธุ์, 2548)

ระยะเวลาในการฝึกอบรมวิทยุชุมชนของภาคประชาชน

ที่ผ่านมา เครือข่ายองค์กรวิทยุชุมชนเชียงใหม่ได้จัดกระบวนการฝึกอบรมวิทยุชุมชนให้แก่ภาคประชาชน โดยมีระยะเวลาในการฝึกอบรม ตั้งแต่ 1 วันจนถึง 3 วัน ซึ่งระยะเวลาในการฝึกอบรมนี้จะมากหรือน้อย ขึ้นอยู่กับความพร้อมของผู้เข้ารับการอบรม และงบประมาณที่มาสสนับสนุนการฝึกอบรมในแต่ละครั้งด้วย

อย่างไรก็ดี ผู้จัดกระบวนการฝึกอบรม และวิทยากรได้เสนอแนะว่าระยะเวลาในการฝึกอบรมวิทยุชุมชนที่ดี และเหมาะสม ควรใช้ระยะเวลา 5-7 วัน เพื่อให้ผู้ที่เข้ารับการอบรมมีความรู้ที่เพียงพอ และเกิดความมั่นใจมากขึ้นในการจัดรายการวิทยุ

...ที่จริงแล้ว การฝึกอบรมให้แก่ชาวบ้านที่เหมาะสม คือ 5 - 7 วัน กำลังดี จะทำให้ชาวบ้านเกิดความมั่นใจมากขึ้นในการจัดรายการ และสามารถสอดแทรกเนื้อหาเกี่ยวกับการผลิตรายการได้มากขึ้น เช่น การผลิตรายการรูปแบบต่าง ๆ เป็นต้น แต่เนื่องจากที่กำหนด 3 วัน เพราะงบประมาณมีจำกัด คนที่มาอบรมไม่พร้อมด้วยหากอยู่หลาย ๆ วัน... (จิรพร วิทยศักดิ์พันธุ์, 2548)

สถานที่ในการฝึกอบรม

จากการศึกษาวิจัย พบว่าตั้งแต่ ปี 2543 - 2544 เครือข่ายองค์กรวิทยุชุมชนเชียงใหม่ได้ใช้สำนักงาน ห้องประชุมของมูลนิธิต่าง ๆ ฯลฯ ในการจัดฝึกอบรมวิทยุชุมชน ทั้ง

ภาคทฤษฎี และฝึกปฏิบัติ เนื่องจากองค์กรที่จัดมีงบประมาณจำกัด ซึ่งสถานที่เหล่านี้ เป็นสถานที่ที่เปิด ทำให้บางครั้งมีเสียงรบกวนขณะฝึกอบรม และมีอุปกรณ์ในการฝึกอบรมไม่ครบ

ต่อมา ปี 2545 - 2546 เครือข่ายองค์กรวิทยุชุมชนเชียงใหม่จึงได้ขอความร่วมมือมายังสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อขอใช้สถานที่ในการฝึกอบรม เนื่องจาก สวท. เชียงใหม่ มีห้องสำหรับฟังการบรรยาย และห้องฝึกปฏิบัติจัดรายการวิทยุในสถานที่เดียวกัน และมีอุปกรณ์ครบครัน ทำให้เกิดความสะดวก เหมาะสมสำหรับใช้ฝึกอบรมวิทยุชุมชน

นอกจากนี้ ตั้งแต่ปี 2546 เป็นต้นมา มีหลายชุมชนที่สนใจและต้องการจะจัดตั้งวิทยุชุมชนขึ้นเอง ในชุมชน จึงขอให้ทางเครือข่ายองค์กรวิทยุชุมชนเชียงใหม่เข้าไปจัดฝึกอบรมวิทยุชุมชนให้แก่คนในชุมชน ดังนั้นการฝึกอบรมวิทยุชุมชนให้แก่ภาคประชาชนในระยะหลัง จึงเข้าไปใช้สถานที่ต่างๆในชุมชน เช่น ศาลาวัด โบสถ์ ห้องส่งของสถานีวิทยุ โรงเรียน ห้องประชุมของ อบต. เป็นต้น ซึ่งมีทั้งห้องบรรยาย และห้องฝึกปฏิบัติจัดรายการวิทยุอยู่ในบริเวณสถานที่เดียวกัน และชาวบ้านก็เดินทางไปกลับสะดวกในการมาฝึกอบรม เพราะอยู่ในชุมชน ทำให้ไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการเดินทางให้กับชาวบ้านด้วย

งบประมาณที่ใช้ในการฝึกอบรม

ก่อนเกิดโครงการนำร่องวิทยุชุมชนเชียงใหม่ในปี 2543 การฝึกอบรมวิทยุชุมชนของภาคประชาชนเกิดจากความพร้อม และความต้องการของแต่ละองค์กรที่ต้องการฝึกอบรมวิทยุชุมชนในด้านต่าง ๆ โดยมีเครือข่ายนักวิชาการด้านสื่อสารมวลชนที่เห็นความสำคัญของการเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชนอาสาสมัครมาให้ เช่น การฝึกอบรมวิทยุชุมชนให้แก่เกษตรกร การฝึกอบรมวิทยุชุมชนให้แก่เครือข่ายผู้คิดเชื่อ การฝึกอบรมวิทยุชุมชนให้แก่เครือข่ายเด็กและเยาวชน เป็นต้น

ต่อมาเมื่อเกิดโครงการนำร่องวิทยุชุมชนเชียงใหม่ ซึ่งเป็นองค์กรกลางที่เตรียมความพร้อมวิทยุชุมชนของภาคประชาชน ทำให้เกิดคณะทำงานฝ่ายฝึกอบรม เตรียมความพร้อมวิทยุชุมชนขึ้น เพื่อทำหน้าที่ให้การฝึกอบรมวิทยุชุมชนแก่ภาคประชาชนโดยตรง แต่อย่างไรก็ตาม ด้วยข้อจำกัดของงบประมาณ การจัดฝึกอบรมวิทยุชุมชนให้แก่ภาคประชาชน จึงขึ้นอยู่กับความพร้อม และความต้องการของแต่ละองค์กรเป็นหลัก ทำให้องค์กรที่ไม่มีงบประมาณ ขาดโอกาสที่จะได้รับการฝึกอบรม

ปี 2545 - 2546 เครือข่ายองค์กรวิทยุชุมชนเชียงใหม่ได้รับการสนับสนุนงบประมาณโดยตรงจากสถานทูตสหรัฐอเมริกา ประจำประเทศไทย และคณะกรรมการณรงค์เพื่อ

การปฏิรูปสื่อ (กปส.) จึงได้จัดฝึกอบรมวิทยุชุมชนให้แก่องค์กรชุมชนที่หลากหลายมากขึ้น โดยเฉพาะองค์กรชุมชนที่ไม่มีงบประมาณในการจัดฝึกอบรม

การจัดฝึกอบรมวิทยุชุมชนของภาคประชาชนที่ผ่านมา โดยส่วนใหญ่จะมีค่าใช้จ่ายที่จำเป็นต้องใช้ ได้แก่ ค่าเดินทางของชาวบ้านที่มาเข้าร่วมอบรมในกรณีที่ไม่ได้จัดฝึกอบรมในชุมชน ค่าอาหาร ค่าสถานที่ที่พัก และสถานที่ที่ใช้ฝึกปฏิบัติ ค่าตอบแทนวิทยากร และค่าวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ เป็นต้น

อย่างไรก็ดี การจัดฝึกอบรมวิทยุชุมชนให้แก่ภาคประชาชน จำเป็นต้องได้รับการสนับสนุน และความร่วมมือจากหลายฝ่าย ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาชน ทั้งในเรื่องของงบประมาณ บุคลากรที่มีความรู้ความสามารถในด้านต่าง ๆ สถานที่ฝึกอบรม ที่พัก ฯลฯ เพราะจะทำให้การฝึกอบรมสามารถดำเนินการไปได้อย่างต่อเนื่องและลุล่วงไปได้ด้วยดี ซึ่งจะเกิดประโยชน์แก่ประชาชนมากที่สุด

ผลจากการฝึกอบรมวิทยุชุมชน

จากการสอบถามความคิดเห็นของผู้เข้ารับการฝึกอบรมวิทยุชุมชน และจากการศึกษาเอกสารการประเมินผลฝึกอบรมวิทยุชุมชนของเครือข่ายองค์กรวิทยุชุมชนเชียงใหม่ จำนวน 2 ครั้ง พบว่า ผู้เข้ารับการฝึกอบรมวิทยุชุมชนโดยส่วนใหญ่ได้รับความรู้ ทักษะใหม่ๆ เกี่ยวกับวิทยุชุมชน ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการนำไปใช้ในการสื่อสารของกลุ่ม ของชุมชนต่อไป

นอกจากนี้ ผลจากการศึกษาวิจัย ยังพบอีกว่าผู้ที่เคยผ่านการฝึกอบรมวิทยุชุมชนของเครือข่ายองค์กรวิทยุชุมชนเชียงใหม่โดยส่วนใหญ่ ได้นำความรู้ แนวคิด และทักษะจากการอบรมไปใช้ ดังนี้

1. นำความรู้เกี่ยวกับการพูดไปใช้ในการเป็นวิทยากรขององค์กร หรือของกลุ่ม ในการเผยแพร่งาน เรื่องราวที่ตนกำลังทำอยู่ให้สังคมเข้าใจ ตลอดทั้งไปเป็นพิธีกรในงานต่าง ๆ ของชุมชน เช่น งานวัด งานแต่ง งานศพ เป็นต้น

2. ได้นำความรู้ แนวคิด และทักษะจากการเข้าอบรมไปเผยแพร่ต่อให้กับเพื่อนๆ และคนในชุมชนได้มีความรู้ และเข้าใจเกี่ยวกับวิทยุชุมชน เช่น เป็นวิทยากรฝึกอบรมวิทยุชุมชน ให้แก่เพื่อน ๆ ในองค์กร ไร่ จัดกระบวนการฝึกอบรมวิทยุชุมชนต่อให้แก่คนในชุมชน เข้าไปร่วม แลกเปลี่ยนประสบการณ์ แนวคิดกับคนอื่นๆ ในเวทีต่างๆ ตลอดทั้งชักชวนเพื่อนๆ มาเข้าร่วม ฝึกอบรมด้วย

...ปี 2546 ได้เข้าไปจัดกระบวนการอบรมการสื่อสารในหมู่บ้านของคนต่อ ที่โรงเรียนแม่จ้อง อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ อบรมให้แก่เด็ก ป.5 - ม.1 ซึ่งเด็กเหล่านี้จะพูดออกเสียงตามสายในโรงเรียน... (สิทธิชัย ทงสะป็น, 2548)

...จัดอบรมวิทยุชุมชนให้แก่สามเณร และพระที่จังหวัดน่าน 3 รุ่น เพื่อให้คนเหล่านี้นำไปใช้ต่อในเสียงตามสายในโรงเรียน หอกระจายข่าวในหมู่บ้าน การเทศน์ในชุมชน และจัดรายการตามสถานีวิทยุชุมชนต่าง ๆ ซึ่งได้นำเอกสารจากการฝึกอบรมของอาจารย์ไปใช้ต่อ... (พระศรี จิตตโสภโณ, 2548)

3. ได้นำความรู้ และทักษะไปจัดรายการวิทยุชุมชนในสถานีวิทยุของรัฐ ได้แก่ รายการเสียงบ้าน ถิ่นนา รายการสังฆะเพื่อสังคม ทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย จังหวัดเชียงใหม่ รายการผญาชุมชน ทางสถานีวิทยุเสียงสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เป็นต้น และได้้นำความรู้ไปใช้ในการจัดรายการวิทยุชุมชนในสถานีวิทยุชุมชนคลื่นกำลังส่งต่ำที่ชุมชนด้วย เช่น รายการธรรมลีลา รายการหมอพื้นบ้าน เป็นต้น

4. ได้นำความรู้ แนวคิด และทักษะไปใช้ในการจัดตั้งวิทยุชุมชนในชุมชน ด้วยการไปขยายแนวคิดเรื่องสิทธิในการจัดตั้งวิทยุชุมชนตามที่กฎหมายระบุ ให้แก่ผู้นำชุมชน ครู พระสงฆ์ ฯลฯ ให้รู้ และเข้าใจ และเข้ามาร่วมจัดตั้งวิทยุชุมชน ได้นำแนวคิดวิทยุชุมชนไปบริหารจัดการวิทยุชุมชนที่เป็นของชุมชน โดยชุมชน เพื่อชุมชน และได้นำทักษะการจัดรายการวิทยุไปใช้จัดรายการวิทยุชุมชนที่หมู่บ้าน ซึ่งผู้ที่เคยผ่านการอบรมไปแล้ว บางคนก็เข้าไปมีบทบาทในการจัดตั้งวิทยุชุมชน บางคนก็เข้าไปมีบทบาทในการร่วมดำเนินการ เช่น ในปี 2546 นายมนูญ ไทบุญรักษ์ จากเครือข่ายชุมชนเมืองเชียงใหม่ ได้นำความรู้ และทักษะจากการเข้าอบรมไปใช้ในการจัดตั้งและดำเนินการจัดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชนเมืองเชียงใหม่ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

นอกจากนี้ ตั้งแต่ปี 2547 เป็นต้นมา จากการสำรวจพบว่า มีองค์กรสมาชิกที่ผ่านการอบรมจากเครือข่ายฯ ได้นำความรู้จากการฝึกอบรมไปใช้ในการจัดตั้ง และดำเนินการวิทยุชุมชนมากขึ้น ดังนี้

นายอนุชา คิดหา จากกลุ่มปฏิรูปที่ดินเพื่อคนจน จังหวัดลำพูน ภายใต้สหพันธ์เกษตรกรภาคเหนือ ได้นำความรู้ และทักษะไปใช้ในการจัดตั้ง และดำเนินการจัดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชนดอยหลังดำ อำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน

นายมนตรี บัวลอย จากกลุ่มปฏิรูปที่ดินเพื่อคนจนบ้านแม่แฝก อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ ภายใต้สหพันธ์เกษตรกรภาคเหนือ ได้นำความรู้ และทักษะจากการอบรมไปใช้ในการจัดตั้ง และดำเนินการจัดปฏิบัติการเรียนรู้วิถียุทธชนบ้านโป่ง อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่

นายอินทอง ไชยลังกา จากกลุ่มผู้ใช้น้ำ สหพันธ์เกษตรกรภาคเหนือ ได้นำความรู้ และทักษะจากการอบรมไปใช้ในการจัดตั้ง และดำเนินการจัดปฏิบัติการเรียนรู้วิถียุทธชนคนหางดง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่

องค์กรสมาชิกของเครือข่ายองค์กรวิถียุทธชนเชียงใหม่ ได้แก่ เครือข่ายผู้ติดเชื้อ จังหวัดเชียงใหม่ เครือข่ายเด็กและเยาวชนภาคเหนือตอนบน เครือข่ายหมอพื้นบ้านล้านนา สหกรณ์การเกษตรอินทรีย์เชียงใหม่จำกัด ฯลฯ ได้ไปร่วมจัดตั้ง และจัดรายการวิถียุทธชนที่จัดปฏิบัติการเรียนรู้วิถียุทธชนกนล้านนา อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

นายดวงรัตน์ ญาณะ จากชมรมผู้ผลิตพืชผักเพื่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อม จังหวัดเชียงใหม่ (ภายหลังเปลี่ยนชื่อเป็นสหกรณ์การเกษตรอินทรีย์เชียงใหม่จำกัด) ได้ใช้ความรู้ และทักษะในการไปร่วมจัดตั้งวิถียุทธชน และจัดรายการวิถียุทธชนที่จัดปฏิบัติการเรียนรู้วิถียุทธชนสถาบันชุมชนเกษตรกรรมยั่งยืน อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่

หากวิเคราะห์ผลจากการฝึกอบรมวิถียุทธชนของเครือข่ายองค์กรวิถียุทธชน เชียงใหม่ดังกล่าวข้างต้น จะพบว่านอกจากผลของการฝึกอบรมจะเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของ เครือข่ายที่กำหนด คือ องค์กรภาคประชาชนที่ถูกละเมิดสิทธิ และต้องการช่องทางในการสื่อสาร ได้รับรู้สิทธิในการสื่อสาร และได้รับความรู้ ทักษะพอที่จะจัดรายการวิทยุให้เป็นประโยชน์ต่อตนเองและชุมชนแล้ว ผู้ที่ผ่านการฝึกอบรมจากเครือข่ายฯ ยังได้นำความรู้ และทักษะไปเผยแพร่ต่อในชุมชน ด้วยการเป็นวิทยากรฝึกอบรมให้แก่คนในชุมชนและเพื่อน ๆ ตลอดจนนำความรู้และทักษะไปจัดตั้งวิถียุทธชนในชุมชนของตนเองด้วย

การทดลองฝึกปฏิบัติจัดรายการวิทยุชุมชนภายใต้คลื่นของภาครัฐ

จากการศึกษาวิจัยการเตรียมความพร้อมวิถียุทธชนของเครือข่ายองค์กรวิถียุทธชน เชียงใหม่ระหว่าง ปี 2543 - 2546 พบว่า เครือข่ายองค์กรวิถียุทธชนเชียงใหม่ได้พยายามหาช่องทาง หรือพื้นที่ให้องค์กรภาคประชาชนที่ได้รับการฝึกอบรมแล้ว ได้ฝึกปฏิบัติจัดรายการวิทยุชุมชน เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ เกิดความชำนาญ และมีช่องทางในการสื่อสาร สะท้อนปัญหา เรื่องราวของท้องถิ่น ซึ่งที่ผ่านมา เครือข่ายฯ ได้สนับสนุนให้องค์กรภาคประชาชนทดลองฝึกปฏิบัติจัดรายการวิทยุชุมชนภายใต้คลื่นของรัฐ มีรายละเอียดดังนี้

ความเป็นมาของรายการวิทยุชุมชน

ในเดือนมิถุนายน 2543 กลุ่มนักวิชาการ นักจัดรายการอิสระ และองค์กรภาคประชาชนในท้องถิ่น ที่ตระหนักในสิทธิการใช้สื่อของภาคประชาชน ได้มารวมตัวกัน และจัดตั้งโครงการนำร่องวิทยุชุมชนเชิงใหม่ขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์ต้องการนำเสนอเรื่องราว ทศนะ และปัญหาในท้องถิ่นกับสังคม และเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชนให้แก่ภาคประชาชน โดยสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย จังหวัดเชียงใหม่ ได้จัดสรรเวลาส่วนหนึ่งของสถานีให้แก่ภาคประชาชนมาจัดรายการวิทยุ เป็นประจำทุกวันจันทร์ถึงวันศุกร์ เวลา 15.10 - 16.00 น. ทางคลื่นความถี่เอฟเอ็ม 93.25 เมกกะเฮิรตซ์ ซึ่งคณะกรรมการบริหารโครงการนำร่อง ปี 2543 - 2544 ในขณะนั้นได้ร่วมกันตั้งชื่อรายการว่า เสียงบ้านล้านนา เริ่มออกอากาศครั้งแรกเมื่อวันที่ 21 สิงหาคม 2543

ต่อมา ในปี 2545 เครือข่ายองค์กรวิทยุชุมชนเชียงใหม่ได้จัดฝึกอบรมวิทยุชุมชนให้แก่องค์กรสมาชิกมากขึ้น และขยายให้องค์กรสมาชิกเข้ามามีส่วนร่วมในการผลิตรายการวิทยุชุมชนมากขึ้น ทำให้เวลาในการจัดรายการวิทยุเสียงบ้านล้านนา จำนวน 50 นาทีของทุกวันจันทร์ถึงวันศุกร์ ไม่เพียงพอต่อการฝึกปฏิบัติจัดรายการวิทยุชุมชนขององค์กรสมาชิก ดังนั้นในปี 2546 ทางเครือข่ายองค์กรวิทยุชุมชนเชียงใหม่ จึงได้ขอความอนุเคราะห์เวลาจากสถานีวิทยุเสียงสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ให้องค์กรสมาชิกได้ฝึกปฏิบัติจัดรายการวิทยุชุมชน และนำเสนอทศนะ ประเด็นปัญหาจากชุมชนในสื่อกระแสหลักเพิ่มขึ้น โดยสถานีวิทยุเสียงสื่อสารมวลชน ได้จัดสรรเวลาการจัดรายการวิทยุให้แก่ภาคประชาชน ทุกวันเสาร์-อาทิตย์ เวลา 15.10-16.00 น. ทางเอฟเอ็ม 100 เมกกะเฮิรตซ์ ตั้งแต่เดือนตุลาคม 2546 เป็นต้นไป ซึ่งองค์กรสมาชิกของเครือข่ายฯ ที่ยังไม่มีช่องทางในการจัดรายการวิทยุทั้ง 5 องค์กร ได้มาร่วมกันวางแผนผลิตรายการ และร่วมกันตั้งชื่อ รายการว่า “ผญาชุมชน” โดยเริ่มออกอากาศครั้งแรกเมื่อวันที่ 1 ตุลาคม 2546 (เครือข่ายองค์กรวิทยุชุมชนเชียงใหม่, 2546: 1 - 14)

วัตถุประสงค์ของรายการ

ผลจากการศึกษาวิจัยเอกสารการสรุปบทเรียนการทำงาน 3 ปี ของเครือข่ายองค์กรวิทยุชุมชนเชียงใหม่ พบว่าวัตถุประสงค์ของรายการเสียงบ้านล้านนา และรายการผญาชุมชน มีวัตถุประสงค์ดังนี้

1. เป็นเวที หรือช่องทางที่ให้องค์กรภาคประชาชน กลุ่มคนด้อยโอกาสได้นำเสนอข้อมูลข่าวสารของชุมชน นำเสนอทศนะ และประเด็นปัญหาของชุมชนแก่สังคม เพื่อสร้างความเข้าใจ และสร้างความสมดุลของสื่อ

2. เป็นเวทีเรียนรู้ประสบการณ์การใช้สื่อภาคประชาชน เพื่อเตรียมความพร้อมรองรับรัฐธรรมนูญมาตรา 40 ในอนาคต

3. เพื่อเผยแพร่วิถีชีวิต และภูมิปัญญาท้องถิ่นในสื่อกระแสหลัก

จากวัตถุประสงค์ของรายการวิทยุชุมชนทั้ง 2 รายการ ซึ่งเครือข่ายองค์กรวิทยุชุมชนเชียงใหม่ได้ร่วมกันกำหนดไว้นั้น มีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ขององค์กรสมาชิกที่มาจัดรายการวิทยุชุมชนเสียงบ้านล้านนา และรายการผญาชุมชน ดังนี้

...ในสหพันธ์เกษตรกรภาคเหนือคุยกันว่า ต้องการสื่อให้สังคมรับรู้ทำไมชาวบ้านจึงต้องยึดที่ดินเหล่านั้น เคมีเป็นของชาวบ้านมาก่อน แต่ภาครัฐกับเอกชนร่วมมือกัน เข้าไปยึดที่ดินมาจากชาวบ้าน ต้องการทำความเข้าใจกับสังคม... (มนตรี บัวลอย, 2548)

...ต้องการฝึกฝนทักษะการจัดรายการวิทยุ และ นำเสนอปัญหาเรื่องน้ำ ปัญหาของชุมชน ที่มีผลกระทบต่อเกษตรกร และคนในเมืองให้รู้ และเท่าทันกัน ไม่คาดหวังว่าจะมาช่วยกันแก้ไขปัญหามาเป็นการสร้างจิตสำนึกให้แก่ผู้ฟังก็พอ... (อินทอง ไชยลังกา, 2548)

...ต้องการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวหมอพื้นบ้านให้หน่วยงานภาครัฐ และสังคมเข้าใจ และยอมรับหมอพื้นบ้าน ให้หมอพื้นบ้านสามารถรักษาสุขภาพให้แก่คนทั่วไปได้อย่างเปิดเผยต้องการเผยแพร่การรักษาโรคต่าง ๆ ด้วยวิธีหมอพื้นบ้าน ต้องการสืบสานวิถี ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ดีงามให้แก่สังคมได้สืบทอดต่อไป... (ทอง สุวรรณ์, 2548)

การผลิตรายการวิทยุชุมชน

เนื้อหาในรายการวิทยุชุมชน ประกอบด้วย

1. ประเด็นเรื่องสิทธิและเสรีภาพในการสื่อสารของประชาชน

2. ประเด็นเกี่ยวกับสถานการณ์การเมือง เศรษฐกิจ และสังคมไทยในปัจจุบัน มีทั้งเรื่องราวระดับชาติ และระดับท้องถิ่น ซึ่งเป็นการนำเสนอข้อมูลข่าวสารที่มีมุมมองแตกต่างจาก

ภาครัฐ ที่สามารถตรวจสอบข้อเท็จจริงได้ เพื่อให้ประชาชนได้รับรู้ข้อมูลข่าวสารที่รอบด้าน และเท่าทัน

3. ประเด็นสิทธิของผู้บริโภค จะเป็นเนื้อหาเกี่ยวกับการเผยแพร่ และรณรงค์สิทธิของผู้บริโภคในเรื่องต่าง ๆ การรับเรื่องร้องเรียน การแก้ไขปัญหาร่วมกันระหว่างหน่วยงานราชการและผู้บริโภคที่ถูกละเมิดสิทธิ เป็นต้น

4. ประเด็นเกี่ยวกับเด็ก และเยาวชนกับสถานการณ์ของสังคมไทย

5. ประเด็นเกี่ยวกับสถานการณ์ของผู้ติดเชื้อเอชไอวี สิทธิของผู้ป่วย การรักษาพยาบาล การดูแลตัวเอง การป้องกันการติดเชื้อ การให้ความรู้ต่าง ๆ เกี่ยวกับโรคเอดส์ การให้กำลังใจ การรับปรึกษาเกี่ยวกับปัญหาต่าง ๆ ของผู้ติดเชื้อ เป็นต้น

6. ประเด็นเกี่ยวกับการพัฒนาเมืองเชียงใหม่ ที่มีผลกระทบต่อคนในเมือง เช่น การปรับปรุงพื้นที่สาธารณะของเทศบาล การจำกัดสิทธิบัตรสองล้อชาติ การแก้ไขปัญหาขยะ น้ำท่วม ทำถนน และการเสนอแนะแนวทางการแก้ไขปัญหาที่ถูกต้องจากประชาชน

7. ประเด็นเกี่ยวกับศิลปะ วัฒนธรรม วิถีชีวิต จารีตความเชื่อ ประเพณี ภูมิปัญญาพื้นบ้าน และการศึกษา เช่น การเลี้ยงฝึงานทอดกฐิน การตัดดุง คำเมือง ข่อย ขอ เป็นต้น

8. ประเด็นเกษตรอินทรีย์ เกี่ยวกับการดูแลรักษาสุขภาพของผู้บริโภค การรณรงค์การลดละเลิกการไม่ใช้สารเคมีทางการเกษตร เทคนิคการทำปุ๋ยหมัก การดูแลสิ่งแวดล้อม สถานการณ์สังคมที่เกี่ยวกับเกษตรกร และที่มีประโยชน์ต่อสังคม

9. ประเด็นเกี่ยวกับสุขภาพ เช่น วิธีการดูแลสุขภาพด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น การรักษาโรคด้วยวิธีการแบบหมอพื้นบ้าน เช่น การนวด การประคบ เป็นต้น พยายามนำเสนอทางเลือกในการดูแลสุขภาพด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นแก่สังคมยุคใหม่

10. ประเด็นเกี่ยวกับศาสนากับสังคม พระสงฆ์กับบทบาทที่ควรจะเป็น เช่น คำสอนของพุทธศาสนาในรอยสักการทำบุญกับสังคม บทบาทของพระกับการรักษาป่า เป็นต้น

11. ประเด็นเกี่ยวกับผู้ใช้แรงงานอพยพ หรือกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น สิทธิที่ควรจะได้รับ การคุ้มครองในเมืองไทย การจดทะเบียนแรงงานต่างด้าว การป้องกันเอดส์ เป็นต้น

12. ประเด็นเกี่ยวกับสถานการณ์ และปัญหาของเกษตรกรในภาคเหนือ ทั้งเรื่องที่ดินทำกิน ที่อยู่อาศัย หนี้สินของเกษตรกร ราคาพืชผล ปัญหาเรื่องน้ำ ป่า เป็นต้น

จะเห็นว่าเนื้อหาที่นำเสนอในรายการวิทยุชุมชนทั้ง 2 รายการ มีลักษณะดังนี้

1. เป็นข้อมูลข่าวสารในปัจจุบันที่เกิดขึ้นในท้องถิ่น และระดับชาติ

2. มีความหลากหลายทางด้านเนื้อหา มุมมอง กระบวนการคิดที่นำเสนอ และนำเสนอจากคนหลายระดับ

3. เนื้อหาสาระที่เป็นประโยชน์ เป็นภาพสะท้อนสังคม
4. นำเสนอวิถีและปรัชญาของชุมชน เน้นภูมิปัญญาท้องถิ่น
5. เน้นนำเสนอข่าวสารที่แตกต่างจากสื่อทั่วไป
6. นำเสนอประเด็นและการผลักดันแก้ไขปัญหาในระดับหนึ่งจากประชาชน
7. นำเสนอข้อมูลข่าวสารอย่างเท่าทัน ประชาชนรับรู้ข้อมูล และร่วมแสดงความ

คิดเห็น

ทั้งนี้ หากวิเคราะห์เนื้อหาที่นำเสนอในรายการวิทยุชุมชนทั้ง 2 รายการดังกล่าวข้างต้น จะพบว่าลักษณะของเนื้อหาของรายการเป็นไปตามหลักการขององค์การยูเนสโก (คอลิน เฟรเซอร์ และโซเฟีย เรสเตรโพอีสตราดา, 2544: 31 - 33) ที่กล่าวไว้ว่า ข่าวที่ออกอากาศทางวิทยุชุมชน นอกจากจะบอกเล่าเหตุการณ์ เรื่องราวที่เกิดขึ้นในชุมชนแล้ว ควรกระตุ้นให้ผู้ฟังได้คิด ช่วยกันแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชนร่วมกันด้วย

รูปแบบของรายการ จากการศึกษาวิจัย พบว่ารายการวิทยุชุมชนทั้ง 2 รายการ มีรูปแบบในการนำเสนอที่หลากหลาย ดังนี้

1. ใช้ภาษาท้องถิ่น หรือภาษาคำเมืองในการสื่อสารผ่านทางรายการวิทยุ
2. มีการเชิญแขกรับเชิญ วิทยากรมาร่วมในรายการ เพื่อสนทนา ชักถาม หรือ

สัมภาษณ์

3. เปิดสายให้ผู้ฟังทางบ้านแสดงความคิดเห็นในรายการได้อย่างอิสระ
4. เปิดเพลงทั้งคำเมือง ลูกทุ่ง สตริง เพื่อชีวิต ฯลฯ คั่นรายการในบางครั้ง
5. มีการบันทึกเทปสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้องมาออกอากาศในรายการ
6. มีการจัดรายการทั้งในห้องส่ง และนอกสถานที่
7. รับข่าวสารจากชุมชนมาประชาสัมพันธ์ผ่านรายการวิทยุ
8. รับเรื่องร้องเรียน ร้องทุกข์ และให้คำปรึกษา ให้กำลังใจผ่านรายการวิทยุ
9. ให้ผู้ฟังมีส่วนร่วมในรายการวิทยุ ด้วยการร่วมทำกิจกรรมกับรายการวิทยุ เช่น

เล่นเกมชิงรางวัล ตอบคำถาม ประกวดร้องเพลง แต่งจ้อยขอ เป็นต้น

10. มีคำเมืองวันละคำ นิทานล้านนา คำบ่เก่าฝากไว้
11. การรายงานข่าวสด กิจกรรมต่าง ๆ ของชาวบ้านผ่านทางโทรศัพท์เข้ามาใน

รายการ

12. เปิดประเด็นในเรื่องที่จัดให้ผู้ฟังทางบ้านโทรศัพท์เข้ามาแสดงความคิดเห็น
ในรายการ

จากผลการวิจัยดังกล่าว พอสรุปได้ว่ารายการวิทยุชุมชนทั้ง 2 รายการ นำเสนอรูปแบบรายการที่หลากหลาย สอดคล้องกับประเพณีและวัฒนธรรมของชุมชน เช่น การใช้ภาษาท้องถิ่น และสนับสนุนให้ผู้ฟังมีส่วนร่วมในรายการ ด้วยการให้ผู้ฟังแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับประเด็นที่นำเสนอในรายการ การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ความรู้ระหว่างผู้จัดและผู้ฟัง และการแสดงออกถึงวัฒนธรรมของท้องถิ่นที่หลากหลาย โดยไม่เน้นความเป็นมืออาชีพ ซึ่งมีความสอดคล้องกับหลักการของ คอลิน เฟรเซอร์ และโซเนีย เรสเตร โปเอสตราตา(2544: 31 - 33) ที่ได้กล่าวถึงลักษณะสำคัญของวิทยุชุมชนไว้ว่า วิทยุชุมชนควรเป็นเวทีให้ทุกคนในชุมชนได้ร่วมกันแสดงออกถึงวัฒนธรรม วิถีชีวิตของชุมชนที่แท้จริง โดยไม่เน้นความเป็นมืออาชีพ และเป็นเวทีแบ่งปันประสบการณ์ และการเรียนรู้ระหว่างกันในชุมชนมากกว่าที่จะมีผู้เชี่ยวชาญมาพูดให้ฟัง

องค์กรภาคประชาชนที่มาร่วมผลิตรายการวิทยุชุมชน

จากการศึกษาวิจัยเอกสารของเครือข่ายฯ ตั้งแต่ปี 2543 - 2546 พบว่าองค์กรภาคประชาชนที่มาร่วมจัดรายการวิทยุชุมชนเสียงบ้านล้านนา ทาง สวท. เชียงใหม่ และรายการผญาชุมชน ทางสถานีวิทยุเสียงสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ตั้งแต่ปี 2543 - 2546 มีจำนวนทั้งสิ้น 11 องค์กร ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

รายการเสียงบ้านล้านนา ตั้งแต่ ปี 2543 - 2546 มีองค์กรภาคประชาชนที่มาร่วมกันจัดรายการ จำนวนทั้งสิ้น 7 องค์กร ได้แก่

1. เครือข่ายเด็กและเยาวชนภาคเหนือตอนบน
2. เครือข่ายชุมชนเมืองเชียงใหม่
3. เครือข่ายผู้คิดเชิงจังหวัดเชียงใหม่
4. เครือข่ายพระนักพัฒนาภาคเหนือ
5. ชมรมคุ้มครองผู้บริโภคเชียงใหม่
6. โสงเฮียนสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น
7. ชมรมผู้ผลิตพืชผักเพื่อสุขภาพ และสิ่งแวดล้อมจังหวัดเชียงใหม่ ต่อมา

ภายหลังเปลี่ยนชื่อเป็น สหกรณ์การเกษตรอินทรีย์เชียงใหม่จำกัด

นอกจากจะมีกลุ่มองค์กรภาคประชาชนมาจัดรายการวิทยุแล้ว ยังมีกลุ่มนักวิชาการที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในหลาย ๆ ด้านมาร่วมจัดรายการวิทยุด้วย โดยเฉพาะประเด็นเรื่อง

การเมือง เศรษฐกิจ และสังคมในระดับท้องถิ่น และระดับนานาชาติ ซึ่งเป็นประเด็นที่หล่อหลอม จำเป็นต้องมือนักวิชาการที่มีความรอบรู้ และสามารถวิเคราะห์สถานการณ์ได้อย่างรอบด้าน และ แหวมคมมาช่วยจัดรายการวิทยุ

ส่วนรายการผญาชุมชนนั้น มีองค์กรภาคประชาชนจำนวนทั้งสิ้น 6 องค์กร ได้แก่

1. เครือข่ายเด็กและเยาวชนภาคเหนือตอนบน
2. เครือข่ายหมอพื้นบ้านล้านนา
3. เครือข่ายผู้ติดเชื้อจังหวัดเชียงใหม่
4. เครือข่ายพระนักพัฒนาภาคเหนือจัดในปี 2546 ต่อมาเปลี่ยนเป็นคณะสงฆ์วัด ฝายหิน จังหวัดเชียงใหม่ จัดแทนในปี 2547 เป็นต้นมา
5. มูลนิธิเพื่อสุขภาพ และการเรียนรู้ของแรงงานกลุ่มชาติพันธุ์
6. สหพันธ์เกษตรกรภาคเหนือ

ทั้งนี้ กลุ่มองค์กรภาคประชาชนที่มาจัดรายการวิทยุชุมชนทั้ง 2 รายการดังกล่าว ข้างต้น จะส่งตัวแทนขององค์กรที่ได้ผ่านการฝึกอบรมวิทยุชุมชนจากเครือข่ายฯมาแล้ว มาจัด รายการวิทยุตามวันและเวลาที่แต่ละองค์กรรับผิดชอบ

ผู้ร่วมรายการ หรือแขกรับเชิญของทั้ง 2 รายการจะเป็นทั้งผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย เกี่ยวข้องกับเรื่องที่น่าสนใจโดยตรง ซึ่งมาจากภาครัฐ เอกชน และภาคประชาชน และเป็นทั้งผู้มีความรู้ นักวิชาการ และนักปราชญ์ท้องถิ่น

ดังนั้น จะเห็นว่ารายการวิทยุชุมชนทั้ง 2 รายการ ถูกผลิตและจัดโดยองค์กรภาค ประชาชนที่หลากหลายมาก ซึ่งมีความต้องการสื่อสารกับสังคม เพื่อผลประโยชน์ของส่วนรวม และมีกลุ่มนักวิชาการด้านสื่อสารมวลชนที่ต้องการนำเสนอข้อมูลข่าวสารให้สังคมรับรู้และเท่าทัน มาช่วยผลิตรายการด้วย และด้วยลักษณะของกลุ่มองค์กรภาคประชาชนที่มาจัดรายการวิทยุชุมชน นี้ จึงทำให้รายการวิทยุชุมชนทั้ง 2 แห่งมีเอกลักษณ์ มีจุดเด่น และมีความแตกต่างจากรายการวิทยุ ทั่วไปในสื่อกระแสหลัก

เวลาในการออกอากาศ

จากการศึกษาวิจัยเอกสารของเครือข่ายองค์กรวิทยุชุมชนเชียงใหม่พบว่า รายการ วิทยุชุมชนทั้ง 2 รายการได้ดำเนินการออกอากาศในเวลาดังต่อไปนี้

รายการ เสียงบ้านล้านนา ออกอากาศเป็นประจำทุกวันจันทร์ถึงวันศุกร์ เวลา 15.10-16.00 น. ทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยจังหวัดเชียงใหม่ คลื่นความถี่เอฟเอ็ม 93.25 เมกะเฮิรตซ์

รายการ ฃญาชุมชน ออกอากาศเป็นประจำทุกวันเสาร์และวันอาทิตย์ เวลา 15.00-16.00 น. ทางสถานีวิทยุเสียงสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ คลื่นความถี่เอฟเอ็ม 100 เมกะเฮิรตซ์

ทั้งนี้ เครือข่ายองค์กรวิทยุชุมชนเชียงใหม่ได้จัดสรรเวลาให้องค์กรสมาชิกที่ไม่มีช่องทางในการสื่อสารกับสังคม และที่ผ่านการฝึกอบรมวิทยุชุมชนไปแล้ว ได้มาฝึกปฏิบัติจ้ดรายการวิทยุชุมชนภายใต้คลื่นความถี่ของภาครัฐ ซึ่งองค์กรภาคประชาชนเหล่านี้ก็จะหมุนเวียนสลับกันมาจ้ดรายการวิทยุตามวันเวลาที่ตนเองรับผิดชอบ

นอกจากนี้ ฝ่ายติดตาม ประเมินผลของเครือข่ายองค์กรวิทยุชุมชนเชียงใหม่ได้ทำการประเมินผลรายการเสียงบ้านล้านนาใน ปี 2544 พบว่า ช่วงเวลาที่ทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยจังหวัดเชียงใหม่ได้ให้เวลาแก่ภาคประชาชนมาจ้ดรายการวิทยุ คือ เวลา 15.10-16.00 น. ของทุกวันจันทร์ถึงวันศุกร์นั้น เป็นช่วงเวลาที่ไม่ว่อดคล้องกับกลุ่มผู้ฟังโดยส่วนใหญ่ และกลุ่มผู้ฟังไม่มีความหลากหลายมากนัก จะเป็นแม่บ้าน คนทำงานอยู่กับบ้าน อีกทั้งเป็นช่วงที่ผู้ปกครองต้องออกไปรับลูกที่โรงเรียน

อย่างไรก็ตาม ด้วยข้อจำกัดขององค์กรภาคประชาชนที่ไม่สามารถเลือกสรรเวลาเองได้ จึงได้ดำเนินการจ้ดรายการวิทยุตามวันเวลาดังกล่าวมาตั้งแต่เดือนสิงหาคม 2543 จนกระทั่งถึงปี 2546 เป็นระยะเวลาเกือบ 3 ปีแล้ว ผลปรากฏว่ามีกลุ่มผู้ฟังให้ความสนใจติดตามรับฟังรายการเป็นจำนวนไม่น้อย ซึ่งจะกล่าวรายละเอียดในบทต่อไป

ส่วนเวลาในการออกอากาศของรายการฃญาชุมชน ตั้งแต่เวลา 15.00-16.00 น. ของทุกวันเสาร์ และวันอาทิตย์นั้น จากการสอบถามความคิดเห็นขององค์กรสมาชิกที่มาจ้ดรายการวิทยุโดยส่วนใหญ่ เห็นว่าเป็นเวลาที่ดี เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย มีกลุ่มผู้ฟังให้ความสนใจเป็นจำนวนมากเช่นกัน

การบริหารจัดการรายการวิทยุชุมชนโดยภาคประชาชน

จากการศึกษาวิจัยพบว่าแต่ละองค์กรที่มาจ้ดรายการวิทยุชุมชนทั้ง 2 แห่งจะมีความเป็นเอกเทศในการบริหารจัดการ และผลิตรายการในวันของตนเอง แต่จะมีการประชุมร่วมกันของรายการวิทยุชุมชนในบางครั้ง เพื่อวางแผน แลกเปลี่ยนปัญหา และช่วยเหลือกัน โดยแต่ละองค์กรก็จะส่งตัวแทนมาเข้าร่วมประชุมเป็นคณะทำงานของฝ่ายผลิตรายการด้วย ส่วนค่าใช้จ่าย

เช่น ค่าเดินทางของผู้มาจัดรายการวิทยุ ค่าวัสดุอุปกรณ์ ค่าใช้จ่ายในการประสานงาน ฯลฯ แต่ละองค์กรจะเป็นผู้รับผิดชอบกันเอง

จากผลการศึกษาข้างต้น พอสรุปได้ว่ารายการวิทยุชุมชนของเครือข่ายองค์กรวิทยุชุมชนเชียงใหม่มีลักษณะเด่นตรงที่มีองค์กรสมาชิกของเครือข่ายเป็นผู้ดำเนินการเองทั้งหมด มีความหลากหลายทางด้านเนื้อหา และองค์กรที่จัด ซึ่งผู้จัดรายการเป็นชาวบ้านทั้งหมด ไม่เน้นฝึกฝนเป็นมืออาชีพ แต่เน้นการนำเสนอเรื่องราวของท้องถิ่น และการแก้ไขปัญหาในระดับหนึ่งจากมุมมองของภาคประชาชน

ทั้งนี้ ผลการวิจัยข้างต้นมีความคล้ายคลึง และมีความแตกต่างกับรายการสร้างสรรค์จันทบุรี ที่สุรินทร์ แปลงประสพโชค (2534: 1 -2) ได้ทดลองศึกษาวิจัยตามหลักคิดการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม (participatory communication) ดังนี้

ความเหมือนของรายการเสียงบ้านล้านนา กับรายการสร้างสรรค์จันทบุรี ที่ทดลองศึกษาโดยสุรินทร์ แปลงประสพโชค คือ รายการวิทยุชุมชนอยู่ภายใต้คลื่นของรัฐ ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดเนื้อหา โดยเนื้อหาที่นำเสนอจะเป็นเรื่องราวในชุมชน และภูมิปัญญาของท้องถิ่น แต่ไม่สามารถวิพากษ์วิจารณ์การทำงานของรัฐบาลอย่างตรงไปตรงมาได้

ส่วนความต่างกันคือ

1. รายการสร้างสรรค์จันทบุรีได้เวลาออกอากาศที่สอดคล้องกับกลุ่มผู้ฟังสามารถเลือกเวลาเองได้ แต่รายการเสียงบ้านล้านนาเลือกเวลาเองไม่ได้ และไม่มีหลักประกันความแน่นอนในการออกอากาศมากกว่า
2. ผู้จัดรายการวิทยุของสร้างสรรค์จันทบุรีเป็นนายสุรินทร์ แปลงประสพโชค กับอาสาสมัครอีก 1 คน ซึ่งจะเน้นความเป็นมืออาชีพ มีความเชี่ยวชาญ แต่รายการเสียงบ้านล้านนา กับผลาชุมชนจะไม่เน้นมืออาชีพ แต่เน้นให้ชาวบ้านได้ฝึกฝนจัดรายการวิทยุด้วยตนเอง
3. รายการวิทยุชุมชนเสียงบ้านล้านนา และผลาชุมชนเน้นนำเสนอรูปแบบรายการที่สะท้อนเอกลักษณ์ความเป็นท้องถิ่นมาก คือเน้นใช้ภาษาคำเมือง มีข้อข้อผสมผสาน เป็นต้น
4. รายการวิทยุสร้างสรรค์จันทบุรี มีคณะกรรมการที่มาจากตัวแทนชุมชน เป็นผู้กำหนดเนื้อหาที่นำเสนอในรายการวิทยุ แต่รายการวิทยุชุมชนของเครือข่ายฯ จะเป็นกลุ่มผู้ด้อยโอกาสขององค์กรภาคประชาชนต่างๆ เป็นผู้คิด คัดสรรใจในการนำเสนอเนื้อหาด้วยตนเอง

ปฏิกิริยาจากผู้ฟังรายการวิทยุชุมชน

1. รายการวิทยุเสียงบ้านล้านนา จากการศึกษาเอกสารของฝ่ายผลิตรายการวิทยุชุมชน ปี 2544 พบว่า ในช่วงแรกที่รายการวิทยุชุมชน เสียงบ้านล้านนาเริ่มออกอากาศ มีผู้ฟังโทรศัพท์เข้ามาน้อยมาก ประมาณ 1-2 สายต่อวัน และมีการแสดงความคิดเห็นว่าเป็นรายการที่ดี มีประโยชน์ ควรจะดำเนินการออกอากาศต่อไป แต่ก็มีผู้ฟังรายการบางคนยังไม่คุ้นชินกับการจัดรายการวิทยุของชาวบ้าน โดยเฉพาะวันศุกร์ ซึ่งเป็นเลขตรกรที่ได้ผ่านการฝึกอบรมวิทยุชุมชนแล้ว แล้วหมุนเวียน กลับเปลี่ยนกันมาจัดรายการวิทยุชุมชน ทำให้บางครั้งมีผู้ฟังโทรศัพท์เข้ามาตำหนิการจัดรายการวิทยุของชาวบ้าน แต่ก็มีผู้ฟังบางคนเข้าใจว่าชาวบ้านไม่ใช่มืออาชีพ เป็นนักจัดรายการวิทยุชุมชน ก็โทรศัพท์เข้ามาให้กำลังใจ

ต่อมา รายการเสียงบ้านล้านนาออกอากาศมาได้ประมาณ 2 ปี ฝ่ายติดตามประเมินผลของเครือข่ายองค์กรวิทยุชุมชนเชียงใหม่ ปี 2545 ก็ได้ทำการสำรวจความคิดเห็นของผู้ฟังต่อรายการ เสียงบ้านล้านนา ในอำเภอเมืองเชียงใหม่ และอำเภอสันทราย จำนวน 100 คน ด้วยวิธีการสุ่มตัวอย่างสอบถามทางโทรศัพท์ ระหว่างวันที่ 12-20 เมษายน 2546 จากการวิจัยพบว่า จากประชาชน 10 คน มีคนฟัง 1 คน ซึ่งกลุ่มผู้ฟังโดยส่วนใหญ่จะไม่ได้ฟังทุกวัน ฟังเฉพาะบางวันเท่านั้น ซึ่งจะฟังในรถ หรือที่บ้าน และสาเหตุที่ไม่ได้ฟัง เนื่องจากต้องทำงาน ติดภารกิจส่วนตัว และมีความเห็นว่ารายการวิทยุชุมชน เสียงบ้านล้านนา เป็นรายการที่ดี มีประโยชน์ ทำให้ประชาชนมีปฏิสัมพันธ์กัน ได้ร่วมแสดงออก ซึ่งควรจะดำรงรักษารายการแบบนี้เอาไว้ให้นาน ๆ

นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้ทำการสอบถามผู้จัดรายการวิทยุชุมชนเสียงบ้านล้านนาในแต่ละวันเกี่ยวกับปฏิกิริยาของผู้ฟัง ตั้งแต่ ปี 2543 - 2546 ซึ่งแต่ละคนมีความคิดเห็น ดังนี้

...สื่อโดยทั่วไปให้ข้อมูลด้านเดียว เมื่อเราให้ข้อมูลอีกด้าน คนจะโทรเข้ามาบอกว่า ขอให้รายการอยู่นาน ๆ โทรมาแสดงความคิดเห็นในรายการ เกี่ยวกับประเด็นที่กำลังนำเสนอ บางคนไม่กล้าโทรเข้ามา อาจเพราะสภาพสังคม ทำให้คนไม่มีเสรีภาพทางปัญญา ไม่กล้าแสดงออก... (วิทยา ดำรงเกียรติศักดิ์, 2548)

...ผู้ฟังทางบ้านโทรศัพท์เข้ามาในรายการสูงสุด 12 สาย ต่ำสุด 5 - 7 สายต่อวัน มีทั้งผู้สนับสนุนแนวคิดการแก้ไขปัญหาของรัฐบาล และประชาชนผู้รู้ ที่คัดค้านแนวคิดของรัฐบาล จะโทรศัพท์

เข้ามาช่วยเรื่องข้อมูล ให้เหตุผลโดยตลอด มีแฟนประจำรายการโทร
เข้ามาเป็นประจำ ... (วิทยา ดำรงเกียรติศักดิ์, 2548)

...เสียงตอบรับจากผู้ฟังมีมากขึ้น โทรศัพท์มีบ้าง บางครั้งก็มี
เยาะแหยะและผู้ฟังมีการส่งคำอ้อ ขำวสารฝากประกาศมาให้ออกอากาศ
มากขึ้น บางครั้งมีการเล่นเกมกับผู้ฟัง ก็ได้รับเสียงตอบรับเป็นอย่างดี
ดี ผู้จัดมีกำลังใจขึ้นมาก... (ประสงค์ แสงงาม, 2545)

...มีเกษตรกรโทรมาถามเรื่องเทคนิค คนในเมืองจะถาม
แหล่งที่ซื้อ จะหาซื้อได้ที่ไหน และจะเลือกผักอย่างไร มีแฟนประจำ
รายการคอยให้กำลังใจในการจัดรายการของชาวบ้าน โดยส่วนใหญ่
โทรมาประมาณ 3 - 4 สายต่อวัน เป็นผู้ใหญ่โดยส่วนใหญ่...
(พวงทอง จินาจันทร์, 2548)

จากข้อมูลของผู้จัดรายการวิทยุชุมชนเสียงบ้านล้านนาในแต่ละวัน สรุปได้ว่า การ
ผลิตรายการวิทยุชุมชนเสียงบ้านล้านนา ตั้งแต่ปี 2543 - 2546 มีกลุ่มผู้ฟังให้ความสนใจติดตามรับ
ฟังรายการกันมากขึ้น มีแฟนประจำของแต่ละวัน มีทั้งโทรศัพท์เข้ามาแสดงความคิดเห็น ตีเตือน
และชื่นชม ให้กำลังใจ และยังหาผู้จัดรายการวิทยุวันไหนเปิดประเด็นได้น่าสนใจ มีผลกระทบต่อ
ผู้ฟังมาก ก็ยังมีโทรศัพท์เข้ามาแสดงความคิดเห็นในรายการกันมากขึ้นด้วย

2. รายการ ฃญาชุมชน เนื่องจากรายการฃญาชุมชน ซึ่งเริ่มออกอากาศในเดือน
ตุลาคม 2546 หากผู้วิจัยศึกษาเฉพาะ ปี 2546 รายการฃญาชุมชนก็ออกอากาศได้แค่ 3 เดือนเท่านั้น
ทำให้ได้ข้อมูลไม่ชัดเจน ดังนั้น เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจน เกี่ยวกับผลการออกอากาศของรายการ
ฃญาชุมชนต่อกลุ่มผู้ฟัง ต่อสังคม ผู้วิจัยจึงได้สอบถามข้อมูลจากผู้จัดรายการวิทยุชุมชนในแต่ละวัน
เกี่ยวกับปฏิกิริยาของผู้ฟังตั้งแต่ปี 2546 - 2548 ปรากฏผล ดังนี้

...จัดเกี่ยวกับปัญหาของชนเผ่า ได้แก่ การถูกไล่ที่ตามตะเข็บ
ชายแดนการจดทะเบียนแรงงานอพยพ สังคมควรรู้ว่ามีปัญหาอะไร
และเข้าใจปัญหาที่เกิดขึ้น ซึ่งสังคมมักมองข้ามปัญหาของกลุ่มชน
เผ่า เป็นการสื่อสารสองทาง ซึ่งพอเราจัดก็มีแรงงาน นายจ้าง

โทรศัพท์เข้ามาในรายการ เพื่อสอบถามข้อมูล ความรู้ นโยบายของ
รัฐ และมีโทรเข้ามาแสดงความคิดเห็น ปรีกษาเกี่ยวกับปัญหาของ
แรงงานประมาณ 5 - 7 สายต่อครั้ง... (แสงเมือง มังกร, 2548)

...มีผู้ฟังทางบ้านโทรเข้ามาสอบถามข้อมูล เช่น โครงการผัน
น้ำแม่แดง โครงการไนท์ซาฟารี โครงการเหมืองแร่ลิทไนท์ที่
เวียงแหง บางคนก็โทรเข้ามาสนับสนุน เห็นด้วย บางคนก็ไม่เห็น
ด้วย (อินทอง ไชยลังกา, 2548)

... มีคนอื่นชมว่าดีมาก มีหมอโทรศัพท์เข้ามาให้ความรู้
ญาติของผู้ติดเชื้อก็โทรเข้ามาในรายการมาปรึกษาเล่าเรื่องของลูกที่
ติดเชื้อเอดส์ บางคนโทรเข้ามาร้องไห้ ตอนแรกไม่ยอมรับว่าติด
เอดส์ คุยไปคุยมาร้องไห้ ยอมรับว่าติดเชื้อเอดส์ ก็มาปรึกษาโดยตลอด
หากคุยในรายการไม่พอ ผมก็จะให้เบอร์มือถือไว้... (ทวี ยอดเรือน,
2548)

จากข้อมูลดังกล่าว จะเห็นว่ารายการพญาชุมชน มีกลุ่มผู้ฟังให้ความสนใจคอย
ติดตามรับฟังรายการโดยตลอด ด้วยการโทรศัพท์เข้ามาแสดงความคิดเห็นในรายการ ด้วยการ
สอบถามข้อมูลความรู้เกี่ยวกับเรื่องที่นำเสนอ มีผู้ฟังบางคนได้ให้ความรู้แก่ผู้จัดรายการและผู้ฟัง
คนอื่นๆ ด้วย และมีการโทรศัพท์เข้ามาขอคำปรึกษา ให้กำลังใจกันและกัน

ผลจากการศึกษาวิจัยปฏิกิริยาของผู้ฟังต่อรายการวิทยุชุมชนทั้งสองรายการ คือ
รายการเสียงบ้านล้านนา และรายการพญาชุมชน สรุปได้ว่ารายการวิทยุชุมชนทั้งสองรายการได้รับ
การตอบรับจากผู้ฟังค่อนข้างดี ผู้ฟังมีช่องทางหนึ่งในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารที่สื่อทั่วไปไม่ได้
นำเสนอ ได้รับรู้ความคิดเห็น เรื่องราวของกลุ่มคนด้อยโอกาส ได้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น
ในรายการ และได้ฟังรายการวิทยุเมื่อต้องการคำปรึกษา และกำลังใจ ซึ่งถือว่ารายการวิทยุ
ชุมชนทั้ง 2 รายการเป็นสื่อทางเลือกหนึ่งให้แก่สังคม

นอกจากนี้ จากผลการศึกษาวิจัย ก็มีความสอดคล้องกับความคิดเห็นของ อุบสรัตน์
ศิริชูศักดิ์ (2546: 1) ต่อวิทยุชุมชนด้วยว่า วิทยุชุมชนเกิดจากความล้มเหลวของวิทยุภาครัฐ และวิทยุ
ภาคเอกชนที่ละเลย และมองข้ามสิทธิการสื่อสารของประชาชน พวกเขาไม่เห็นว่าควรมีรายการเพื่อ
การศึกษา รายการเพื่อสื่อสารกับผู้ฟังในชุมชนในเรื่องของชุมชน จะเป็นประโยชน์ เมื่อวิทยุ

ชุมชนเข้ามาเติมเต็มช่องว่างในระบบสื่อวิทยุกระแสหลัก วิทยุชุมชนจึงมุ่งเสนอสาระของคนในชุมชน และจากคนในชุมชน จึงประสบความสำเร็จอย่างล้นหลาม เพราะได้ตอบสนองต่อสิทธิการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร และสิทธิในการแสดงความคิดเห็นของประชาชนโดยตรง

รายการวิทยุชุมชนกับผลกระทบต่อสังคม

จากผลการศึกษาปฏิบัติการของกลุ่มผู้ฟังรายการเสียงบ้านล้านนา และรายการผญาชุมชน ซึ่งได้กล่าวมาแล้ว ประกอบกับเอกสารการสรุปบทเรียนการทำงาน 3 ปี ของเครือข่ายองค์กรวิทยุชุมชนเชียงใหม่ พอสรุปผลจากการฝึกปฏิบัติจัดรายการวิทยุชุมชนโดยภาคประชาชนได้ก่อให้เกิดประโยชน์แก่สังคม ดังนี้

1. ทำหน้าที่เป็นสื่อทางเลือกให้กับชุมชน คือ นำเสนอภูมิปัญญาของท้องถิ่น วิถีชีวิต และปรัชญาของชุมชน มีความหลากหลายทางด้านเนื้อหา มุมมอง กระบวนการคิดที่นำเสนอเนื้อหาที่มีสาระที่เป็นประโยชน์ สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น เป็นภาพสะท้อนทางสังคมอย่างตรงไปตรงมา เน้นนำเสนอข่าวสารที่แตกต่างจากภาครัฐ และสื่อกระแสหลักโดยทั่วไป เพื่อให้สังคมได้รับรู้ข้อมูลข่าวสารที่รอบด้าน นำเสนอประเด็นและการผลักดันแก้ไขปัญหาระดับหนึ่งจากชุมชน
2. การเข้าถึงภาคประชาชน กล่าวคือ นำเสนอข้อมูลข่าวสารอย่างเท่าทัน ประชาชนรับรู้ข้อมูล และร่วมแสดงความคิดเห็น ให้คำปรึกษา ให้คำแนะนำ และกำลังใจแก่ประชาชนที่ประสบปัญหา หรือกำลังมีความทุกข์ องค์กรภาคประชาชน และกลุ่มผู้ด้อยโอกาสได้มีโอกาสใช้สื่อ เพื่อประโยชน์ของตนเอง และสังคม
3. การมีส่วนร่วม กล่าวคือ เป็นเวทีแลกเปลี่ยน ถกเถียงอย่างเสรี เสริมสร้างกระบวนการคิด ก่อให้เกิดสติปัญญา ผู้ฟังมีส่วนร่วมในการเสนอแนะ และประเมินผลรายการวิทยุชุมชน องค์กรภาคประชาชน และกลุ่มผู้ด้อยโอกาสได้มีส่วนร่วมในการคิด การนำเสนอรายการด้วยตนเอง
4. การจัดการด้วยตนเอง กล่าวคือ ภาคประชาชนสามารถบริหารจัดการและผลิตรายการได้อย่างสร้างสรรค์ อิสระเต็มที่

จากผลการศึกษาวิจัยรายการวิทยุชุมชนทั้ง 2 รายการที่มีผลกระทบต่อสังคม มีความสอดคล้องกับองค์การยูเนสโก (คอลิน เฟรเซอร์ และโซเนีย เรสเตร โพเอสตราตา, 2542: 22 - 23) ที่ได้กล่าวถึงหลักการการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม ที่ต้องเข้าถึงประชาชน ประชาชนมีส่วนร่วม และจัดการด้วยตนเองในเรื่องการสื่อสารทั้งหมด

นอกจากนี้ ผลจากการศึกษาวิจัย ยังมีความสอดคล้องกับ กาญจนา แก้วเทพ (2546: 20) ซึ่งได้กล่าวถึงประโยชน์ของวิทยุชุมชนที่เป็นระดับรายการต่อสังคมไว้ดังนี้

1. วิทยุชุมชนให้โอกาสประชาชนได้มีสิทธิแสดงความคิดเห็นผ่านที่สาธารณะ ได้พูดในสิ่งที่อยากพูด
 2. ช่วยให้ประชาชนได้ทราบข่าวที่ต้องการทราบ
 3. ชาวบ้านสามารถใช้วิทยุชุมชนติดตาม ตรวจสอบการทำงานสาธารณะได้
 4. ชาวบ้านสามารถใช้วิทยุชุมชนเป็นช่องทางในการยกระดับคุณภาพชีวิตได้
- ทุก ๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการทำมาหากิน สุขภาพอนามัย วัฒนธรรมชุมชน ศิลธรรม การปกครอง สิ่งแวดล้อม ฯลฯ
5. เนื่องจากวิทยุชุมชนได้นำเอาเรื่องราวที่เป็นความภาคภูมิใจ เป็นภูมิปัญญาของชาวบ้าน ไปเล่าสู่กันฟัง ทำให้ชุมชนเห็นคุณค่าของตัวเอง และมีความมั่นใจในตัวเองมากขึ้น
 6. วิทยุชุมชนเป็นช่องทางให้ชาวบ้านได้แสดงความต้องการให้โลกภายนอกได้รู้

การทดลองจัดตั้งและดำเนินการวิทยุชุมชนโดยชุมชน

กลุ่มองค์กรภาคประชาชนที่ไปจัดตั้งวิทยุชุมชน

จากการศึกษาวิจัยพบว่า ระหว่างปี 2543-2546 มีองค์กรสมาชิกของเครือข่ายฯ จำนวน 1 องค์กรเท่านั้น ที่ได้ไปทดลองจัดตั้ง และดำเนินการวิทยุชุมชนในชุมชนของตนเอง คือ จุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชนเมืองเชียงใหม่ คลื่นความถี่ เอฟเอ็ม 90.5 MHz มีกำลังส่งต่ำ 30 วัตต์ เสาสูง 28 เมตร และมีรัศมีการกระจายเสียงไม่เกิน 5 กิโลเมตร ตั้งอยู่ที่ โรงน้ำดื่มของเครือข่ายชุมชนเมืองเชียงใหม่ ตำบลช้างคลาน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งดำเนินการจัดตั้งโดยเครือข่ายชุมชนเมืองเชียงใหม่ ในปี 2546

ต่อมา หลังปี 2546 จนถึงปัจจุบัน (ปี 2548) พบว่ามีองค์กรภาคประชาชนที่ได้รับการเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชนจากเครือข่ายองค์กรวิทยุชุมชนเชียงใหม่ได้ไปทดลองจัดตั้ง และมีส่วนร่วมในการดำเนินการวิทยุชุมชนในชุมชนกันมากขึ้น ได้แก่

1. จุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชนดอยหลังถ้ำ คลื่นความถี่เอฟเอ็ม 100.25 MHz มีกำลังส่งต่ำ 30 วัตต์ เสาสูง 30 เมตร และมีรัศมีการกระจายเสียงไม่เกิน 15 กิโลเมตร ตั้งอยู่ที่สำนักสงฆ์ดอยหลังถ้ำ อำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน ซึ่งจัดตั้งและดำเนินการโดยกลุ่มปฏิรูปที่ดินเพื่อคนจน จังหวัดลำพูน ภายใต้สหพันธ์เกษตรกรภาคเหนือ เมื่อปี 2547
2. จุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชนบ้านโป่ง คลื่นความถี่เอฟเอ็ม 100.25 MHz มีกำลังส่งต่ำ 30 วัตต์ เสาสูง 30 เมตร และมีรัศมีการกระจายเสียงไม่เกิน 15 กิโลเมตร ตั้งอยู่ที่วัดบ้าน

โป่ง ตำบลแม่แฝก อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ จัดตั้งโดยกลุ่มปฏิรูปที่ดินเพื่อคนจนบ้านแม่แฝก อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ ภายใต้สหพันธ์เกษตรกรภาคเหนือ เมื่อปี 2547

3. จุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชนคนหางดง คลื่นความถี่ เอฟเอ็ม 90.5 MHz มีกำลังส่งต่ำ 30 วัตต์ เสาสูง 30 เมตร และมีรัศมีการกระจายเสียงไม่เกิน 15 กิโลเมตร ตั้งอยู่ที่วัดเขาค้างคาว หมู่ที่ 6 ตำบลหางดง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ จัดตั้งโดยกลุ่มผู้ใช้น้ำ สหพันธ์เกษตรกรภาคเหนือ เมื่อเดือนมกราคม 2548

4. จุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชนคนล้านนา คลื่นความถี่ เอฟเอ็ม 107.25 MHz มีกำลังส่งต่ำ 30 วัตต์ เสาสูง 30 เมตร และมีรัศมีการกระจายเสียงไม่เกิน 15 กิโลเมตร ตั้งอยู่ที่วิทยาลัยการจัดการทางสังคม (วจส.) ตำบลวัดเกต อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ร่วมจัดตั้ง และดำเนินการโดย สมาชิกของเครือข่ายองค์กรวิทยุชุมชนเชียงใหม่ ได้แก่ เครือข่ายผู้คิดเรื่องจังหวัดเชียงใหม่ เครือข่ายเด็กและเยาวชนภาคเหนือตอนบน เครือข่ายหมอพื้นบ้านล้านนา สหกรณ์การเกษตรอินทรีย์เชียงใหม่จำกัด โสภณสืบสานภูมิปัญญาล้านนา สำนักข่าวประชาธรรม สหพันธ์เกษตรกรภาคเหนือ ฯลฯ เมื่อเดือนมีนาคม 2548

5. จุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชนเกษตรกรรมยั่งยืน คลื่นความถี่ เอฟเอ็ม 105.50 MHz มีกำลังส่งต่ำ 30 วัตต์ เสาสูง 30 เมตร และมีรัศมีการกระจายเสียงไม่เกิน 15 กิโลเมตร ตั้งอยู่ที่สถาบันชุมชนเกษตรกรรมยั่งยืน ตำบลหนองจ่อม อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ จัดตั้งโดยเครือข่ายเกษตรกรรมยั่งยืนจังหวัดเชียงใหม่ เมื่อปี 2548

จากข้อมูลดังกล่าว จะเห็นว่าการเกิดวิทยุชุมชนของภาคประชาชนโดยส่วนใหญ่ ไม่ได้เกิดขึ้นโดยทันที ในปี 2543-2546 แต่ต้องอาศัยระยะเวลา ความพร้อมของชุมชนและปัจจัยหลายๆ อย่าง จึงจะจัดตั้งวิทยุชุมชนได้ และองค์กรที่ออกไปทดลองจัดตั้ง และดำเนินการวิทยุชุมชนโดยส่วนใหญ่จะเป็นองค์กรที่มีฐานชุมชน มีกลุ่มคนรองรับ และมีความต้องการช่องทางในการสื่อสารกับคนในชุมชน หรือสังคมอยู่แล้ว

สาเหตุของการทดลองจัดตั้งวิทยุชุมชน

จากการสอบถามข้อมูลเกี่ยวกับสาเหตุของการจัดตั้งวิทยุชุมชนของภาคประชาชน โดยส่วนใหญ่ มีความคิดเห็น ดังนี้

...ต้องการให้ชาวบ้านเท่าทันปัญหาเรื่องน้ำ มีส่วนร่วมในการจัดการแก้ไขปัญหาเรื่องน้ำร่วมกัน และสื่อวิทยุชุมชน เป็นสื่อที่ชาวบ้านสามารถสื่อสารได้อย่างรวดเร็ว ไม่ต้องมารอแจ้งข่าวอย่าง

น้อยเดือนละ 2 ครั้งเหมือนคลื่นวิทยุกระแสหลัก... (อินทอง ไชยลังกา, 2548)

...ประชาชนไม่มีช่องทางในการสื่อสาร ไม่สามารถฟังฟังสื่อกระแสหลักได้ สื่อกระแสหลักไม่เคยเห็นความสำคัญของชาวบ้าน ไม่เคยนำเสนอความเคลื่อนไหวของชาวบ้าน และชาวบ้านก็ต้องการช่องทางหรือพื้นที่ที่จะสื่อสารกันเองของชุมชนในเขตเมือง... (มนูญ ไทยนุรักษ์, 2548)

...เพื่อใช้สื่อกับสังคมให้เข้าใจว่า ทำไมชาวบ้านจึงต้องเข้าไปยึด เข้าไปใช้ประโยชน์ในที่ดินที่ว่างเปล่าให้เกิดประโยชน์ ประกอบกับกฎหมายได้เปิดโอกาสให้ภาคประชาชนใช้คลื่นความถี่อย่างน้อยร้อยละ 20 จึงอยากใช้สื่อเรื่องราวในชุมชน ใช้เผยแพร่รักษาภูมิปัญญาท้องถิ่น ถ้าหากเข้าไปใช้คลื่นของรัฐ จะไม่มีอิสระในการพูดได้อย่างเต็มที่ รู้สึกอึดอัด... (มนตรี บัวลอย, 2548)

จากผลการวิจัยดังกล่าว พบว่า องค์การภาคประชาชนที่ออกไปจัดตั้ง และดำเนินการวิทยุชุมชนในชุมชนโดยส่วนใหญ่ มีสาเหตุ ดังนี้

1. ไม่มีช่องทางในการสื่อสาร จึงต้องใช้วิทยุชุมชนมาเป็นเครื่องมือในการสื่อสารแทน เพื่อสร้างความเข้าใจกับคนในชุมชน และคนนอกชุมชน
2. สื่อกระแสหลัก หรือสื่อวิทยุของภาครัฐ ทำให้ประชาชนไม่สามารถสื่อสารหรือพูดได้อย่างอิสระ เต็มที่
3. วิทยุชุมชนเป็นสื่อที่ชาวบ้านสามารถเข้าถึงได้ง่าย สื่อสารได้อย่างรวดเร็ว
4. ชาวบ้านต้องการได้รับข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ มีสาระ และตอบสนองชุมชน
5. ใช้วิทยุชุมชนในการเผยแพร่ และสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น วัฒนธรรมท้องถิ่น

ทั้งนี้ หากนำทฤษฎีวิพากษ์สื่อ (อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์, 2544: 17) มาวิเคราะห์สาเหตุที่องค์การภาคประชาชนต้องออกไปทดลองจัดตั้งและดำเนินการวิทยุชุมชนกันมากขึ้น จะพบว่าที่

ผ่านมาสิทธิและเสรีภาพในการสื่อสารในสังคมไทยมีความไม่เท่าเทียมกัน ประชาชนไม่เคยมีสิทธิและเสรีภาพในการสื่อสาร รัฐผูกขาดความเป็นเจ้าของทรัพยากรคลื่นความถี่มาโดยตลอด และใช้สื่อไปเพื่อตอบสนองความต้องการของรัฐ โดยที่ประชาชนซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของสังคมไม่มีโอกาสได้เข้าถึงทรัพยากรคลื่นความถี่และใช้ประโยชน์จากคลื่นความถี่ เพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชน ดังนั้น เมื่อกฎหมายรัฐธรรมนูญมาตรา 40 ประจำปีพุทธศักราช 2540 ได้ประกาศให้คลื่นความถี่เป็นทรัพยากรของชาติ ไม่ใช่ของรัฐแต่เพียงผู้เดียว เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าถึงทรัพยากรคลื่นความถี่อย่างเท่าเทียมกันระหว่างรัฐ เอกชนและ ประชาชน และด้วยกฎหมายได้ให้สิทธิในการสื่อสารแก่ประชาชนอย่างเท่าเทียมกันนี้ องค์การภาคประชาชนจึงใช้สิทธิตามกฎหมาย จัดตั้งวิทยุชุมชนที่เป็นของภาคประชาชนขึ้นเอง เพื่อสื่อสารเรื่องราวของท้องถิ่น และตอบสนองความต้องการของคนในชุมชน

กระบวนการจัดตั้ง และการดำเนินงานวิทยุชุมชนโดยชุมชน

จากการศึกษาวิจัยกระบวนการจัดตั้ง และดำเนินงานวิทยุชุมชนของภาคประชาชนจำนวน 4 สถานี ได้แก่ จุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชนคอยหลังถ้ำ จังหวัดลำพูน จุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชนเมืองเชียงใหม่ จุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชนคนหางดง และจุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชนบ้านโป่ง จังหวัดเชียงใหม่ มีกระบวนการจัดตั้ง และดำเนินงานวิทยุชุมชนดังนี้

1. ขยายความคิดเรื่องสิทธิในการจัดตั้ง และประโยชน์ของวิทยุชุมชนกับผู้นำชุมชน หรือแกนนำชาวบ้าน หลังจากผู้นำชุมชน หรือแกนนำขององค์กรได้ผ่านการเตรียมความพร้อมวิทยุ ชุมชนจากเครือข่ายองค์กรวิทยุชุมชนเชียงใหม่แล้ว ได้ไปขยายแนวความคิดเกี่ยวกับเรื่องสิทธิในการจัดตั้งวิทยุชุมชนให้แก่ผู้นำคนอื่น ๆ ในชุมชนต่อ ได้แก่ พ่อหลวง พระสงฆ์ ครู อสม. อบต. ฯลฯ ด้วยการพาผู้นำของชุมชน หรือเพื่อนคนอื่น ๆ เหล่านี้ ไปศึกษาดูงานวิทยุชุมชนในที่ต่าง ๆ ที่ดำเนิน การโดยชาวบ้านทั้งหมด ชักชวนให้เข้าร่วมฝึกอบรมวิทยุชุมชน เชิญผู้รู้ไปให้ข้อมูลเกี่ยวกับความเป็นไปได้ในการจัดตั้งวิทยุชุมชนในพื้นที่ จนกระทั่งกลุ่มผู้นำชุมชน หรือแกนนำชาวบ้านโดยส่วนใหญ่เห็น ห้องต้องกันที่ชุมชนของเราน่าจะมีวิทยุชุมชนเกิดขึ้น

2. ดำรวจความต้องการของชุมชน จากนั้น เมื่อผู้นำชุมชนโดยส่วนใหญ่เห็นด้วยที่น่าจะจัดตั้งวิทยุชุมชน จึงได้ทำการสำรวจความต้องการของคนในชุมชนต่อ เกี่ยวกับการจัดตั้งวิทยุชุมชนในหมู่บ้าน ซึ่งขั้นตอนนี้มีจุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชนคอยหลังถ้ำทำนันทน์ที่ดำเนินการมด่สวณวิทยุชุมชนที่อื่นไม่ได้ดำเนินการ แก่กลุ่มผู้นำชุมชนโดยส่วนใหญ่เห็นด้วย ก็ดำเนินการจัดตั้งวิทยุชุมชนได้เลย แล้วค่อยขยายการมีส่วนร่วมไปสู่คนอื่น ๆ ในชุมชนเพิ่มขึ้น

...ก่อนจัดตั้งวิถุชุมชน ได้สอบถามความต้องการของสมาชิกในกลุ่มทุกครัวเรือน ประมาณสามพันกว่าครอบครัวว่าจะเอาใหม่ ถ้าเอา ต้องช่วยกันทำ เป็นของทุกคน จากนั้นได้ร่วมกันหารูปแบบผังรายการวิถุชุมชน ว่ามีเนื้อหาอะไรบ้าง... (อนุชา คิดหา, 2548)

ในขั้นตอนนี้มีความสอดคล้องกับจุมพล รอดคำดี (2542:23) ที่กล่าวถึงวิถุชุมชนว่า ต้องเกิดขึ้นจากความต้องการของชุมชน และได้รับการยอมรับจากทุกกลุ่มในชุมชน

3. วางแผนการจัดตั้งวิถุชุมชน

3.1 เลือกสถานที่ตั้งวิถุชุมชน วิถุชุมชนของชาวบ้านโดยส่วนใหญ่จะเลือกสถานที่ที่เป็นศูนย์กลางของชุมชน ที่คนในชุมชนเข้าออกได้สะดวก และมีคนคอยเปิดปิดสถานที่ให้ตลอดเวลา

...เดิมในช่วงแรกจะจัดตั้งวิถุชุมชนที่โรงเรียนต้นแก้ว แต่กลัวว่าจะเข้าออกลำบาก ไม่สะดวก เนื่องจากเป็นสถานที่ราชการ และประกอบกับเจ้าอาวาสวัดบ้านลาด พร้อมทั้งจะให้การสนับสนุนมาตั้งที่วัด แต่ก็กลัวว่าโยมผู้หนึ่งจะเข้าออกลำบากอีก จึงได้ตัดสินใจมาตั้งที่ทำการสาธารณสุขของหมู่ 6 ซึ่งไม่ได้ใช้แล้ว และอยู่หน้าวัดด้วย... (อินทอง ไชยลังกา, 2548)

...ต้นเดือนกรกฎาคม 2547 ได้ขอยืมเครื่องส่งจากวิถุชุมชนที่กาญจนบุรีมาตั้งที่สำนักสงฆ์คอยหลังถ้า เพราะเป็นจุดศูนย์กลางของกลุ่มที่ดิน ไร่กุฎี ศาลาหลังเล็กของวัดประมาณ 2x3 เมตร เป็นห้องส่งค่าม่านค่าไฟทางวัดออกให้ และทางวัดคอยดูแลให้ด้วย... (อนุชา คิดหา, 2548)

การเลือกสถานที่ตั้งวิถุชุมชนของชาวบ้านนี้ มีความสอดคล้องกับองค์การยูเนสโก (คอสติน แฟรเซอร์ และโซเฟีย เรสเตรโพอีสตราตา, 2544: 83) ที่กล่าวถึงทำเลที่ตั้งของวิถุชุมชนว่า โดยส่วนใหญ่การเลือกทำเลที่ตั้งของวิถุชุมชนจะใช้เกณฑ์ทางเทคนิคและเกณฑ์ทางสังคมเป็นตัวกำหนด เช่น เกณฑ์ทางเทคนิค ได้แก่ ควรอยู่ในที่สูง หรืออยู่บนเสาที่สูงไม่ต่ำกว่า 30

เมตร และไม่มีตึกใหญ่มาบัง ควรมีแหล่งพลังงานไฟฟ้า ฯลฯ และเกณฑ์ทางสังคม ได้แก่ อยู่ใกล้ศูนย์กลางของชุมชน ไปมาได้สะดวก ไม่เสียค่าเช่าสถานที่

3.2 กำหนดชื่อสถานี่ การกำหนดชื่อของสถานี่โดยส่วนใหญ่จะกำหนดชื่อให้สอดคล้องกับสถานที่ตั้งวิทยุชุมชน เช่น ตั้งอยู่ที่สำนักสงฆ์วัดคอยหลังถ้ำ จังหวัดลำพูน ก็ตั้งชื่อจุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชนคอยหลังถ้ำ ตั้งอยู่ที่วัดบ้านโป่ง ก็ตั้งชื่อจุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชนบ้านโป่ง เป็นต้น

3.3 กำหนดคลื่นความถี่ และซื้อเครื่องส่ง อุปกรณ์ในห้องออกอากาศ กลุ่มผู้นำชุมชน หรือคณะผู้ก่อตั้งจะติดต่อขอความช่วยเหลือไปยังองค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำงานด้านสื่อภาคประชาชน เช่น มูลนิธิอาสาสมัครเพื่อสังคม (มอส.) หรือวิทยุชุมชนที่อยู่ในเครือข่ายเดียวกัน ในการขอยืมเครื่องส่ง และอุปกรณ์บางอย่างมาออกอากาศที่ชุมชนของตน ซึ่งการขอยืมเครื่องส่งนี้ จะมีเงื่อนไขให้ยืมได้แค่ 3 เดือนเท่านั้น แล้วต้องส่งคืนเครื่อง หรือนำเครื่องส่งไปให้ชุมชนอื่นที่ต้องการจัดตั้งวิทยุชุมชนต่อไป

....ในเดือนพฤศจิกายน 2547 กลุ่มปฏิรูปที่ดินแม่แฝก จำนวน 79 ราย ได้ร่วมกันจัดตั้งวิทยุชุมชนขึ้น ที่วัดบ้านโป่ง ตำบลแม่แฝก อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ เนื่องจากเป็นสถานที่สะดวก ค่าน้ำค่าไฟทางวัดช่วยออกให้ โดยวิทยุชุมชนคอยหลังถ้ำ จังหวัดลำพูน ซึ่งเป็นเครือข่ายกลุ่มปฏิรูปที่ดินเดียวกัน ให้ยืมเครื่องส่งมาออกอากาศก่อน... (มนตรี บัวลอย, 2548)

แต่สำหรับกรณีของจุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชนคนหางดงนี้ ไม่สามารถหาซื้อเครื่องส่งได้ จึงได้ขอยืมเงินจากเครือข่ายสื่อภาคประชาชนภาคเหนือมาซื้อเครื่องก่อน แล้วค่อยใช้คืนเมื่อทอดผ้าป่าได้ในภายหลัง

...ในช่วงแรกของการก่อตั้ง ได้ซื้อเครื่องส่งราคา 34,000 บาท ซึ่งได้ขอยืมเงินจากเครือข่ายสื่อฯ 20,000 บาทมาซื้อเครื่อง และค้างชำระไว้กับผู้ขายเครื่องอีก 14,000 บาท ส่วนอุปกรณ์ต่าง ๆ ภายในห้องส่ง ได้แก่ คอมพิวเตอร์ยืมมาจากพระนพ มิกเซอร์ได้มาจาก คณ. เครื่องเล่นวีซีดี โทรศัพท์ได้มาจากวัด ไมค์โครโฟน หูฟัง ได้มาจากการบริจาค... (อินทอง ไชยลังกา, 2548)

ส่วนการเลือกถิ่นความถื่น ชาวบ้านไม่สามารถเลือกหรือกำหนดถิ่นความถื่นได้เอง ต้องขึ้นอยู่กับว่าในชุมชนแถบนั้น มีถิ่นความถื่นไหนที่ยังไม่มีการใช้ หรือว่างอยู่ ซึ่งกำลังส่งโดยส่วนใหญ่จะอยู่ที่ 30 วัตต์ เสาสูงไม่เกิน 30 เมตร และรัศมีการกระจายเสียงไม่เกิน 15 กิโลเมตร ซึ่งก็สอดคล้องกับแนวคิดของ สุทธิชัย บุญนาค (2543: 49) ที่กล่าวว่า วิทยุชุมชนเป็นการให้บริการเฉพาะเจาะจงในพื้นที่ หรือเขตบริการส่งกระจายเสียงเป็นลักษณะแนวแถบ ไม่ใช่แพร่กระจายไปสู่สาธารณชน โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะจัดระบบเนื้อหารายการให้สอดคล้องกับปัญหาและความต้องการที่แท้จริง หรือรสนิยมเฉพาะกลุ่มเป้าหมายในลักษณะชุมชน หรือกลุ่มที่มีรสนิยมเดียวกัน

3.4 กำหนดโครงสร้าง และการบริหารจัดการวิทยุชุมชน จากการศึกษาวิจัยการดำเนินงานของจุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชนของภาคประชาชนจำนวน 4 สถานี พบว่าโครงสร้างการบริหารจัดการสถานีวิทยุชุมชนของภาคประชาชน โดยส่วนใหญ่ประกอบด้วย (ตัวอย่างผังโครงสร้างของสถานีวิทยุชุมชนอยู่ในภาคผนวก ข)

คณะกรรมการบริหาร ซึ่งมาจากการคัดเลือกตัวแทนของกลุ่ม หรือองค์กรในชุมชนที่หลากหลาย ซึ่งแต่ละสถานีจะมีจำนวนไม่เท่ากัน ขึ้นอยู่กับจำนวนของกลุ่มหรือองค์กรที่เข้ามามีส่วนร่วมในการก่อตั้งวิทยุชุมชนด้วย โดยคณะกรรมการจะทำหน้าที่กำหนดนโยบาย และภูมิทิศทางการทำงานของสถานี

หัวหน้าสถานี มาจากการเลือกตั้ง ซึ่งต้องเป็นคนในชุมชนที่ไม่มีผลประโยชน์ใด ๆ เข้ามาเกี่ยวข้องกับวิทยุชุมชน และเป็นที่ยอมรับของคนในชุมชน โดยทำหน้าที่ควบคุมดูแลการทำงานของสถานีให้เป็นไปตามนโยบายของคณะกรรมการบริหาร

คณะทำงานฝ่ายต่าง ๆ จากการศึกษาวิจัยพบว่า วิทยุชุมชนโดยส่วนใหญ่จะประกอบไปด้วยฝ่ายผลิตรายการ ฝ่ายระดมทุน ฝ่ายเทคนิค และฝ่ายสำนักงาน ซึ่งแต่ละสถานีจะมีจำนวนฝ่ายงานไม่เท่ากัน ขึ้นอยู่กับจำนวนอาสาสมัครที่มาช่วยงานวิทยุชุมชน และเพื่อให้เกิดการทำงานที่มีประสิทธิภาพทั้งการบริหารจัดการ และการผลิตรายการวิทยุชุมชน บางสถานีจะมีฝ่ายติดตามประเมินผลการทำงาน of สถานีเพิ่มเข้ามาด้วย

ส่วนหลักการบริหารจัดการวิทยุชุมชนของภาคประชาชนนั้น จะอิงหลักการตามปรัชญาของวิทยุชุมชน คือ ชุมชนร่วมเป็นเจ้าของ ดำเนินการโดยชุมชนทั้งหมด และต้องทำเพื่อผลประโยชน์ของชุมชนเป็นหลัก ไม่มีการโฆษณา ต้องเป็นอิสระจากทุกฝ่าย ดังกรณีของจุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชนคอยหลังถ้ำ จังหวัดลำพูน ที่คณะกรรมการบริหารได้ร่วมกันกำหนดกฎกติกาของสถานีไว้ ดังนี้ 1) เปิดโอกาสให้ประชาชนทุกกลุ่ม ทุกคน มีส่วนร่วมในการดำเนินการจุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชนอย่างเท่าเทียมกัน 2) ต้องดำเนินการโดยชุมชนอย่างอิสระ ไม่ขึ้นตรง

หรือถูกรอรับโดยเอกชน และภาครัฐ 3) ผู้เข้ามาบริหารจัดการเรียนรู้วิทยุชุมชนต้องเป็นคนในชุมชน ได้รับการยอมรับจากชุมชน และต้องบริหารจัดการที่โปร่งใส ตรวจสอบได้ 4) การดำเนินการใด ๆ ในจุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชนต้องได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการก่อน 5) ไม่มุ่งใช้วิทยุชุมชนเพื่อการค้า หรือโฆษณาสินค้า เพื่อแสวงหาผลกำไร 6) ผู้ดำเนินรายการวิทยุต้องผ่านการอบรมการจัดรายการวิทยุเบื้องต้นมาแล้ว 7) ผู้ดำเนินรายการต้องพูดจาสุภาพ ไม่พูดเท็จ ไม่พูดเสียดสี หมิ่นประมาทสถาบันศาสนา พระมหากษัตริย์ หรือพาดพิง ชวนเชื่อเกินความจริง ซึ่งอาจนำมาซึ่งความไม่เข้าใจ และต้องไม่มีเจตนา เพื่อกระทำการใด ๆ โดยมิชอบ 8) ต้องไม่เสกของมีมนเมา หรือสิ่งที่ทำให้ขาดสติ ก่อนและในขณะที่จัดรายการ 9) ต้องเคารพกฎกติกาที่มีไว้ต่อกันอย่างสม่ำเสมอ 10) ผู้รู้ และผู้มีประสบการณ์ต้องให้คำแนะนำ ชี้แนะ และถ่ายทอดต่อ ๆ กันไป

ทั้งนี้ หากนำแนวคิดวิทยุชุมชนของ กาญจนา แก้วเทพ (2546: 10 - 13) ที่ได้กล่าวถึงลักษณะสำคัญของโครงสร้างและการบริหารจัดการวิทยุชุมชน มาวิเคราะห์ผลการศึกษาวิทยุชุมชนของภาคประชาชนดังกล่าวข้างต้น จะพบว่าวิทยุชุมชนของภาคประชาชนมีลักษณะโครงสร้างและการบริหารจัดการที่เป็นประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม กล่าวคือ วิทยุชุมชนของภาคประชาชนมีการบริหารจัดการในรูปของคณะกรรมการที่เลือกตั้งมาจากตัวแทนของกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน มิใช่การแต่งตั้งแบบราชการ วิทยุชุมชนของภาคประชาชนเปิดโอกาสให้ประชาชนทุกกลุ่มทุกคนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานของวิทยุชุมชนอย่างเท่าเทียมกัน ด้วยการอาสาสมัครเข้ามาเป็นคณะกรรมการและคณะทำงานฝ่ายงานต่าง ๆ วิทยุชุมชนของภาคประชาชนมีการกำหนดกฎกติกาที่ชัดเจนในการทำงานร่วมกัน ซึ่งคณะกรรมการ ผู้จัดรายการทุกคนต้องให้ความเคารพกฎกติกา วิธีดำเนินงานของวิทยุชุมชนจะเน้นการประชุมปรึกษาหารือกันแทนการสั่งการ หากจะดำเนินการใด ๆ ในวิทยุชุมชนต้องได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการ ซึ่งเป็นตัวแทนของชุมชนก่อน การดำเนินงานวิทยุชุมชนของภาคประชาชน ไม่แสวงหาผลกำไรในทางธุรกิจ มีความเป็นอิสระ ปราศจากการแทรกแซงหรือครอบงำของรัฐ นักการเมืองท้องถิ่น กลุ่มธุรกิจ ฯลฯ ผู้เข้ามาบริหารจัดการวิทยุชุมชนต้องเป็นคนในชุมชน ได้รับการยอมรับจากชุมชน และต้องบริหารจัดการอย่างโปร่งใส สามารถตรวจสอบได้

นอกจากนี้ หากวิเคราะห์ระดับของการเป็นวิทยุชุมชนของภาคประชาชนตามแนวคิดของ จุมพล รอดคำดี (2542: 39 - 50) จะพบว่า วิทยุชุมชนของภาคประชาชนอยู่ในระดับที่ 6 ที่นอกจากชุมชนจะเป็นเจ้าของสถานีร่วมกันแล้ว ชุมชนยังเข้ามามีส่วนร่วม เป็นผู้ปฏิบัติการวิทยุชุมชนในทุกขั้นตอนด้วย อย่างไรก็ดี ณ ปัจจุบันนี้ วิทยุชุมชนของภาคประชาชนยังไม่ได้มีการ

รับรองให้ถูกต้องตามกฎหมาย เนื่องจาก กสช. ซึ่งเป็นองค์กรอิสระที่ทำหน้าที่จัดสรรคลื่นความถี่ให้แก่ประชาชน ตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญมาตรา 40 ยังไม่เกิดขึ้น

๕. จัดฝึกอบรมวิทยุชุมชนให้แก่คนในชุมชน จากนั้น คณะกรรมการของสถานีได้ขยายการมีส่วนร่วมไปสู่คนอื่น ๆ ในชุมชนเพิ่มขึ้น ด้วยการเปิดรับสมัครคนในชุมชนให้มาช่วยกันจัดรายการวิทยุ ซึ่งก่อนจะจัดรายการวิทยุชุมชน อาสาสมัครทุกคนต้องได้รับการฝึกอบรมวิทยุชุมชนก่อนทุกครั้ง เพื่อให้ทุกคนได้รู้ที่มาของการจัดตั้ง และทักษะในการจัดรายการวิทยุชุมชน

...อาสาสมัครเป็นคนในชุมชนทั้งหมด ประมาณ 30 กว่าคน มาด้วยการบอกต่อ ติดตามรับฟังรายการจากทางสถานี เมื่อรู้ก็สมัครเข้ามาช่วยงาน เป็นกรรมการบ้าง นักจัดรายการบ้าง ฝ่ายข้อมูล ละครมุนบ้าง ซึ่งอาสาสมัครที่จะมาจัดรายการต้องผ่านการฝึกอบรมก่อน ซึ่งได้ฝึกอบรมไปแล้ว จำนวน 40 คน... (อินทอง ไชยลังกา, 2548)

ทั้งนี้ หากวิเคราะห์เหตุผลที่วิทยุชุมชนต้องให้อาสาสมัครทุกคนผ่านการฝึกอบรมก่อนที่จะเข้ามาดำเนินงานในวิทยุชุมชน ตามแนวคิดของ กาญจนา แก้วเทพ (2546: 45 - 65) จะพบว่า การฝึกอบรมวิทยุชุมชน นอกจากจะช่วยสร้าง และขยายจำนวนอาสาสมัครให้แก่วิทยุชุมชนแล้ว ยังทำให้อาสาสมัครที่อาสาเข้ามาเป็นคณะทำงานในฝ่ายต่าง ๆ เกิดความเข้าใจในแนวคิดอุดมการณ์ของการทำวิทยุชุมชนที่ตรงกัน และมีทักษะในการจัดรายการวิทยุชุมชนที่มีประสิทธิภาพด้วย

การฝึกอบรมวิทยุชุมชนของภาคประชาชนโดยส่วนใหญ่จะจัดฝึกอบรมตั้งแต่ 1 ถึง 2 วัน ในชุมชน โดยเนื้อหาของการฝึกอบรมจะเน้นความรู้ และทักษะพื้นฐานในการจัดรายการวิทยุ แนวคิดวิทยุชุมชน และการบริหารจัดการสถานี ซึ่งคณะกรรมการวิทยุชุมชนจะติดต่อขอความร่วมมือไปยังองค์กรพัฒนาเอกชนที่ให้การสนับสนุนสื่อภาคประชาชน ได้แก่ มูลนิธิอาสาสมัครเพื่อสังคม เครือข่ายสื่อภาคประชาชนภาคเหนือ ฯลฯ มาจัดกระบวนการฝึกอบรมให้ ซึ่งการจัดฝึกอบรมนี้ ก็ตรงกับหลักการฝึกอบรมวิทยุชุมชนขององค์การยูเนสโก (คอลิน เฟรเซอร์ และโซเนีย เรสตรโฟเอสตราดา, 2544: 31 - 33) ที่ได้กล่าวถึงการฝึกอบรมวิทยุชุมชนของนานาประเทศว่า เนื้อหาในการฝึกอบรมโดยส่วนใหญ่จะประกอบไปด้วยแนวคิดวิทยุชุมชน การบริหารจัดการ และการผลิตรายการวิทยุชุมชนขั้นพื้นฐาน

6. การกำหนดผังรายการ และดำเนินการออกอากาศ หลังจากที้อาสาสมัครทุกคนได้ผ่านการฝึกอบรมแล้ว ก็จะร่วมกันวางแผนผังรายการของสถานีและมาจัดรายการวิทยุตามวันและเวลาที่รับผิดชอบ ซึ่งเนื้อหาของรายการโดยส่วนใหญ่ จะมีทั้งให้สาระ และความบันเทิง ดังนี้ (ตัวอย่างผังรายการวิทยุอยู่ในภาคผนวก ก)

5.1 ข่าวด่วนในชุมชน

5.2 ข่าวบริการในชุมชน ข่าวประชาสัมพันธ์ ได้แก่ ประกาศงานบุญ งานวัด งานศพ แจ้งของหาย คนหาย ข่าวบริการของหน่วยงานราชการต่าง ๆ เป็นต้น

5.3 ข่าวสถานการณ์บ้านเมือง

5.4 ปัญหาของชุมชน กับการแก้ไขปัญหาของหน่วยงานราชการ และประชาชน

5.5 สาระความรู้เกี่ยวกับสุขภาพ กฎหมาย การดูแลครอบครัว เทคโนโลยี

5.6 ภูมิปัญญาท้องถิ่น วัฒนธรรม วิถีชีวิตของชุมชน

5.7 ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติ

5.8 เพลงทุกรูปแบบ เช่น สตริง เพื่อชีวิต ลูกทุ่ง เพลงพื้นบ้าน ฯลฯ

ทั้งนี้ จะมีการปรับเปลี่ยนผังรายการวิทยุชุมชนโดยตลอด ซึ่งขึ้นอยู่กับความพร้อมของสถานีเป็นหลัก

...มีเปิดเพลงเพื่อชีวิตลูกทุ่ง สตริง พร้อมทั้งสอดแทรกสาระด้วยประชาสัมพันธ์งานในชุมชน ข่าวจากส่วนกลาง ข่าวในท้องถิ่น ปัญหาของชุมชนต่างๆ เช่น ปัญหาน้ำใช้ น้ำท่วม เกษตรเพื่อชุมชน กฎหมายชีวิต สาธารณสุข สุขภาพ เทศน์ ศาสนา ธรรมชาติทั้งนี้ เปิดสถานี เริ่มตั้งแต่เวลา 5.30 น. – 24.00 น. แต่เนื่องจากต้องการประหยัดค่าใช้จ่าย จึงลดเวลามาที่ 05.30 – 23.00 น. ซึ่งผังรายการทั้งหมด ขึ้นอยู่กับความพร้อมของชุมชนว่าจะมีอาสาสมัครเข้ามาจัดรายการในเรื่องอะไรได้บ้าง และเวลาไหนที่สะดวกมาจัดรายการ... (เอนทอง ไชยลังกา, 2548)

ก่อนที่จะเริ่มดำเนินการออกอากาศ นักจัดรายการทุกคนจะร่วมกันกำหนดกฎระเบียบ หรือข้อบังคับของนักจัดรายการวิทยุชุมชนไว้ด้วย และเวลาในการออกอากาศของสถานีวิทยุชุมชนแต่ละแห่งจะไม่เหมือนกันและไม่แน่นอน เช่น จุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชนคน

ทางคงเริ่มเปิดสถานี่ตั้งแต่เวลา 05.00 - 22.00 น. แต่จุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชนเมืองเชียงใหม่ เริ่มเปิดสถานี่ตั้งแต่เวลา 9.00 - 12.00 น. เป็นต้น

ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับความสะดวกของผู้ฟัง และผู้จัดรายการวิทยุเป็นหลัก เช่น ผู้ฟัง สะดวกฟังวิทยุชุมชนช่วงไหนมากที่สุด ผู้จัดรายการสามารถวางแผนมาจัดรายการวิทยุชุมชนได้ ช่วงเวลาไหน สถานี่นี้มีจำนวนผู้จัดรายการมากน้อยแค่ไหน เป็นต้น ซึ่งก็สอดคล้องกับ วิจัยนันดา จยวิระ ที่ปรึกษาด้านการสื่อสารของยูเนสโกประจำภูมิภาคเอเชีย และผู้สร้างสรรค์ (คอลิน เฟรเซอร์ และโซเฟีย เรสเตรโพอีสตราดา, 2544: 78 - 97) ได้กล่าวไว้ว่า การออกอากาศ ของวิทยุชุมชนจะทำเหมือนวิทยุกระจายเสียงทั่วไปไม่ได้ เพราะต้องดูที่บุคลากร และทรัพยากรที่ ออกอากาศ จึงควรเลือกออกอากาศบางเวลาเป็นประจำสม่ำเสมอ ซึ่งจะทำให้ผู้จัดรายการมีเวลาใน การวางแผน และผลิตรายการที่มีความหมายสำหรับชุมชนมากขึ้นด้วย

7. การระดมทุน และพัฒนาวิทยุชุมชนอย่างต่อเนื่อง หลังจากทีวิทยุชุมชน ดำเนินการออกอากาศได้ระยะเวลาหนึ่ง หรือคนในชุมชนเริ่มเห็นความสำคัญของวิทยุชุมชนว่าเอื้อ ประโยชน์แก่ชุมชนอย่างไร คณะกรรมการของสถานี่ และนักจัดรายการวิทยุชุมชนทุกคนจะ ร่วมกันจัดกิจกรรมระดมทุน ด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น จัดทำบุญทอดผ้าป่าสมทบกองทุนวิทยุชุมชน จัดงานมวยวัด ขอบริจาคเงินทำบุญจากงานศพในหมู่บ้าน จัดแข่งบั้งไฟลูกหนู ซึ่งเป็นการละเล่น พื้นบ้าน เป็นต้น ซึ่งเงินที่ได้จากการระดมทุนเหล่านี้ จะนำมาใช้จ่ายเป็นค่าน้ำ ค่าไฟให้แก่วัด ใช้ ช่อมแซมอุปกรณ์ในการออกอากาศ และจัดฝึกอบรมวิทยุชุมชนให้แก่ักจัดรายการวิทยุชุมชน ต่อไป

...หลังจากออกอากาศได้ 3 เดือน ก็ได้ระดมทุนด้วยการ ทอดผ้าป่าสถานี่ ได้เงินมา 120,000 กว่าบาท จึงได้นำเงินมาใช้จ่าย ปรุ้งห้องส่ง ซื้อเครื่องส่ง อุปกรณ์ต่าง ๆ จนหมด และคิดลบ ประมาณ 40,000 - 50,000 บาท ต่อมาระดมทุนด้วยการจัดมวยวัด และทำบุญทอดผ้าป่าอีกครั้ง เนื่องในวาระครบรอบ 1 ปี ส่วนสถานี่ที่ ทางวัดช่วยสนับสนุนให้ และค่าน้ำค่าไฟ ประมาณเดือนละพันกว่า บาท ได้ตั้งตู้ขอรับบริจาค 1 ตู้ไว้ที่สถานี่แล้ว...(อนุชา ทิดหา, 2548)

...นอกจากการหาทุนด้วยการทอดผ้าป่าแล้ว ยังขอรับการ บริจาคไม่ว่าจะเป็นเงิน วัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่จำเป็นจากคนในชุมชน จากงานศพ งานแข่งบั้งไฟลูกหนู งานเทศกาลต่าง ๆ เป็นต้น ทั้งนี้

เพื่อป้องกันการถูกรวบงำจากนักการเมือง และนายทุนท้องถิ่น
ทางสถานีจึงไม่มีการโฆษณา และไม่รับเงินจากกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง...
(อินทอง ไชยลังกา, 2548)

จะเห็นว่า การระดมทุนของวิทยุชุมชนด้วยวิธีการต่าง ๆ เหล่านี้ มีความสอดคล้อง
กับความเป็นท้องถิ่น สามารถสะท้อนได้ถึงเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมชุมชนนั้น ๆ ได้เป็นอย่างดี
ซึ่งการระดมทุนของวิทยุชุมชนนี้ก็ไม่ได้เฉพาะเงินบริจาคกลับมาเท่านั้น แต่ได้ความคิด จิตใจของ
คนในชุมชนที่เห็นคุณค่าของวิทยุชุมชนกลับมาด้วย

นอกจากนี้ ผลการวิจัยในขั้นตอนนี้ ยังมีความสอดคล้องกับ อูบลรัตน์ สิริวิสุทธิ
(2547: 2) ที่กล่าวถึงวิทยุชุมชนว่าการดำรงอยู่ของสถานีวิทยุชุมชนจำเป็นต้องได้รับการโอบอุ้มจาก
ชุมชนที่แวดล้อม และก่อเกิดวิทยุชุมชนนั้น ๆ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการผลิตรายการ ก็จะมี
อาสาสมัครเข้ามาช่วยในการผลิตรายการโดยไม่มีค่าตอบแทน หรือจะเป็นการบริหารสถานีก็
เช่นกัน การลงทุนในห้องส่ง และวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ก็เกิดจากทุนของชุมชน และเงินบริจาคของ
ชุมชน ไปจนถึงงบประมาณรายจ่ายในการดำเนินการก็มาจากชุมชนเช่นเดียวกัน

วิทยุชุมชนกับผลกระทบที่เกิดขึ้นในชุมชน

จากการสัมภาษณ์องค์กรสมาชิกของเครือข่ายฯ จำนวน 4 องค์กร ที่ได้ทดลอง
จัดตั้งและดำเนินงานวิทยุชุมชน โดยชุมชน เพื่อประโยชน์ของชุมชน มาเป็นระยะเวลา 1-2 ปี
แล้ว เกี่ยวกับผลกระทบของวิทยุชุมชนต่อชุมชน พอสรุปได้ดังนี้

1. วิทยุชุมชนทำให้ชาวบ้านเข้าใจวิทยุชุมชนมากขึ้น และเกิดการยอมรับใน
ชุมชน ดังทำให้สัมภาษณ์ของนายอินทอง ไชยลังกา หัวหน้าจุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชนคนหาง
ดง ดังนี้

...เดิม คนในชุมชนมองว่าวิทยุชุมชนเป็นวิทยุเถื่อน ไม่เข้าใจ
วิทยุชุมชน ต่อมาเมื่อจัดตั้งวิทยุชุมชนแล้ว ปรากฏว่าชาวบ้านเริ่ม
เข้าใจว่าวิทยุชุมชนมีประโยชน์ต่อชุมชนอย่างไร... (อินทอง
ไชยลังกา, 2548)

2. วิทยุชุมชนเป็นสื่อทางเลือกให้แก่ชุมชน ด้วยการนำเสนอข่าวสารของท้องถิ่น
ที่เป็นประโยชน์ และประเด็นปัญหาของสังคม ซึ่งในสื่อกระแสหลักไม่มี

...นอกจากวิทยุชุมชนจะเป็นเครื่องมือการสื่อสารภายใน
กลุ่มปฏิรูปที่ดินได้ดีแล้ว เช่น การประกาศให้เอาเงินไปชำระหนี้
เกษตรกรที่กองทุนหมู่บ้าน การประชาสัมพันธ์ขายสินค้าของกลุ่ม
เกษตรกร เหมือนเป็นตลาดขายสินค้าให้ ยังทำให้คนนอกกลุ่มรู้จัก
และเข้าใจสหพันธ์เกษตรกรภาคเหนือมากขึ้นด้วย...(อนุชา คิดหา,
2548)

3. วิทยุชุมชนเป็นสื่อที่ชาวบ้านเข้าถึงง่าย และเป็นที่พึ่งให้แก่คนในชุมชน
สามารถตอบสนองความต้องการของคนในชุมชนได้เป็นอย่างดี เช่น ช่วยตามหาของหาย คนหาย
ประกาศงานบุญ งานวัด ประชาสัมพันธ์สินค้าของชุมชน

...วิทยุชุมชนช่วยตามหาคนหายในชุมชนได้ โดยชาวบ้าน
"ได้โทรศัพท์เข้ามาแจ้งขอความช่วยเหลือจากสถานี ให้ประกาศตาม
หาคนหายในทางดง และเป็นที่พึ่งของชุมชน เมื่อมีงานบุญ งานวัด
เทศกาลต่าง ๆ ก็แจ้งมาที่วิทยุชุมชน... (อินทอง ไชยลังกา, 2548)

4. วิทยุชุมชนทำให้คนในชุมชนเกิดความสามัคคีกันมากขึ้น ช่วยเหลือกัน ช่วย
ระงับข้อพิพาท ความขัดแย้งระหว่างคนในชุมชน ดังกรณีของจุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชนคอย
หลังถ้ำ จังหวัดลำพูน ดังนี้

...วิทยุชุมชนสามารถช่วยระงับข้อพิพาทที่เกิดขึ้นภายใน
ชุมชนได้ เช่น มีชาวบ้านคนหนึ่งโทรศัพท์เข้ามาที่รายการวิทยุ
ร้องเรียนว่าเหม็นกลิ่นคาวของบ้านนี้ ขอให้เจ้าของบ้านหลังนี้ช่วย
รีบแก้ไขโดยด่วน ทั้ง ๆ ที่อยู่บ้านติดกัน แต่ไม่กล้าบอกกันตรง ๆ
กลัวว่าเดี๋ยวจะทะเลาะกัน ก็เลยบอกผ่านรายการวิทยุชุมชน
ขอให้วิทยุชุมชนช่วยจัดการแจ้งให้หน่อย... (อนุชา คิดหา, 2548)

5. วิทยุชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้ของคนในชุมชน ทำให้คนในชุมชน ซึ่งไม่มี
โอกาสได้ศึกษาวิชาด้านการสื่อสารมวลชนในสถาบันอุดมศึกษา ได้เรียนรู้ทั้งทางด้านการบริหาร
จัดการวิทยุชุมชนและทักษะการจัดรายการวิทยุ

ปัจจัยสนับสนุนและปัญหาอุปสรรค ในการเตรียมความพร้อมวิद्यุชุมชนของภาคประชาชน

ปัจจัยสนับสนุน

ผลจากการศึกษาเอกสารของเครือข่ายองค์กรวิद्यุชุมชนเชียงใหม่ จากการสัมภาษณ์บุคคลเกี่ยวข้อง และจากเวทีสรุปบทเรียนการทำงาน 3 ปี ของเครือข่ายองค์กรวิद्यุชุมชนเชียงใหม่ พบว่าปัจจัยสำคัญที่สนับสนุนให้ภาคประชาชนสามารถดำเนินการเตรียมความพร้อมวิद्यุชุมชนมาได้ตลอดระยะเวลา 3 ปีที่ผ่านมา มีดังนี้

ปัจจัยสนับสนุนทางด้านการเมือง

ปัจจัยสนับสนุนทางด้านการเมืองที่สำคัญ คือ กฎหมายรัฐธรรมนูญมาตรา 40 ได้ให้สิทธิคุ้มครองแก่ประชาชนในการเตรียมความพร้อมวิद्यุชุมชน โดยกฎหมายได้ระบุให้คลื่นความถี่เป็นทรัพยากรของชาติ ซึ่งประชาชนทุกคนมีสิทธิเข้าถึง และสามารถใช้อคลื่นความถี่เพื่อประโยชน์สูงสุดของประชาชนทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่นได้

นอกจากนี้ มาตรา 26 ของพระราชบัญญัติองค์การจัดสรรคลื่นความถี่และกำกับการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ ประจำปีพุทธศักราช 2543 ยังได้ระบุให้ประชาชนมีสิทธิได้ใช้อคลื่นความถี่ไม่น้อยกว่าร้อยละ 20 ของสัดส่วนคลื่นความถี่ทั้งหมด และในกรณีที่ภาคประชาชนยังไม่มีความพร้อม ให้ กสช. ให้การสนับสนุน เพื่อให้ภาคประชาชนมีโอกาสใช้อคลื่นความถี่ในสัดส่วนตามที่กำหนด ซึ่งหากกระบวนการสรรหาและคัดเลือก กสช. ยังไม่แล้วเสร็จ ให้หน่วยงานภาครัฐที่กำกับดูแลกิจการวิทยุกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์ ต้องเตรียมความพร้อมวิद्यุชุมชนให้แก่ประชาชนไปก่อนจนกว่าจะมี กสช.

ปัจจัยสนับสนุนทางด้านเศรษฐกิจ

ปัจจัยสนับสนุนทางด้านเศรษฐกิจในการเตรียมความพร้อมวิद्यุชุมชนของภาคประชาชนที่สำคัญ ได้แก่ เครื่องส่งมีราคาถูก และมีแหล่งทุนให้การสนับสนุน ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. เครื่องส่ง และอุปกรณ์ในการออกอากาศของวิद्यุชุมชนมีราคาถูก ทำให้ชาวบ้านที่สนใจอยากจัดตั้งวิद्यุชุมชนสามารถหาซื้อเครื่องส่งได้ง่าย และราคาย่อมเยา
2. ยังมีแหล่งทุนที่ให้การสนับสนุนการเตรียมความพร้อมวิद्यุชุมชนของภาคประชาชน ได้แก่ สถานทูตสหรัฐอเมริกาประจำประเทศไทย สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) คณะกรรมการรณรงค์เพื่อการปฏิรูปสื่อ (คปส.) มูลนิธิอาสาสมัครเพื่อสังคม (มอส.) ฯลฯ ซึ่งเป็นแหล่งทุนที่โปร่งใส สามารถตรวจสอบได้

ปัจจัยสนับสนุนทางด้านสังคม

ส่วนปัจจัยสนับสนุนทางด้านสังคมในการเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชนของภาคประชาชนที่สำคัญ ได้แก่ คนในสังคม อุดมการณ์ และองค์ความรู้ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. มีคณะทำงานติดตามมาตรา 40 ซึ่งภายหลังเปลี่ยนชื่อเป็น คณะกรรมการรณรงค์เพื่อการปฏิรูปสื่อ (คปส.) ที่เกิดจากการรวมตัวกันของนักวิชาการ นักวิชาชีพ และองค์กรพัฒนาเอกชนที่คอยทำหน้าที่ติดตาม ผลักดันการปฏิรูปสื่อให้เป็นจริงอย่างต่อเนื่อง เช่น การฟ้องร้องต่อศาลปกครองสูงสุด กรณีที่มีกระบวนการสรรหา กสช. ครั้งที่ 1 ไม่โปร่งใส และไม่เป็นธรรม จนศาลปกครองมีคำพิพากษาคัดค้านว่าเป็นความจริง และให้มีการเริ่มกระบวนการสรรหา กสช. ใหม่ครั้งที่ 2 เป็นต้น
2. มีแกนนำที่นอกจากจะมีความรู้ ความสามารถ มีประสบการณ์ เป็นทั้งนักวิชาการ นักปราชญ์ท้องถิ่นแล้ว ยังมีใจรัก มีอุดมการณ์ ต้องการเห็นสิทธิเสรีภาพในการสื่อสารของประชาชน
3. เกิดเครือข่ายความร่วมมือระหว่างกลุ่มนักวิชาการ และกลุ่มองค์กรภาคประชาชนในการเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชนให้แก่ภาคประชาชนอย่างต่อเนื่อง
4. ประชาชนเริ่มต้นตัวในสิทธิการสื่อสารของประชาชนมากขึ้น เริ่มมีการจัดตั้งวิทยุชุมชนโดยชุมชนกันมากขึ้น โดยเฉพาะภาคเหนือตอนบนมีประมาณ 30 สถานีที่จัดตั้งโดยชุมชน เพื่อประโยชน์ของชุมชน (เครือข่ายสื่อภาคประชาชนภาคเหนือ, 2548: 2 - 3)
5. คนในชุมชนเริ่มยอมรับความสำคัญ และความจำเป็นของการมีวิทยุชุมชนมากขึ้น (เฉพาะคนที่อยู่ในพื้นที่ที่มีวิทยุชุมชนของชาวบ้านดำเนินการอยู่)
6. เกิดองค์ความรู้เกี่ยวกับวิทยุชุมชนมากขึ้น ได้แก่ งานวิจัยต่าง ๆ คู่มือวิทยุชุมชน ยุทธปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชนที่พอจะเป็นต้นแบบในการศึกษาดูงานได้ ฯลฯ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชนของภาคประชาชนต่อไป

ปัญหาอุปสรรค

แม้ว่าเครือข่ายองค์กรวิทยุชุมชนเชียงใหม่จะมีปัจจัยสนับสนุนหลายด้านที่เอื้อให้สามารถดำเนินการเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชนให้แก่ภาคประชาชน มาได้ตลอดระยะเวลา 3 ปีก็ตาม แต่ผลจากการศึกษาวิจัยเอกสารการสรุปบทเรียนการทำงาน 3 ปีของเครือข่ายองค์กรวิทยุชุมชนเชียงใหม่ และจากการสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้อง ทำให้พบว่า การเตรียมความพร้อมวิทยุ

ชุมชนของภาคประชาชนตลอดระยะเวลา 3 ปีที่ผ่านมา ได้ประสบปัญหาอุปสรรคหลายด้านที่สำคัญเช่นกัน ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

ปัญหาอุปสรรคทางการเมือง

1. กลุ่มทุน สื่อสาร หรือกลุ่มผลประโยชน์ทางการเมืองเข้าแทรกแซงกระบวนการสรรหา กสช. หรือคณะกรรมการกิจการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์แห่งชาติ ทำให้เกิดความล่าช้า ต้องสรรหาใหม่ถึง 2 ครั้ง

2. เมื่อกระบวนการสรรหา กสช. มีความล่าช้า ทำให้วิทยุชุมชนที่จัดตั้ง และดำเนินการโดยชุมชนอย่างแท้จริงระหว่างที่รอ กสช. นี้ ยังไม่ได้รับการจัดสรรคลื่นความถี่อย่างถูกต้องตามกฎหมาย ภาครัฐกล่าวหาว่าเป็นวิทยุชุมชนเถื่อน และการกำหนดคุณสมบัติ กฎกติกาต่างๆของวิทยุชุมชน ก็ยังไม่มีกำหนดกฎเกณฑ์ที่แน่นอน ทำให้ชาวบ้านที่จัดตั้งวิทยุชุมชนแล้วเกิดความกลัว ความไม่แน่นอนที่จะได้ใช้คลื่นความถี่ตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญมาตรา 40 อย่างแท้จริง

ทั้งนี้ มีความสอดคล้องตรงกับผลการศึกษาของเครือข่ายสื่อภาคประชาชนภาคเหนือ (เครือข่ายสื่อภาคประชาชนภาคเหนือ, 2548: 1 - 14) ที่ได้ทำการสำรวจวิทยุชุมชนที่เป็นของชุมชน ดำเนินการโดยชุมชน และเพื่อผลประโยชน์ของชุมชน ในเขตพื้นที่ 8 จังหวัดภาคเหนือตอนบน จำนวน 26 สถานี ระหว่างเดือนกุมภาพันธ์-ตุลาคม 2548 พบว่า ในเขตภาคเหนือมีการจัดตั้งวิทยุชุมชนที่เป็นของชุมชน ดำเนินการโดยชุมชน และเพื่อประโยชน์ของชุมชน มาตั้งแต่ปี 2546 แล้ว แต่ ณ ปัจจุบันนี้ (ปี 2549) วิทยุชุมชนของภาคประชาชนก็ยังไม่ได้รับการยอมรับให้ถูกต้องตามกฎหมาย ยังถูกรัฐกล่าวหาว่าเป็นวิทยุเถื่อนมาโดยตลอด ทำให้ชาวบ้านที่กำลังจะจัดตั้งวิทยุชุมชน และได้ดำเนินการจัดตั้งวิทยุชุมชนแล้ว เกิดความกลัว ความไม่แน่นอนว่าจะถูกจับกุมหรือถูกปิดสถานีหรือไม่ และจะได้ใช้คลื่นความถี่ตามที่กฎหมายบัญญัติไว้หรือไม่ ดังนั้นการที่ไม่มีองค์กรอิสระหรือ กสช. มาดูแลจัดสรรคลื่นความถี่ให้แก่ประชาชน เพื่อให้ถูกต้องตามกฎหมาย และการไม่มีกฏกติกาของวิทยุชุมชนที่ชัดเจนจึงเป็นปัญหาสำคัญที่ทำให้ชาวบ้านไม่กล้าใช้สิทธิตามรัฐธรรมนูญมาตรา 40 ทดลองจัดตั้งวิทยุชุมชน เพื่อประโยชน์ของชุมชนอย่างแท้จริง

3. ในระหว่างที่ยังไม่มี กสช. หรือองค์กรอิสระขึ้นมาดูแลจัดสรรคลื่นความถี่ให้แก่ประชาชน แทนที่รัฐจะทำหน้าที่ในการเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชนให้แก่ภาคประชาชน รัฐกลับใช้อำนาจข่มขู่ และคุกคามการจัดตั้งวิทยุชุมชนของภาคประชาชนมาโดยตลอด ดังกรณีการสั่งปิดวิทยุชุมชนในหลายแห่ง โดยใช้กฎหมายเก่าปี 2498 มาอ้างว่ามีความผิดฐานจัดตั้งวิทยุชุมชนและมีเครื่องส่งไว้ในครอบครองโดยไม่ได้รับอนุญาต

4. นโยบายของรัฐในการแก้ไขปัญหาวิตยุชุมชนไม่ชัดเจน ทำให้ชาวบ้านเกิดความสับสน และปฏิบัติตนไม่ถูก เช่น ตอนแรกรัฐสั่งห้ามไม่ให้มีการจัดตั้งวิฑยุชุมชน โดยนำกฎหมายปี 2498 มาอ้างว่าก่อนจัดตั้ง ต้องได้รับการอนุญาตจากกรมประชาสัมพันธ์เสียก่อน แต่ต่อมารัฐก็มึนโยบายให้สามารถจัดตั้งวิฑยุชุมชนไปทั่วประเทศได้ ซึ่งก่อนจัดตั้งจะต้องไปขึ้นทะเบียนกับกรมประชาสัมพันธ์และเสียค่าขึ้นทะเบียนสถานีละ 5,000 บาท

5. รัฐไม่เข้าใจแนวคิด ปรังษญาวิฑยุชุมชนที่แท้จริง ได้ออกนโยบายให้วิฑยุชุมชนสามารถมีโฆษณาได้ไม่เกิน 6 นาทีต่อ 1 ชั่วโมง ทำให้เจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญมาตรา 40 ที่ต้องการกัณอำนาจแก่ประชาชนได้ใช้สื่อเพื่อผลประโยชน์ของชุมชนเกิดการบิดเบือน กลายเป็นใช้สื่อเพื่อแสวงหาว่าไรในทางธุรกิจ หรือกรณีที่รัฐมีคำสั่งให้ผู้จัดรายการวิฑยุชุมชน ไปสอบใบผู้ประกาศการพูดภาษาไทยกลางให้ชัดเจน ทั้ง ๆ ที่ชาวบ้านเป็นคนท้องถิ่น และต้องพูดภาษาท้องถิ่น หรือคำเมืองออกอากาศในวิฑยุชุมชน

6. ชาวบ้านที่ดำเนินการวิฑยุชุมชนอยู่ในชุมชน ซึ่งได้รับผลกระทบไม่เคยมีส่วนร่วมในการช่วยแก้ไขปัญหาวิตยุชุมชนกับภาครัฐเลย การออกกฎเกณฑ์ นโยบายต่างๆจะมาจากรัฐเป็นผู้กำหนดฝ่ายเดียว ทำให้บางครั้งเกิดปัญหาต่อวิฑยุชุมชน เช่น การให้วิฑยุชุมชนมีโฆษณาได้ ทำให้กลุ่มธุรกิจท้องถิ่น จัดตั้งวิฑยุชุมชนกันจำนวนมาก จนเกิดการแย่งคลื่น ทับซ้อนคลื่นกันอย่างรุนแรง

7. รัฐไม่เคยมีความจริงใจที่จะสนับสนุนการเตรียมความพร้อมวิฑยุชุมชนให้แก่ภาคประชาชน ดังกรณีที สวท.เชียงใหม่ได้ให้เวลาแก่องค์กรภาคประชาชนมาฝึกปฏิบัติจัดรายการวิฑยุชุมชน จำนวน 50 นาที ระหว่างเวลา 15.10-16.00 น. ซึ่งเป็นเวลาที่ไม่ดี ไม่มีกลุ่มผู้ฟังที่หลากหลาย และกลุ่มผู้ฟังไม่สะดวกจะฟัง เพราะต้องไปโรงเรียน ออกไปทำงานข้างนอก ไปรับลูก

...เวลาไม่เหมาะสม ได้แค่กลุ่มเดียวคือกลุ่มแม่บ้าน แคบ
เป็นช่วงที่คนต้องออกจากบ้านไปรับลูก แต่ความยาว 50 นาที กำลัง
ดี ไม่มากไม่น้อย... (ประเสริฐ เดชะบุญ, 2548)

...เวลาไม่ดี ไม่เหมาะกับเยาวชน เยาวชนไม่สามารถมาจัด
รายการได้เพราะติดเรียน และไม่ใช่วัณเวลาที่เยาวชนจะฟังรายการวิทยุ
ได้ เป็นช่วงบ่าย 3 - 4 โมง ไม่มีสิทธิเลือกเวลาเอง เขาให้เรา เราก็ต้อง
เอา เพราะเป็นช่องทางการสื่อสารกับผู้ใหญ่และเด็ก... (สิทธิชัย
ทองสะป็น, 2548)

8. การจัดรายการวิทยุชุมชนภายใต้คลื่นความถี่ที่รัฐเป็นเจ้าของ ซึ่งประชาชนไม่ได้เป็นเจ้าของ ทำให้เกิดความไม่แน่นอน ความไม่มั่นคงในการจัดรายการวิทยุ ภาครัฐมีสิทธิถอดถอนรายการ สั่งงัดออกอากาศ หรือเปลี่ยนแปลงเวลาได้ตลอดเวลา ทำให้ภาคประชาชนรู้สึกไม่แน่นอน ไม่อิสระในการจัดรายการวิทยุ ดังกรณีของตัวแทนจากเครือข่ายชุมชนเมืองเชียงใหม่ ที่ได้แสดงความคิดเห็นไว้ดังนี้

...ไม่อิสระไม่แน่นอนในเวลาที่เราให้จัดรายการ โดยเฉพาะเมื่อมีถ่ายทอดสดจากกรุงเทพฯ เข้ามากะทันหัน ซึ่งทางเราได้เชิญวิทยากรไว้แล้ว สุดท้ายก็ไม่ได้มาจัด ทำให้วิทยากรมาแปลว่า ทำให้ทางเราเสียหาย ต่อมาจึงไม่อยากเชิญวิทยากรมาพูดแล้ว แต่ทางสวท. ก็ไม่เข้าใจ อยากให้เชิญวิทยากรมาพูดในรายการบ้าง ทางเครือข่ายชุมชนเมืองจึงตัดสินใจออกมา... (มณูญ ไทบุญรักษ์, 2548)

จากปัญหาในข้อ 7. และ 8. มีความสอดคล้องกับ กฤษฎา แก้วเทพ (2544: 26) ที่กล่าวถึงจุดอ่อนของการทำรายการวิทยุชุมชนภายใต้คลื่นของรัฐว่า สาเหตุที่ทำให้วิทยุชุมชนหยุดชะงัก หรือไม่เติบโต เนื่องมาจากการไม่มีหลักประกันความมั่นคง และความต่อเนื่องของเวลาในการออกอากาศ ซึ่งการโยกย้ายรายการออกอากาศตลอดเวลา ส่งผลกระทบต่อการเปิดรับฟังวิทยุชุมชนเป็นอย่างมาก จะทำให้ผู้ฟังเกิดความเบื่อหน่าย และไม่ติดตามรับฟัง ดังนั้น รัฐควรมีระเบียบปฏิบัติในการจัดสรรเวลาที่แน่นอนแก่วิทยุชุมชน ควรจัดสรรช่วงเวลาให้สอดคล้องกับความต้องการ และวิถีชีวิตของชุมชน ด้วยการสำรวจความต้องการของผู้ฟัง และควรมีนโยบายเพิ่มสัดส่วนของรายการวิทยุชุมชนให้มากขึ้น และหลากหลาย ซึ่งข้อปฏิบัติเหล่านี้จะทำให้วิทยุชุมชนเกิดความเข้มแข็ง และสามารถดำรงต่อไปได้อย่างต่อเนื่อง

9. องค์กรภาคประชาชนไม่มีสิทธิเสรีภาพในการสื่อสารผ่านทางรายการวิทยุของภาครัฐ รัฐห้ามไม่ให้วิทยุทวิภาคีวิจารณ์การทำงานของรัฐบาล ทำให้ประชาชนเกิดความอึดอัด ไม่อิสระ จำเป็นต้องออกไปจัดตั้งวิทยุชุมชนในชุมชนของตนเอง

...โดยส่วนใหญ่นำเสนอประเด็นที่ไม่ขัดแย้ง หรือไม่ได้วิพากษ์วิจารณ์การทำงานของรัฐบาล ก็ไม่โดนห้ามให้พูด แต่วันอื่นเห็นว่าโดน เพราะไปวิจารณ์การแก้ไขปัญหามาของรัฐ จัดเกี่ยวกับสถานการณ์สังคมจะโดนเพ่งเล็งมาก ... (พะวงทอง จินาจันทร์, 2548)

...มีอิสระในการพูดบ้าง ซึ่งได้ใช้ศิลปะในการพูด หลีกเลี่ยงการพูดที่รุนแรง ไม่ขัดแย้งกับภาครัฐ เพราะเป็นกลิ่นของรัฐ ดูเหมือนมีอิสระก็ไม่อิสระ พยายามต่อสู้ หาพื้นที่ช่องทางการสื่อสารมาตลอด 6 ปี แต่ยิ่งทำ ก็ยังมีช่องทางการสื่อสารน้อยลงเรื่อย ๆ เพราะถูกปิดกั้นจากรัฐ และทุน... (ประเสริฐ เดชะบุญ, 2548)

จากปัญหาในข้อ 9. นี้ มีความสอดคล้องกับความคิดเห็นของ จุมพล รอดคำดี (2542: 25 - 26) ที่ได้กล่าวถึงการทดลองจัดทำรายการวิทยุสร้างสรรค์จันทร์ ภายใต้กลิ่นความถี่ของ สวท. จันทบุรี ซึ่งเป็นกลิ่นของภาครัฐว่า เนื้อหาสาระบางประการที่สะท้อนความเป็นอิสระทางความคิดในการจัดรายการยังติดขัดที่ระเบียบ กฎหมาย และวิธีปฏิบัติอยู่หลายประการ ข้อเท็จจริง คือ สถานียังเป็นหน่วยงานของรัฐ ไม่ใช่ของชุมชน บางครั้งผู้บริหารบ้านเมืองข้าราชการประจำทั้งหลายยังไม่อาจจะยอมรับได้ถึงการวิพากษ์วิจารณ์อย่างตรงไปตรงมาของประชาชน โดยไม่แยกแยะว่าการแสดงความคิดเห็นนั้น เป็นเจตนาบริสุทธิ์ หรือเป็นการแสดงออกตามสิทธิเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญได้ให้หลักประกันเอาไว้

10. วิทยุชุมชนที่เกิดขึ้นเป็นจำนวนมากมีความหลากหลาย จนขาดเอกภาพทั้งเป้าหมาย และการจัดการ ทำให้มีข้อจำกัดในขับเคลื่อนการปฏิรูปสื่อร่วมกัน

11. ด้วยเนื้อหา และภาษาของกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการปฏิรูปสื่อ เป็นเรื่องที่ยากและซับซ้อน จึงทำให้การเผยแพร่ และรณรงค์ให้ประชาชนรู้ และเกิดความตระหนักในสิทธิการสื่อสารของประชาชนมีข้อจำกัด

นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังได้สัมภาษณ์ข้อมูลเพิ่มเติมจากอาจารย์ ดร.จิรพร วิทยศักดิ์พันธุ์ นักวิชาการจากคณะกรรมการสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ที่ได้เตรียมความพร้อมวิทยุชุมชนให้แก่ภาคประชาชนมาโดยตลอด ซึ่งผู้ให้สัมภาษณ์มีความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาอุปสรรคทางการสื่อสาร ดังนี้

...ภาครัฐไม่ได้ยินยอมถ่ายโอนอำนาจให้แก่ภาคประชาชนอย่างแท้จริงดังนั้นทุกกระบวนการที่ภาคประชาชนจะเข้าไปใช้สิทธิ 'ใช้เสียงในสื่อ' จึงเกิดปัญหา ตั้งแต่ 1) กระบวนการสรรหา กสช. ที่ต่างคน ต่างส่งตัวแทนเข้าไปทำสงครามเชิงโครงสร้างอำนาจ เพื่อที่จะเข้าไปยึดผลประโยชน์ไว้กับกลุ่มของตนเอง รัฐก็ส่งตัวแทนเข้าไป เอกชนก็ส่งตัวแทนเข้าไป ภาคประชาชนมีส่งตัวแทนเข้าไป

น้อยมาก แล้วก็ต้องทำงานท่ามกลางความยากลำบาก 2) เมื่อภาครัฐไม่ให้ความร่วมมือ วิทยุชุมชนก็ถูกทำให้เป็นสิ่งที่ผิดกฎหมาย บางสถานีถูกฟ้องร้อง บางสถานีแม้มีฐานชุมชน แต่คนก็มองว่าเป็นสิ่งที่เถื่อน โดยเฉพาะกรมประชาสัมพันธ์ หรือสำนักนายกรัฐมนตรีที่ดูแลกรมประชาสัมพันธ์ มักจะกล่าวหาตลอดเวลาว่าวิทยุชุมชนคือเป็นวิทยุเถื่อน สิ่งเหล่านี้ เป็นการไม่เต็มใจที่จะถ่ายโอนอำนาจของภาครัฐ ดังนั้นคนที่ทำงานตรงนี้ จึงอยู่ในสถานภาพที่เสี่ยงต่อการทำผิดกฎหมายตลอดเวลา 3) นโยบายของรัฐไม่เคยชัดเจน เดี่ยวอนุญาต เดี่ยวไม่อนุญาต เดี่ยวมีโฆษณา เดี่ยวไม่มีโฆษณา มันทำให้คนปฏิบัติตัวไม่ถูก 4) เกิดการรวมตัวของกลุ่มผู้แสวงหาผลประโยชน์ จึงเกิดวิทยุชุมชนภาคธุรกิจเข้าไปแสวงหาผลประโยชน์อย่างมากมายมหาศาล ดังนั้น วิทยุชุมชนจึงเกิดขึ้นเป็นลोकที่เห็ด จนคลื่นชนกัน ตีกัน... (จิรพร วิทยศักดิ์พันธุ์, 2548)

ผลจากการศึกษาวิจัยปัญหาอุปสรรคทางการเมือง ซึ่งมีผลต่อการเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชนของภาคประชาชนเป็นอย่างมาก พอสรุปได้ว่า ปัญหาโดยส่วนใหญ่เกิดจากภาครัฐเป็นสาเหตุสำคัญ ซึ่งแนวคิดสิทธิและเสรีภาพในการสื่อสาร (อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์, 2544: 339) ได้อธิบายไว้อย่างชัดเจนว่า สาเหตุที่รัฐไม่มีความจริงใจ และไม่ได้ดำเนินการอย่างจริงจังที่จะถ่ายโอนอำนาจการสื่อสารไปยังประชาชนตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ เนื่องจากรัฐยังเชื่อว่าสิทธิในการใช้สื่อ และสิทธิในการสื่อสารยังเป็นของรัฐอยู่ ไม่ใช่ของประชาชน ทำให้ภาคประชาชนที่มารวมกลุ่มกัน เพื่อใช้สิทธิในการสื่อสารตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ ด้วยการเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชนในด้านต่างๆ ไม่สามารถดำเนินการวิทยุชุมชนได้อย่างถูกต้องตามกฎหมาย ทั้งที่รัฐธรรมนูญได้รับรองสิทธิไว้แล้ว

ปัญหาอุปสรรคทางด้านเศรษฐกิจ

นอกจากเครือข่ายองค์กรวิทยุชุมชนเชิงใหม่จะประสบปัญหาอุปสรรคทางการเมืองในการเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชนแล้ว ผลจากการศึกษาวิจัยจากเอกสารของเครือข่าย และจากเวทีการสรุปหะเรียนการทำงาน 3 ปีของเครือข่ายฯ ยังพบว่าเครือข่ายฯ ได้ประสบปัญหาในการเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชนทางด้านเศรษฐกิจด้วย ซึ่งมีปัญหาอุปสรรคที่สำคัญดังนี้

และจากเวทีการสรุปบทเรียนการทำงาน 3 ปีของเครือข่ายฯ ยังพบว่าเครือข่ายฯ ได้ประสบปัญหาในการเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชนทางด้านเศรษฐกิจด้วย ซึ่งมีปัญหาอุปสรรคที่สำคัญดังนี้

1. ขาดแคลนงบประมาณในการเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชน ซึ่งมีงบประมาณจำกัด และไม่ต่อเนื่อง ทำให้การเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชนของภาคประชาชนดำเนินการได้ไม่เต็มที่

2. แหล่งทุนที่ให้การสนับสนุน การเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชนของภาคประชาชนเน้นเป้าหมายไปที่การทำงาน และผลของงานที่เกิดขึ้น แต่ไม่ให้เงินสนับสนุนคนทำงาน ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการเคลื่อนไหวให้เกิดขึ้นตามเป้าหมายที่ต้องการ

3. กลุ่มนายทุน และนักการเมืองท้องถิ่นพยายามเข้าแทรกแซงวิทยุชุมชน ด้วยการชักจูงให้วิทยุชุมชนมีโฆษณา มีการชักชวนหรือว่าจ้างให้ผู้จัดรายการของสถานีวิทยุชุมชนไปจัดที่สถานีของตน มีการสนับสนุนวิทยุชุมชนด้วยการตั้งเงื่อนไขต่างๆ ที่ตอบสนองกลุ่มทุน เป็นต้น

4. ตัวชาวบ้านเองก็ขาดความรู้ และประสบการณ์ที่จะทำทึ้นนักการเมืองและกลุ่มนายทุนท้องถิ่น ทำให้บางครั้งตกเป็นเครื่องมือของกลุ่มแสวงหาผลประโยชน์โดยไม่รู้ตัว

5. กลุ่มผลประโยชน์ หรือกลุ่มธุรกิจท้องถิ่นจัดตั้งวิทยุชุมชนกันเป็นจำนวนมาก เกิดการทับซ้อนคลื่นความถี่ของชาวบ้าน ทำให้สัญญาณในการออกอากาศไม่ชัดเจน และไปไม่ได้ไม่ทั่วถึงชุมชน

6. ชาวบ้านขาดแคลนอุปกรณ์ เครื่องมือที่จำเป็นต่างๆ ในการเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชน เช่น เครื่องส่งในการออกอากาศ เทปบันทึกเสียงไว้ใช้สำหรับการสัมภาษณ์นอกสถานที่ แก้วมาออกในรายการวิทยุ เป็นต้น

ปัญหาอุปสรรคทางด้านสังคม

ผลจากการศึกษาวิจัยเอกสารของเครือข่ายฯ และจากเวทีสรุปบทเรียนการทำงาน 3 ปีของเครือข่ายฯ ตั้งแต่ ปี 2543 - 2546 พบว่าการเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชนของภาคประชาชนประสบปัญหาทางด้านสังคม มีดังนี้

1. การเตรียมความพร้อมทางด้านวิทยุชุมชน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการจัดตั้งวิทยุชุมชนในหมู่บ้าน การร่วมกันติดตาม ผลักดันการปฏิรูปสื่อ ส่วนต้องอาศัยอาสาสมัครคนจำนวนมากมาช่วยเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชน ซึ่งอาสาสมัครโดยส่วนใหญ่ก็มีภารกิจส่วนตัวที่ต้องรับผิดชอบ ไม่สามารถทุ่มเทเวลาในการทำงานวิทยุชุมชนได้เต็มที่ จึงทำให้วิทยุชุมชนมักเกิดปัญหาขาดแคลนคนทำงาน

2. ขาดแคลนวิทยาการที่จะมาฝึกอบรมวิทยุชุมชนให้แก่ชาวบ้าน ที่มีความรู้ ประสบการณ์ และมีอุดมการณ์เพื่อสังคม
3. ผู้ที่ผ่านการฝึกอบรมวิทยุชุมชนโดยส่วนใหญ่ มีความรู้ และทักษะพอที่จะจัด รายการวิทยุได้ แต่ยังไม่สามารถจัดรายการให้มีคุณภาพได้
4. ผู้ที่ผ่านการฝึกอบรมโดยส่วนใหญ่รู้แต่ข้อมูลข่าวสารของกลุ่มตนเอง แต่ไม่รู้ ข้อมูลข่าวสารของกลุ่มประเด็นอื่น ๆ นำเสนอแต่ประเด็นซ้ำ ๆ ของตนเอง ทำให้การนำเสนอข้อมูล ข่าวสารในรายการวิทยุไม่หลากหลายและไม่น่าสนใจ รวมทั้งข้อมูลที่นำเสนอในบางครั้งไม่แน่น พอ ทำให้ขาดความน่าเชื่อถือในการนำเสนอข้อมูลข่าวสาร
5. ชาวบ้านที่ดำเนินการจัดตั้งวิทยุชุมชนเอง ก็ยังขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับ เทคนิคต่าง ๆ ของวิทยุชุมชน เช่น การดูแลเครื่องส่ง และอุปกรณ์ในห้องออกอากาศ การซื้อ เครื่องส่งที่ได้คุณภาพมาตรฐาน เป็นต้น
6. องค์กรภาคประชาชนยังขาดระบบการสร้างคนทำงานด้านวิทยุอย่างต่อเนื่อง และมีประสิทธิภาพ ทำให้แต่ละองค์กรขาดแคลนผู้จัดรายการวิทยุชุมชน หรือชาวบ้านที่สามารถจะ จัดรายการวิทยุได้ ประกอบกับตัวชาวบ้านเองยังไม่กล้า ยังไม่มั่นใจ ยังมองว่าสื่อวิทยุเป็นเรื่องของ มืออาชีพ
7. ผู้ฟังรายการวิทยุ หรือคนในสังคมโดยส่วนใหญ่ยังคุ้นชินกับเสียงเพราะ ๆ รูปแบบการจัดรายการของนักจัดรายการมืออาชีพ แต่ไม่คุ้นชินกับการจัดรายการวิทยุของชาวบ้าน ที่กำลังเรียนรู้ ฝึกหัดจัดรายการวิทยุชุมชน
8. คนส่วนใหญ่ของสังคมยังคุ้นเคยกับการเป็นผู้รับข้อมูลข่าวสารจากภาครัฐที่ ป้อนให้ มากกว่าจะลุกขึ้นมาเป็นผู้ผลิตสื่อเอง
9. คนในสังคมโดยส่วนใหญ่ยังไม่เข้าใจในแนวคิด ปรัชญาของวิทยุชุมชนที่ แท้จริง ยังมองว่าวิทยุชุมชนเป็นตัวสร้างปัญหา เป็นที่แสวงหากำไรในทางธุรกิจ มากกว่าจะเป็น เรื่องสิทธิในการสื่อสารของประชาชน

บทวิเคราะห์

การเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชนของภาคประชาชน กรณีเครือข่ายองค์กรวิทยุชุมชนเชียงใหม่

จากผลการศึกษาวิจัยการเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชนของเครือข่ายองค์กรวิทยุชุมชนเชียงใหม่ ตั้งแต่ปี 2543-2546 สามารถวิเคราะห์ได้ดังนี้

ปัจจัยสำคัญที่ทำให้ภาคประชาชนมารวมกลุ่มกันเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชน ในปี 2543 หรือหลังจากที่มีการปฏิรูปสื่อ ได้แก่

1. ปัจจัยระดับชาติ คือการประกาศใช้รัฐธรรมนูญมาตรา 40 ที่ให้สิทธิในการใช้สื่อแก่ประชาชน ด้วยการระบุให้คลื่นความถี่เป็นทรัพยากรของชาติ ซึ่งประชาชนทุกคนมีสิทธิเข้าถึง และการใช้คลื่นความถี่นั้น ต้องเป็นไปเพื่อประโยชน์สูงสุดของประชาชนทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น นอกจากนี้ มาตรา 26 ววรรค 4 ของพระราชบัญญัติองค์กรจัดสรรคลื่นความถี่และกำกับการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ ประจำปีพุทธศักราช 2543 ยังได้ระบุให้ประชาชนมีสิทธิได้ใช้คลื่นความถี่ไม่น้อยกว่าร้อยละ 20 ของสัดส่วนคลื่นความถี่ทั้งหมด

2. ปัจจัยระดับท้องถิ่น คือ ปัญหาการถูกละเมิดสิทธิและ เสรีภาพของภาคประชาชนในท้องถิ่น เช่น สิทธิในที่ดินทำกินของเกษตรกร สิทธิที่จะได้รับสัญชาติไทยอย่างถูกต้องตามกฎหมาย สิทธิในการเข้าถึงทรัพยากรน้ำอย่างเท่าเทียมกัน สิทธิของผู้ติดเชื้อที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม เป็นต้น ทำให้ภาคประชาชนต้องแสวงหาช่องทางในการสื่อสาร เพื่อสร้างความเข้าใจและทวงสิทธิ

เมื่อมีปัจจัยหนุนจากระดับชาติ คือรัฐธรรมนูญมาตรา 40 ได้ให้สิทธิแก่ประชาชนในการเป็นเจ้าของและใช้คลื่นความถี่ ผสานกับปัจจัยในท้องถิ่น คือ ประชาชนถูกละเมิดสิทธิต้องการช่องทางในการสื่อสาร จึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ภาคประชาชนมารวมตัวกัน จัดตั้งโครงการนำร่องวิทยุชุมชนเชียงใหม่ขึ้นในปี 2543 เพื่อเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชนในด้านการบริหารจัดการ และการผลิตรายการวิทยุชุมชน รวมทั้งติดตาม และผลักดันให้เกิดการปฏิรูปสื่อ

พัฒนาการด้านโครงสร้างและ การบริหารจัดการของเครือข่ายองค์กรวิทยุชุมชนเชียงใหม่ ตั้งแต่ปี 2543 - 2546

ช่วงที่ 1 ช่วงก่อตั้งโครงการนำร่องวิทยุชุมชนเชียงใหม่ ระหว่างปี 2543 - 2544

ช่วงที่ 2 ตั้งแต่ปี 2544-2545 เป็นช่วงขยายให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ และผลิตรายการวิทยุชุมชนมากขึ้น

ช่วงที่ 3 ตั้งแต่ปี 2545-2546 เป็นช่วงปรับขนาดขององค์กรให้เล็กลง สอดคล้องกับการทำงานระบบอาสาสมัคร และการมีส่วนร่วมของชุมชน

ทั้งนี้ โครงสร้างและการบริหารจัดการของเครือข่ายองค์กรวิทย์ชุมชนเชียงใหม่ ตั้งแต่ปี 2543-2546 สามารถวิเคราะห์จุดแข็งและจุดอ่อน ได้ดังนี้

จุดแข็ง / จุดเด่น

1. เครือข่ายฯ ประกอบด้วยกลุ่มคน และองค์กรภาคประชาชนที่หลากหลาย มีทั้งกลุ่มนักวิชาการที่ต้องการเห็นสิทธิและเสรีภาพในการสื่อสารของประชาชน กลุ่มนักจัดรายการอิสระที่ต้องการจัดทำรายการที่มีสาระเป็นประโยชน์ต่อชุมชน และองค์กรภาคประชาชนที่ถูกละเมิดสิทธิ ซึ่งมีความต้องการช่องทางในการสื่อสารกับสังคม

2. เครือข่ายฯ มีเป้าหมาย หรือวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน ที่จะเตรียมความพร้อมวิทย์ชุมชนให้แก่ภาคประชาชน โดยยึดหลักปรัชญาของวิทย์ชุมชน ที่มีชุมชนเป็นเจ้าของ ชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน และเพื่อประโยชน์ของชุมชน รวมทั้งมีเป้าหมายที่ต้องการผลักดันให้เกิดการปฏิรูปสื่อตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญมาตรา 40

3. เครือข่ายฯ มีการบริหารจัดการร่วมกัน โดยยึดหลักการประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม ดังนี้

3.1 โครงสร้างขององค์กร ประกอบไปด้วยสมาชิกประเภทองค์กรและบุคคล คณะกรรมการ และคณะทำงานในฝ่ายงานต่าง ๆ ซึ่งล้วนต้องใช้อาสาสมัครทั้งสิ้นในการดำเนินงานเตรียมความพร้อมวิทย์ชุมชน

3.2 เน้นการมีส่วนร่วมจากชุมชน ตั้งแต่การเป็นเจ้าขององค์กรร่วมกันโดยผ่านระบบการเป็นสมาชิก กระบวนการร่วมคิดร่วมทำโดยการอาสาสมัครเข้ามาเป็นคณะกรรมการ คณะทำงาน และการติดตามประเมินผลการทำงานร่วมกัน เพื่อให้เป็นไปตามความต้องการของชุมชน โดยการเข้าร่วมประชุมสามัญประจำปี

3.3 มีการบริหารจัดการในรูปของคณะกรรมการ ซึ่งคณะกรรมการมาจากการเลือกตั้งโดยสมาชิกในที่ประชุมสามัญประจำปี มีหน้าที่บริหารจัดการองค์กรให้เป็นไปตามนโยบายของสมาชิก และต้องรายงานผลการดำเนินงานให้สมาชิกทราบอย่างต่อเนื่อง

3.4 ส่วนประกอบของโครงสร้าง ขอบเขตหน้าที่ของคณะกรรมการ คณะทำงาน ตลอดจนวาระในการดำรงตำแหน่งต่าง ๆ จะถูกระบุไว้อย่างชัดเจนในระเบียบข้อบังคับขององค์กร เพื่อให้เกิดความชัดเจนในการทำงานร่วมกัน และการจะกำหนดหรือแก้ไขกฎระเบียบขององค์กร ได้ขึ้น ก็ต้องได้รับความเห็นชอบจากสมาชิกเสียงส่วนใหญ่ในที่ประชุมสามัญประจำปี

ขององค์กรก่อนทุกครั้ง และการจะปรับเปลี่ยนโครงสร้างขององค์กรให้มีขนาดเล็ก หรือขนาดใหญ่ หรือมีจำนวนฝ่ายงานมากน้อยขนาดไหนนั้น ก็ต้องขึ้นอยู่กับศักยภาพ และความพร้อมขององค์กรที่จะทำได้

3.5 ใช้การประชุมของคณะกรรมการ คณะทำงาน และการประชุมสามัญประจำปีเป็นเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ปรึกษาหารือร่วมกันในการกำหนดนโยบาย วางแผน ติดตามงาน และการแก้ไขปัญหาในองค์กร มากกว่าการสั่งการจากเบื้องบนลงมาล่าง ดังกรณีการปรับเปลี่ยนโครงสร้าง และการแก้ไขข้อบังคับขององค์กร ในปี 2545 และปี 2546 ที่ต้องผ่านมติเสียงส่วนใหญ่ของสมาชิกในที่ประชุมสามัญประจำปีก่อน จึงจะสามารถแก้ไขข้อบังคับขององค์กรได้

3.6 มีการบริหารจัดการแบบโปร่งใส สามารถตรวจสอบได้ โดยคณะกรรมการต้องรายงานการบริหารจัดการ สถานการณ์การเงิน และบัญชีให้สมาชิกในที่ประชุมสามัญประจำปีรับทราบทุกครั้ง

จุดอ่อน

คณะกรรมการและ คณะทำงานโดยส่วนใหญ่ มีงานประจำที่ต้องรับผิดชอบ ไม่สามารถทุ่มเทเวลาให้กับการทำงานของเครือข่ายฯ ได้อย่างเต็มที่ จึงทำให้การดำเนินงานของเครือข่ายฯ มีความล่าช้า และงานบางอย่างยังไม่ได้ดำเนินการตามแผนที่กำหนดไว้

การเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชนของเครือข่ายองค์กรวิทยุชุมชนเชียงใหม่

หากนำหลักปรัชญาวิทยุชุมชนขององค์การยูเนสโกที่ได้กำหนดไว้ คือ ของชุมชน โดยชุมชน เพื่อชุมชน มาวิเคราะห์ จะพบว่าเครือข่ายฯ ได้นำหลักปรัชญาวิทยุชุมชนดังกล่าวมาใช้เป็นแนวทางในการเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชนให้แก่ภาคประชาชน ดังนี้

การเผยแพร่และรณรงค์สิทธิในการสื่อสารของประชาชน

เครือข่ายองค์กรวิทยุชุมชนเชียงใหม่ได้ดำเนินการเผยแพร่และรณรงค์สิทธิในการสื่อสารของประชาชนมาตั้งแต่ปี 2541 หรือหลังจากที่มีการปฏิรูปสื่อจนกระทั่งถึงปัจจุบัน (ปี 2548) ด้วยการจัดเวทีเสวนา ฝึกอบรม และการจัดกิจกรรมรณรงค์ต่างๆ เพื่อให้ประชาชนเกิดความตระหนักต่อสิทธิและเสรีภาพในการสื่อสารของประชาชน ตลอดจนทั้งเข้ามามีส่วนร่วมในการติดตามผลักดันให้เกิดการ ปฏิรูปสื่อตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญมาตรา 40

ผลที่เกิดขึ้น คือ องค์กรภาคประชาชนที่ถูกละเมิดสิทธิและต้องการช่องทางในการสื่อสาร ได้รู้และเข้าใจสิทธิในการสื่อสารของประชาชนมากขึ้น และเข้ามามีส่วนร่วมในการติดตามผลักดันให้เกิดการปฏิรูปสื่อ แต่ประชาชนโดยส่วนใหญ่ของสังคมยังคุ้นเคยกับการเป็นผู้รับข้อมูลข่าวสารจากภาครัฐที่ป้อนให้ มากกว่าจะลุกขึ้นมาเป็นผู้ผลิตสื่อเอง และยังมองว่าวิทยุชุมชนเป็นตัวสร้างปัญหา เป็นที่แสวงหาผลกำไรในทางธุรกิจ มากกว่าจะเป็นเรื่องสิทธิในการสื่อสารของประชาชน

การฝึกอบรมวิทยุชุมชนของภาคประชาชน

ผลจากการศึกษาวิจัยพบว่า ตั้งแต่ปี 2543 - 2546 เครือข่ายองค์กรวิทยุชุมชนเชียงใหม่ได้จัดฝึกอบรมวิทยุชุมชนให้แก่ภาคประชาชนจำนวนทั้งสิ้น 10 ครั้ง รวมผู้เข้ารับการอบรมจำนวนทั้งสิ้น 195 คน ซึ่งหากวิเคราะห์กระบวนการฝึกอบรมวิทยุชุมชนของเครือข่ายฯ จะพบว่า กระบวนการฝึกอบรมวิทยุชุมชนของเครือข่ายฯ มีความสอดคล้องตรงกับหลักการฝึกอบรมวิทยุชุมชนของกาญจนา แก้วเทพ และขององค์การยูเนสโก ซึ่งได้กล่าวไว้ มีดังนี้

1. เครือข่ายองค์กรวิทยุชุมชนเชียงใหม่ได้นำนกลุ่มเป้าหมายของการฝึกอบรมไปท้องักกรภาคประชาชนที่ถูกละเมิดสิทธิ และต้องการช่องทางในการสื่อสาร รวมทั้งไม่มีโอกาสได้รับการฝึกอบรมวิทยุชุมชน เช่น กลุ่มเครือข่ายผู้ติดเชื้อ กลุ่มเกษตรกรที่ประสบปัญหาในท้องถิ่น กลุ่มเครือข่ายเด็กและเยาวชน เป็นต้น ซึ่งมีความหลากหลายทั้งด้านเพศ อายุ กลุ่มอาชีพ และมีความสนใจในงานวิทยุชุมชน

2. เนื้อหาในการฝึกอบรมวิทยุชุมชนโดยส่วนใหญ่ ประกอบด้วยสิทธิในการสื่อสารของประชาชนตามกฎหมายมาตรา 40 แนวคิดวิทยุชุมชน และความรู้พื้นฐานในการจัดรายการวิทยุชุมชน ซึ่งไม่เน้นความเป็นมืออาชีพ แต่เน้นให้สามารถจัดรายการวิทยุที่เป็นประโยชน์แก่ท้องถิ่น และสามารถสะท้อนเอกลักษณ์ของความเป็นชุมชนที่หลากหลายได้

3. รูปแบบในการฝึกอบรมวิทยุชุมชนของเครือข่ายฯ จะเน้นทั้งภาคทฤษฎีและการปฏิบัติควบคู่กันไป โดยในช่วงแรกของการฝึกอบรมจะให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้ฟังการบรรยายเกี่ยวกับความรู้พื้นฐานหรือหลักการจัดรายการวิทยุเบื้องต้นจากวิทยากรก่อน จากนั้นก็จะให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้ฝึกปฏิบัติ เพื่อให้เกิดความเข้าใจมากยิ่งขึ้น ซึ่งมีระยะเวลาในการฝึกอบรมตั้งแต่ 1 วัน จนถึง 3 วัน

การฝึกปฏิบัติจัดรายการวิทยุชุมชนภายใต้คลื่นความถี่ของรัฐ

เครือข่ายองค์กรวิทยุชุมชนเชียงใหม่ได้หาช่องทางให้องค์กรภาคประชาชนที่ได้รับการฝึกอบรมแล้ว ได้ฝึกปฏิบัติจัดรายการวิทยุชุมชนภายใต้คลื่นความถี่ของรัฐ ซึ่งมีอยู่ 2 รายการ คือ รายการเสียงบ้านล้านนา ทาง สวท. เชียงใหม่ และรายการ ฝนชุมชน ทางสถานีวิทยุเสียงสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ทั้งนี้ หากวิเคราะห์รายการวิทยุชุมชนของภาคประชาชน ทั้ง 2 รายการ ตามหลักการของการเป็นวิทยุชุมชนที่องค์การยูเนสโก (คอลิน เฟรเซอร์ และโซเนีย เรสเตรโพเอสตราตา, 2544: 172 – 184) ได้กำหนดไว้ 3 ประการ คือ การเข้าถึง การมีส่วนร่วม และการบริหารจัดการด้วยตนเอง จะพบว่ารายการวิทยุชุมชนของภาคประชาชนทั้ง 2 รายการ ดังนี้

1. การเข้าถึงภาคประชาชน

1.1 รายการเสียงบ้านล้านนาและรายการฝนชุมชนได้นำเสนอข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ โดยเฉพาะข้อมูลข่าวสารในท้องถิ่น ทำให้ประชาชนได้รับรู้ข้อมูลข่าวสารจากท้องถิ่นมากขึ้น และได้รับรู้ปัญหา ความต้องการของภาคประชาชนในระดับชุมชนที่หลากหลายมากขึ้นด้วย

1.2 องค์กรภาคประชาชนและกลุ่มผู้ด้อยโอกาสที่ได้มาร่วมกันทดลองผลิตรายการวิทยุชุมชนได้มีโอกาสใช้สื่อ เพื่อสะท้อนปัญหา ความต้องการ และเสนอแนวทางในการแก้ไขปัญหาในระดับหนึ่งจากชุมชน

1.3 รายการเสียงบ้านล้านนาและ รายการฝนชุมชนเป็นที่ฟังให้แก่ประชาชนที่กำลังประสบปัญหา หรือได้รับความเดือดร้อน ด้วยการให้คำปรึกษา ให้คำแนะนำ และให้กำลังใจ ดังกรณีของผู้ติดเชื้อที่ได้โทรศัพท์มาปรึกษา พุดคุยในรายการและ ขอความช่วยเหลือในเรื่องต่างๆ จากเครือข่ายผู้ติดเชื้อที่มการจัดรายการวิทยุ

2. การมีส่วนร่วม

2.1 องค์กรภาคประชาชน และกลุ่มผู้ด้อยโอกาสได้มีส่วนร่วมในการคิด การนำเสนอรายการด้วยตนเอง

2.2 รายการเสียงบ้านล้านนาและรายการฝนชุมชนเป็นเวทีกลางให้ผู้ฟังได้แสดงความคิดเห็นที่แตกต่าง หลากหลาย ซึ่งเป็นการเสริมสร้างกระบวนการคิด ก่อให้เกิดสติปัญญา

2.3 ผู้ฟังได้เข้ามามีส่วนร่วมในการประเมินผลรายการ โดยฝ่ายวิจัยและติดตามประเมินผลได้ทำการสำรวจความคิดเห็นจากผู้ฟัง เมื่อปี 2544 และทางรายการได้เปิดโอกาส

ให้ผู้ฟังทางบ้านสามารถเสนอแนะ ดิชม หรือให้กำลังใจการจัดรายการวิทยุชุมชนของภาคประชาชนในรายการได้ด้วย

3. การจัดการด้วยตนเอง รายการเสียงบ้านล้านนา และรายการผญาชุมชน ประกอบด้วยองค์กรภาคประชาชนที่หลากหลาย จำนวนทั้งสิ้น 13 องค์กรที่มาร่วมกันผลิตรายการวิทยุชุมชน โดยแต่ละองค์กรจะมีความเป็นเอกเทศในการผลิตรายการด้วยตนเอง สามารถกำหนดประเด็นที่น่าสนใจ สร้างสรรค์รูปแบบรายการได้อย่างหลากหลาย และหมุนเวียนกันมาจัดรายการวิทยุชุมชนตามวันเวลาที่องค์กรของตนรับผิดชอบ ซึ่งจะมีการมาประชุมร่วมกันบ้างเป็นบางครั้ง เพื่อแลกเปลี่ยนปัญหาและช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ส่วนค่าใช้จ่าย เช่น ค่าเดินทางของผู้มาจัดรายการวิทยุ ค่าวัสดุอุปกรณ์ ค่าใช้จ่ายในการประสานงาน ฯลฯ แต่ละองค์กรจะเป็นผู้รับผิดชอบกันเอง

แม้ว่ารายการวิทยุชุมชนทั้ง 2 รายการจะพยายามทำหน้าที่ของการเป็นสื่อทางเลือกให้แก่สังคมก็ตาม แต่การผลิตรายการวิทยุชุมชนภายใต้คลื่นความถี่ของรัฐ ซึ่งรัฐยังเป็นเจ้าของสถานีอยู่ ทำให้รายการวิทยุชุมชนของภาคประชาชน โดยเฉพาะรายการเสียงบ้านล้านนาทาง สวท. เชียงใหม่ไม่สามารถทำหน้าที่เป็นสื่อที่มีพลังในการวิพากษ์วิจารณ์ หรือตรวจสอบการทำงานของรัฐบาลอย่างตรงไปตรงมาได้

การทดลองจัดตั้งและดำเนินการวิทยุชุมชนโดยชุมชน

จากการศึกษาวิจัยดังกล่าว พบว่า หลังจากปี 2546 - ปัจจุบัน (ปี2548) มีองค์กรสมาชิกของเครือข่ายฯ ซึ่งได้ผ่านการฝึกอบรมไปแล้ว ได้ทดลองจัดตั้งและดำเนินการวิทยุชุมชนในชุมชน มีจำนวนทั้งสิ้น 6 สถานี ซึ่งหากวิเคราะห์กระบวนการจัดตั้ง และการดำเนินงานวิทยุชุมชนของภาคประชาชน ตามหลักการ ปรัชญาของวิทยุชุมชน ที่วิทยุชุมชนต้องมีชุมชนเป็นเจ้าของ ดำเนินการโดยชุมชน และเพื่อประโยชน์ของชุมชน จะพบว่าวิทยุชุมชนของภาคประชาชนมีกระบวนการจัดตั้งและการดำเนินงานวิทยุชุมชนเป็นไปตามหลักการ ปรัชญาของวิทยุชุมชน ดังนี้

1. กระบวนการจัดตั้งวิทยุชุมชนโดยชุมชน ของชุมชน วิทยุชุมชนของภาคประชาชนโดยส่วนใหญ่เกิดจากความต้องการของชุมชนเป็นหลัก โดยเริ่มจากผู้นำในชุมชนและแกนนำขององค์กรต่าง ๆ ในชุมชน เช่น อสม. อบต. โรงเรียน พระสงฆ์ กลุ่มองค์กรชาวบ้าน ฯลฯ เห็นความสำคัญและประโยชน์ของการมีวิทยุชุมชนในชุมชน จึงได้ร่วมกันจัดตั้งวิทยุชุมชน และชักชวนคนอื่น ๆ ในชุมชนเข้าร่วมดำเนินการ ซึ่งการจัดตั้งวิทยุชุมชนนี้ เป็นการจัดตั้งและดำเนินการวิทยุชุมชนในนามของชุมชน ไม่ใช่ในนามบุคคลหรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งในชุมชน

ดังนั้น กระบวนการจัดตั้งวิทยุชุมชน จึงมีกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชนมาร่วมกันจัดตั้ง ตั้งแต่การกำหนดชื่อสถานี ซึ่งต้องสอดคล้อง และสะท้อนเอกลักษณ์ของความเป็นชุมชน การเลือก

ทำเลที่ตั้งของสถานที่ที่ต้องเป็นศูนย์กลางของชุมชน และเข้าออกได้สะดวก การร่วมกันบริจาค ระดม วัสดุอุปกรณ์ และงบประมาณต่าง ๆ ในการจัดตั้งวิทยุชุมชน ตลอดจนการกำหนดโครงสร้าง การบริหารจัดการและการคัดเลือกคณะกรรมการของสถานี

2. การดำเนินการวิทยุชุมชนโดยชุมชน หลังจากชุมชนได้ร่วมกันกำหนดทำเล ที่ตั้ง ชื่อสถานี คิดตั้งเครื่องส่ง อุปกรณ์ต่าง ๆ ในการออกอากาศ และเลือกตั้งคณะกรรมการที่มา จากกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชนที่หลากหลายแล้ว คณะกรรมการชุดดังกล่าวก็จะดำเนินการให้มีการจัด ฝึกอบรมวิทยุชุมชนให้แก่คนในชุมชน เพื่อเปิดให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดรายการวิทยุ และมีทักษะในการจัดรายการ เพื่อประโยชน์ของชุมชน ซึ่งการกำหนดผังรายการวิทยุ และเวลาใน การเปิดปิดของแต่ละสถานี จะไม่เหมือนกัน ขึ้นอยู่กับความสะดวกของผู้จัดและผู้ฟังเป็นหลัก เนื้อหาในผังรายการวิทยุชุมชนจะเกี่ยวกับข้อมูลข่าวสาร ปัญหาในชุมชน และภูมิปัญญาของ ท้องถิ่น ซึ่งจะนำเสนอควบคู่ไปกับความบันเทิงที่สอดคล้อง เหมาะสมกับความเป็นท้องถิ่น

ส่วนการบริหารจัดการวิทยุชุมชนนั้น โดยส่วนใหญ่จะใช้ระบบอาสาสมัครทั้งการ เข้ามาเป็นคณะกรรมการ คณะทำงาน และผู้จัดรายการวิทยุชุมชน มีการประชุมของคณะกรรมการ เป็นประจำ เพื่อวางแผนและดำเนินงานวิทยุชุมชน ซึ่งรายได้ของสถานีโดยส่วนใหญ่ได้มาจากการ บริจาคของคนในชุมชนเป็นหลัก ไม่มีการโฆษณาแสวงหารายได้ในทางธุรกิจ และค่าใช้จ่ายโดย ส่วนใหญ่จะมีจำนวนไม่มาก ได้แก่ ค่าน้ำและค่าไฟของสถานี

3. เพื่อประโยชน์ของชุมชน จากการศึกษาวิจัยสาเหตุของการจัดตั้งวิทยุชุมชน ของภาคประชาชนโดยส่วนใหญ่จะพบว่า ภาคประชาชนมีความต้องการในการจัดตั้งวิทยุชุมชน เพื่อใช้วิทยุชุมชนเป็นเครื่องมือในการสื่อสารเรื่องราว สะท้อนปัญหา และเผยแพร่ภูมิปัญญาของ ท้องถิ่นภายในชุมชนให้มากขึ้น ซึ่งสื่อกระแสหลักไม่สามารถตอบสนองหรือทำหน้าที่นี้ให้แก่ ชุมชนได้ ดังนั้นวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งและดำเนินงานวิทยุชุมชนของภาคประชาชนจึงมีความ ชัดเจนว่าเพื่อประโยชน์ของชุมชน และไม่แสวงหาผลกำไรในทางธุรกิจ

ปัญหาอุปสรรคและ ปัจจัยสนับสนุนต่อการเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชนของเครือข่ายองค์กรวิทยุ ชุมชนเชียงใหม่

ปัญหาอุปสรรคในการเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชน

หากวิเคราะห์ปัญหาอุปสรรคในการเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชน ตลอด ระยะเวลา 3 ปีที่ผ่านมา จะพบว่า เครือข่ายองค์กรวิทยุชุมชนเชียงใหม่ได้ประสบปัญหาทั้งภายใน องค์กร และภายนอกองค์กร ดังนี้

1. ปัญหาภายในองค์กร เครือข่ายองค์กรวิद्यุชุมชนเชิงใหม่มักประสบปัญหาการขาดแคลนคนทำงานและงบประมาณอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากคณะกรรมการ และคณะทำงานโดยส่วนใหญ่ ที่อาสาสมัครเข้ามาบริหารจัดการและดำเนินการเตรียมความพร้อมวิद्यุชุมชนในด้านต่าง ๆ เป็นผู้นำของแต่ละองค์กร และมีภารกิจงานประจำที่ต้องรับผิดชอบกันมาก ทำให้ไม่สามารถทุ่มเทเวลาให้กับการทำงานของเครือข่ายฯ ได้อย่างเต็มที่ จึงทำให้การดำเนินงานของเครือข่ายฯ เกิดความล่าช้า และงานบางอย่างยังไม่ได้ดำเนินการตามแผนที่กำหนดไว้ เช่น การระดมทุน เป็นต้น

นอกจากนี้ วิद्यุชุมชนที่จัดตั้งและดำเนินการโดยชุมชนในท้องถิ่นเอง ก็ประสบปัญหาเช่นเดียวกัน คือ ขาดแคลนอาสาสมัคร และงบประมาณในการดำเนินการวิद्यุชุมชน ซึ่งหากวิเคราะห์สาเหตุของปัญหา จะพบว่า องค์กรเหล่านี้ใช้ระบบอาสาสมัครในการดำเนินงาน ดังนั้นงานขององค์กรจะสำเร็จลุล่วงไปได้มากน้อยแค่ไหน องค์กรจะเป็นอย่างไร ก็ขึ้นอยู่กับองค์กรสมาชิกหรือคนในชุมชนเห็นความสำคัญและ มาร่วมกันผลักดันให้เกิดสิทธิและเสรีภาพในการสื่อสารของประชาชน และนอกจากนี้ วิद्यุชุมชนอยู่ได้ด้วยวิธีการขอรับบริจาคเงินภายในชุมชน ซึ่งหากคนในชุมชนไม่เกิดการยอมรับ หรือไม่เห็นความสำคัญของการมีวิद्यุชุมชน วิद्यุชุมชนก็อาจอยู่ไม่ได้ และอาจต้องยอมให้มีการโฆษณาเพื่อแสวงหารายได้ ซึ่งจะทำให้วิद्यุชุมชนถูกแทรกแซงหรือถูกครอบงำโดยกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ ในชุมชนได้

2. ปัญหาอุปสรรคจากภายนอกองค์กร หากนำแนวคิดทฤษฎีวิพากษ์สื่อสารมวลชน มาช่วยวิเคราะห์ปัญหาอุปสรรคในการเตรียมความพร้อมวิद्यุชุมชนของภาคประชาชน จะพบว่าปัญหาที่สำคัญในการเตรียมความพร้อมวิद्यุชุมชน คือ โครงสร้างสื่อวิทยุและโทรทัศน์ของไทย ยังไม่ได้มีการปฏิรูปให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญมาตรา 40 ซึ่งได้ประกาศใช้มาตั้งแต่ปี 2540 แล้ว

เนื่องจากกลุ่มทุนสื่อสาร หรือกลุ่มผลประโยชน์ทางการเมืองเข้าแทรกแซงกระบวนการสรรหา กสช. หรือคณะกรรมการกิจการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์แห่งชาติ ทำให้เกิดความล่าช้า ต้องสรรหาใหม่ถึง 2 ครั้ง ซึ่งส่งผลทำให้ภาคประชาชนไม่สามารถเข้าถึงคลื่นความถี่ได้อย่างถูกต้องตามกฎหมาย ภาคประชาชนที่เตรียมความพร้อมวิद्यุชุมชนด้วยการจัดตั้งและดำเนินการวิद्यุชุมชนโดยชุมชนอย่างแท้จริง ถูกรัฐกล่าวหาว่าเป็นวิद्यุชุมชนเถื่อน และการกำหนดคุณสมบัติ กฎกติกาต่าง ๆ ของวิद्यุชุมชน ก็ยังไม่ได้มีการกำหนดกฎเกณฑ์ที่แน่นอน ทำให้ชาวบ้านที่จัดตั้งวิद्यุชุมชนแล้ว เกิดความกลัว ความไม่แน่นอนที่จะได้ใช้คลื่นความถี่ตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญมาตรา 40 อย่างแท้จริง

นอกจากปัญหาที่เกิดจากโครงสร้างของสื่อ ที่ยังไม่ได้มีการปฏิรูปตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ มาตรา 40 ที่ต้องการให้สิทธิในการสื่อสารแก่ประชาชนอย่างเท่าเทียมกันตาม

กฎหมายแล้ว นโยบายของรัฐที่ไม่ชัดเจนในการปฏิบัติต่อวิทยุชุมชนก็เป็นปัญหาที่สำคัญต่อการเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชนด้วย เพราะทำให้ชาวบ้านเกิดความสับสน และปฏิบัติตนไม่ถูก เช่น ตอนแรกรัฐสั่งห้ามไม่ให้มีการจัดตั้งวิทยุชุมชน โดยนำกฎหมายปี 2498 มาอ้างว่าก่อนจัดตั้ง ต้องได้รับการอนุญาตจากกรมประชาสัมพันธ์เสียก่อน แต่ต่อมารัฐก็มีนโยบายให้สามารถจัดตั้งวิทยุชุมชนไปทั่วประเทศได้ ซึ่งก่อนจัดตั้งจะต้องไปขึ้นทะเบียนกับกรมประชาสัมพันธ์และเสียค่าขึ้นทะเบียนสถานีละ 5,000 บาท เป็นต้น

ปัจจัยสนับสนุนต่อการเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชน

แม้ว่าการเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชนของภาคประชาชนจะประสบปัญหาทั้งภายในองค์กร และภายนอกองค์กร แต่ปัจจัยสำคัญที่สนับสนุนให้ภาคประชาชนสามารถเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชนมาได้ตลอดระยะเวลา 3 ปีที่ผ่านมา ก็คือ การมีกฎหมายรัฐธรรมนูญมาตรา 40 ที่ให้สิทธิคุ้มครองแก่ประชาชนในการเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชน ทั้งในเรื่องการเข้าไปฝึกปฏิบัติจรรยาบรรณวิทยุในสถานีของรัฐ และการไปทดลองจัดตั้งและดำเนินการวิทยุชุมชนในชุมชนของตนเอง เพื่อประโยชน์สูงสุดของประชาชน